

Vedecký recenzovaný časopis

SOCIÁLNA A DUCHOVNÁ REVUE

2

VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

Ročník XV/2024

Vedecký recenzovaný časopis

SOCIÁLNA A DUCHOVNÁ REVUE

2

Ročník XV/2024

VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

Sociálna a duchovná revue

vedecký recenzovaný časopis o aktuálnych sociálnych a duchovných otázkach

– č. 2, ročník XV/2024 –

REDAKCIA:

Šéfredaktor: doc. PhDr. Maroš Šip, PhD.

Výkonní redaktori: PhDr. Martina Šipová, PhD., Mgr. Eva Sabolíková, DBA

Technický redaktor: Peter Szombathy

Návrh obálky: Simona Šipová

REDAKČNÁ RADA:

prof. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD. (predseda), Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., MBA, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. ThDr. Alexander Cap, CSc., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

Dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie (Polská republika)

Dr. h. c. prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. dr hab. Andrzej Lipczyński, Polská republika

prof. PhDr. Mária Machalová, CSc., Slovenská republika

prof. PhDr. ThDr. Andrej Mátel, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. PhDr. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. ucz. dr hab. Krzysztof Rejman, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. PaedDr. Milan Schavel, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D., MBA, Univerzita Karlova, Praha, Česká republika

doc. PhDr. Ladislav Horňák, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. ThDr. Ján Husár, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. ThDr. Václav Ježek, PhD. et Ph.D., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. RNDr. Jaroslava Pavelková, CSc., Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně (Česká republika)

doc. ThDr. Štefan Pružinský, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

Dr hab. Beata Szluz, prof. UR, Uniwersytet Rzeszowski (Polská republika)

doc. ThDr. Štefan Šak, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. PaedDr. Mária Zahatňanská, PhD., MBA, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. ThDr. Miroslav Župina, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

Mgr. Miroslava Bozogánová, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

ThDr. Vladimír Kocvár, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

PERIODICITA: Vychádza 2x ročne

KONTAKT: sadrevue@gmail.com

YDÁVATEĽ: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov

IČO YDÁVATEĽA: IČO 17 070 775

DÁTUM VYDANIA PERIODICKEJ TLAČE: december 2024

JAZYK: slovenský, český, anglický, nemecký, poľský, ukrajinský, ruský

Časopis zaregistrovaný MK SR pod č. EV 4183/10

ISSN 1338-290X (print)

ISSN 2730-096X (online)

OBSAH / CONTENTS

ÚVODNÍK/EDITORIAL

<i>Maroš ŠIP</i>	5
------------------------	---

JE ČAS NÁDEJÍ...

It is a time of hope...

ŠTÚDIE/STUDIES

<i>Alexander CAP</i>	8
----------------------------	---

HORKÉ VODY V MÁRE (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR NA 2MJŽ 15, 22-27)

Bitter waters at Marah (biblical-exegetical commentary on exodus 15:22-27)

<i>Dagmar MAGUROVÁ – Helena GALDUNOVÁ – Marcel MAGUR</i>	22
--	----

VPLYV SOCIÁLNYCH MÉDIÍ NA DUŠEVNÉ ZDRAVIE A MOŽNÉ RIZIKÁ

The impact of social media on mental health and possible risks

<i>Mária ČULENOVÁ</i>	32
-----------------------------	----

ŠKOLSKÁ NEÚSPEŠNOSŤ DIEŤAŤA

School failure of a child

<i>Olha CHERVIAKOVA</i>	41
-------------------------------	----

DEVELOPMENT AND SELF-ORGANIZATION ABILITY IN SOCIAL SYSTEMS

<i>Eva SABOLÍKOVÁ</i>	49
-----------------------------	----

LEADERSHIP ORGANIZÁCIE NIelen V SOCIÁLNEJ PRÁCI

Leadership of organizations not only in social work

<i>Tomáš PLANKA</i>	57
---------------------------	----

DOBROVOENÍCTVO A SOCIÁLNA PRÁCA

Volunteering and social work

<i>Melinda ČAKAROVÁ</i>	67
-------------------------------	----

CESTA DIEŤAŤA OD RODINY DO CENTRA PRE DETI A RODINY

The child's journey from the family to the centre for children and families

<i>Petro TARASENKO</i>	75
------------------------------	----

POMOC UTEČENCOM – POSLANIE KREŠŤANOV

Help to refugees – a christian mission

<i>Tomáš PLANKA – Mária ČULENOVÁ – Melinda ČAKAROVÁ</i>	79
---	----

THE EFFECTS OF MOBBING AND BOSSING ON A PERSON'S PERSONALITY

RECENZIE/REVIEWS

Lenka PASTERÁKOVÁ87

ANALYSIS OF THE POSSIBILITIES OF APPLYING THE CHRISTIAN APPROACH IN SOCIAL WORK

Magdalena LEŽUCHA89

SPECIFICS OF EDUCATION

Karolina CZERWIEC91

PODPORA PROFESIJNÉHO ROZVOJA PEDAGOGICKÉHO ZBORU

Joanna DWORAKOWSKA93

ŽIACI SO ŠPECIÁLNYMI VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍMI POTREBAMI V PROSTREDÍ STREDNÝCH ODBORNÝCH ŠKÔL

JE ČAS NÁDEJÍ...

Vážení a milí čitatelia Sociálnej a duchovnej revue, prinášame vám ďalšie, v poradí už druhé tohtoročné číslo, ktoré sa opäť dotýka viacerých tém. Skôr než sa však pustíme do ich predstavenia, dovoľte mi krátke zamyslenie.

Naša univerzita je multikultúrnym miestom, kde sa stretávajú ľudia z rôznych prostredí a určitým či neurčitým spôsobom ovplyvňujú aj naše akademické prostredie. Toto akademické prostredie je priestorom, kde si môžeme uvedomiť nielen kultúrnu diverzitu „doma“, ale aj silnú motiváciu spoznávať diverzitu „tam vonku“ za hranicami našej kultúry. Univerzita zároveň ponúka možnosť spoznávať „iný“ akademický priestor prostredníctvom mobilného programu Erasmus+, ktorý každému študentovi otvára dvere k seberealizácii, budovaniu sietí nových kontaktov, objavovaniu nových ideí a nachádzaniu nádejí na...

Vážení a milí čitatelia našej revue, prichádza obdobie stíšenia a ponorenia sa do svojich prianí, na ktoré počas roka, pri plnení pracovných povinností, akosi nezostáva čas. Jednoducho sa nimi priamo nezaobráame, pretože naše myšlienky sú zamestnané inou klímou a „dôležitejšími“ úlohami. Teraz však nastáva čas, aby sme sa aspoň na chvíľku ponorili do snov – takých, aké sme mali vtedy, keď sme ešte neboli takí „veľkí“. Je čas nádejí...

Mnohí z nás sa už nevedia dočkať atmosféry sviatkov a kúzla, ktoré pre nich znamenajú. V mene svojom i v mene celej redakcie našej revue vám prajem krásne a pokojné prežitie vianočných sviatkov v kruhu vašich najbližších. Do nového roka 2025 vám želim len to najlepšie!

V danom čísle si môžete prečítať nasledujúce state:

Horké vody v Máre (biblicko-exegetický komentár na 2Mjž 15, 22-27) – tento článok prináša hlbšiu analýzu biblického príbehu o putovaní Izraelitov po prechode Červeným morom a ich stretnutí s horkou vodou v púšti. Autor sa venuje teologickému významu Božieho zásahu, ktorý premenil horkú vodu na pitnú, a interpretuje tento čin ako prejav Božej starostlivosti a zmluvnej vernosti. Zároveň reflektuje symboliku horkých vôd ako skúšok viery a ich prekonalania prostredníctvom dôvery v Boha.

Vplyv sociálnych médií na duševné zdravie a možné riziká – tento článok skúma, ako používanie sociálnych platforiem ovplyvňuje psychické prežívanie jednotlivcov. Autorky v ňom poukazujú na pozitívne aspekty, ako je jednoduché spájanie sa s ľuďmi, ale zdôrazňuje aj negatíva, vrátane zvýšeného stresu, úzkosti, porovnávania sa a zníženého sebavedomia. Autori tiež upozorňujú

na potrebu digitálnej gramotnosti a zdravých návykov pri používaní sociálnych sietí, aby sa minimalizovali ich potenciálne riziká.

Školská neúspešnosť dieťaťa – článok sa zaoberá príčinami, dôsledkami a možnosťami riešenia problémov, ktoré vedú k zlyhávaniu detí v školskom prostredí. Článok rozoberá faktory, ako sú rodinné zázemie, emocionálne a sociálne problémy, či nedostatky v školskom systéme, ktoré môžu ovplyvniť výkony dieťaťa. Zároveň zdôrazňuje dôležitosť podpory zo strany rodičov, učiteľov a odborníkov pri hľadaní spôsobov, ako pomôcť deťom prekonať tieto výzvy a rozvinúť ich potenciál.

Development and Self-Organization Ability in Social Systems – v článku autorka analyzuje, ako sa sociálne systémy vyvíjajú a prispôbujú prostredníctvom vnútorných dynamík a interakcií medzi ich členmi. Článok zdôrazňuje úlohu samoorganizácie ako kľúčového mechanizmu, ktorý umožňuje systémom reagovať na vonkajšie zmeny, udržiavať stabilitu a zároveň podporovať inovácie. Zaoberá sa tiež vzájomným pôsobením individuálnych schopností a kolektívnych procesov, pričom poukazuje na to, ako tieto prvky prispievajú k odolnosti a neustálemu rozvoju sociálnych štruktúr.

Leadership organizácie nielen v sociálnej práci – článok sa zaoberá úlohou vedenia v organizáciách a jeho vplyvom na efektívnosť a kvalitu poskytovaných služieb. Diskutuje rôzne prístupy k leadershipu, ktoré sú potrebné na vytváranie inkluzívnych a podporujúcich pracovných prostredí. Ďalej sa zameriava na význam motivácie, hodnoty spolupráce a schopnosti viesť tím v kontexte organizačných zmien a výziev.

Dobrovoľníctvo a sociálna práca – článok skúma význam dobrovoľníckej činnosti v kontexte sociálnej práce a jej prínos pre jednotlivcov aj spoločnosť. Článok poukazuje na to, ako dobrovoľníci pomáhajú riešiť sociálne problémy, budovať komunitu a podporovať hodnoty solidarity a empatie. Zdôrazňuje tiež vzájomné obohatenie – dobrovoľníci získavajú nové skúsenosti a zručnosti, zatiaľ čo ich činnosť prispieva k zlepšeniu kvality života zraniteľných skupín.

Cesta dieťaťa od rodiny do Centra pre deti a rodiny – článok sa zaoberá procesom, ktorý vedie k umiestneniu dieťaťa do zariadenia náhradnej starostlivosti. Článok analyzuje príčiny, ako sú zanedbávanie, týranie či neschopnosť rodiny zabezpečiť základné potreby dieťaťa, a skúma dopady tejto zmeny na jeho psychický a emocionálny vývoj. Zároveň zdôrazňuje potrebu citlivého prístupu a podpory zo strany odborníkov, aby sa minimalizovali negatívne dôsledky a vytvorili podmienky pre bezpečný a stabilný rozvoj dieťaťa.

Pomoc utečencom – poslanie kresťanov – článok zdôrazňuje morálnu a duchovnú povinnosť kresťanov poskytovať podporu a pomoc ľuďom, ktorí utekajú pred vojnou, prenasledovaním či chudobou. Článok čerpá z biblických

princípov lásky, súcitu a solidarity, ktoré sú základom kresťanskej identity a motiváciou pre aktívnu pomoc núdznym. Autor zároveň poukazuje na praktické formy pomoci, ako je poskytovanie základných potrieb, integrácia do spoločnosti a povzbudzovanie k nádeji, pričom vyzýva k prekonávaniu predsudkov a budovaniu mostov porozumenia.

The Effects of Mobbing and Bossing on a Person's Personality – článok skúma psychologické a emocionálne následky šikanovania na pracovisku, či už zo strany kolegov (mobbing) alebo nadriadených (bossing). Článok zdôrazňuje, ako tieto škodlivé správanie môžu viesť k negatívnym dôsledkom, ako sú úzkosť, depresia, zníženie sebavedomia a dlhodobé zmeny osobnosti. Ďalej sa zaoberá tým, ako pretrvávajúca expozícia mobbingu alebo bossingu môže narušiť pocit identity človeka, dôveru v ostatných a celkové duševné zdravie, pričom vyzýva na vytváranie podporujúcich a rešpektujúcich pracovných prostredí na zmiernenie týchto účinkov.

Sme presvedčení, že aj druhé číslo našej revue v tomto roku pomôže lepšie sa orientovať v danej problematike. Ešte raz vám prajeme príjemné a pokojné prežitie vianočných sviatkov.

doc. PhDr. Maroš Šip, PhD.
šéfredaktor

HORKÉ VODY V MÁRE (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR NA 2MJŽ 15, 22-27)

BITTER WATERS AT MARAH (BIBLICAL-EXEGETICAL COMMENTARY ON EXODUS 15:22-27)

Alexander Cap

Abstrakt: Voda je základom života najmä na púšti. Bez nej by nebolo možné uskutočniť 40 ročné putovanie Izraelského národa. Bolo potrebné vedieť, kde sa nachádzajú oázy a Mojžiš musel byť aj zemepisne zdatný. Išlo o namáhavé putovanie, ktoré žiaľ viedlo národ až k reptaniu proti Bohu a aj Mojžišovi. Boh však svoj národ ani v ťažkých chvíľach neopúšťa. Drevo hodené do horkej vody je predobrazom krstu a kríža, ktoré oživujú človeka.

Kľúčové slová: voda, Starý Zákon, Boh, púšť, krst, kríž

Abstract: Water is the foundation of life, especially in the desert. Without it, the 40-year journey of the Israelite nation would not have been possible. It was necessary to know where the oases were located, and Moses had to be geographically skilled. It was a strenuous journey that unfortunately led the nation to grumble against God and Moses. However, God did not abandon His people even in difficult times. The wood thrown into the bitter water is a foreshadowing of baptism and the cross, which bring life to man.

Key words: water, Old Testament, God, desert, baptism, cross

22 ἐξῆρεν δὲ Μωϋσῆς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀπὸ θαλάσσης ἐρυθρᾶς καὶ ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον Σουρ καὶ ἐπορεύοντο τρεῖς ἡμέρας ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ οὐχ ἠύρισκον ὕδωρ ὥστε πιεῖν

23 ἦλθον δὲ εἰς Μερρα καὶ οὐκ ἠδύναντο πιεῖν ἐκ Μερρας πικρὸν γὰρ ἦν διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου πικρία

24 καὶ διεγόγγυζεν ὁ λαὸς ἐπὶ Μωϋσῆν λέγοντες τί πιόμεθα

25 ἐβόησεν δὲ Μωϋσῆς πρὸς κύριον καὶ ἔδειξεν αὐτῷ κύριος ξύλον καὶ ἐνέβηλεν αὐτὸ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ ἐκεῖ ἔθετο αὐτῷ δικαιώματα καὶ κρίσεις καὶ ἐκεῖ ἐπέiraσεν αὐτὸν

26 καὶ εἶπεν ἂν ἀκοῇ ἀκούσης τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ σου καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐναντίον αὐτοῦ ποιήσης καὶ ἐνωτίση ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ καὶ φυλάξης πάντα τὰ δικαιώματα αὐτοῦ πᾶσαν νόσον ἣν ἐπήγαγον τοῖς Αἰγυπτίοις οὐκ ἐπάξω ἐπὶ σέ ἐγὼ γάρ εἰμι κύριος ὁ ἰώμενός σε

27 καὶ ἦλθοσαν εἰς Αἰλιμ καὶ ἦσαν ἐκεῖ δώδεκα πηγαὶ ὕδατων καὶ ἑβδομήκοσ' τα στελέχη φοινίκων παρενέβαλον δὲ ἐκεῖ παρὰ τὰ ὕδατα

15, 22-27. Mojžiš nechal synov Izraela odísť od Červeného mora a priviedol ich na púšť Súr. Tri dni išli púšťou, a nenachádzali vodu na pitie. Prišli do Mary, ale nemohli sa napiť (ani vody) z Mary, lebo bola horká. Preto bolo tomu miestu dané meno Horkosť. Ľud reptal proti Mojžišovi: „Čo budeme piť?“ Mojžiš teda zvolal k Pánovi a Pán mu ukázal drevo. Keď ho vhodil do vody, voda zosladla. Tam mu (Pán) dal ustanovenia a nariadenia a tam ho skúšal. Povedal: „Ak budeš pozorne počúvať hlas Pána, svojho Boha, a budeš konať to, čo sa mu páči, (ak) budeš zachovávať všetky jeho ustanovenia, nijakú chorobu, ktorú som priviedol na Egypťanov, na teba neprivediem. Ja som totiž Pán, ktorý ťa uzdravuje.“ A prišli do Elimu. Tam bolo dvanásť vodných prameňov a sedemdesiat datľových paliem. Tam pri vode sa utáborili.

22 По́лѣтъ же мѡѡѣсей сыны и́зраѣльскыѣ ѿ мора чермна́го и бѣдѣ нѣхъ въ пѹсты́нню сѹрꙋ: и на́дѣхꙋ три дни въ пѹсты́ни, и не ѡбѣтѣхꙋ воды пи́ти.

23 При́доша же въ ме́рꙋ, и не мо́жахꙋ пи́ти воды ѿ ме́рꙋ, горька́ бо бѣ: сегѡ́ ра́ди наре́чеа ѿма мѣстѹ томꙋ́ горьче́.

24 И ро́пцѣхꙋ лю́дїе на мѡѡѣеа, глаго́люще: что́ пи́емъ;

25 Возро́пѣ же мѡѡѣсей ко гдꙋ, и показа́ емꙋ́ гдѣ дре́во, и вложи́ є̑ въ вода́, и оꙋ́ладїеа вода́: та́мъ положи́ емꙋ́ ѡправди́нїа и сѡде́бї, и та́мъ є̑го́ и́скꙋси́,

26 и рече́: я́ще сѡхꙋомъ оꙋ́лышиши гла́зъ гдѣ бѣа́ твоегѡ́, и оꙋ́гꙋдїаа́ предѣ́ нїмъ со́твориши, и вѣдѣши́ за́повѣдемъ є̑гѡ́, и сохрани́ши всѧ́ ѡправди́нїа є̑гѡ́: всѧ́кꙋ бо́лѣзнь, ꙗ́же наведе́хъ є̑гꙋ́пцѣмъ, не наведе́ на тѧ́: ꙗ́зъ бо є̑смь гдѣ бѣа́ твоѣи́ исцѣля́аи тѧ́.

27 И при́доша бо є̑мъ, и бѣхꙋ та́мъ двана́дцѣть исто́чникꙋвъ вода́, и є̑дма́десѣтъ сте́клїи фи́ніковыхъ: и ѡполни́шаа та́мъ при́ вода́хъ.

15, 22-27. И повел Моисей Израильтян от Черного моря, и они вступили в пустыню Сур; и шли они три дня по пустыне, и не находили воды. Пришли к Мерре, и не могли пить воды в Мерре, ибо она была горька, почему и наречено тому (месту) имя Мерра¹. И возроптал народ на Моисея, говоря: что нам пить? (Моисей) возопил к Господу, и Господь показал ему дерево, и он бросил его в воду, и вода сделалась сладкою. Там Бог дал народу устав и закон, и там испытал его. И сказал: если ты будешь слушаться гласа Господа, Бога твоего, и делать угодное пред очами Его, и внимать заповедям Его, и соблюдать все уставы Его: то не наведу на тебя ни одной из болезни, которые навел Я на Египет; ибо Я Господь (Бог) твой, целитель твой. И пришли в Елим; там было двенадцать источников воды и семьдесят финиковых деревьев, и расположились там станом при водах.

¹ Горечь.

15, 22-27. Mojžiš vyviedol Izrael z Trstinového mora a odišli do púšte Súr. Tri dni šli púšťou, no nenašli vodu. Keď prišli do Mary, vodu piť nemohli, lebo bola horká. Preto jej dali meno „Mara“. Ľud proti Mojžišovi reptal: „Čo máme piť?“ Volal (teda) k PÁNOVI a PÁN ho poučil o dreve: keď (ho) hodil do vody, voda zosladla. Tam dal (PÁN) ľudu ustanovenie a nariadenie a tam ho skúšal. Povedal: „Ak budeš naozaj počúvať hlas PÁNA, svojho Boha, a budeš zachovávať všetky jeho ustanovenia, žiadnou chorobou, ktorou som postihol Egypt, teba nepostihnem, pretože ja som PÁN, čo ťa uzdravuje.“ (Nato) prišli do Elimu. Bolo tam dvanásť prameňov vody a sedem paliem. Tam pri vode sa utáborili.

Moše pak odvedl syny Jisraele od Rákosového mora a vyrazili do pouštie Sur, tri dny šli poušti a nenašli vodu. A keď prišli do Mara, nemohli piť jej vodu pre jej horkosť, a *horkosť* dala tomu miestu meno Mara. A všecen lid si sťažoval na Mošeho a říkali: „Co budeme pít?“ Křičel tedy k Hospodinu, a když ho Hospodin poučil o stromu, hodil jej do vody a voda zesládla, tam mu uložil zákon a právo a tam ho zkoušel. Řekl: „Budeš-li poslušný hlasu Hospodina, svého Boha, a činit to, co je přímé v jeho očích, uposlechněš-li jeho příkazů a jeho nařízení budeš zachovávat, nepostihnu tě žádnou z nemocí, kterými jsem postihl Micrajim, protože já, Hospodin, jsem tvůj lékař!“ Poté přišli do Elim, tam bylo dvanáct pramenů vod a sedmdesát palem a utábořili se tam při těch vodách.

Obe susedné ríše obklopujúce Izrael – Egypt a Asýria – Babylonia mali svoje obyvateľstvo usadené od počiatku historických dôb. Keď sa Izrael usadil v Kanaáne, mal za sebou už tisícročnú kultúru. Už Sumeri boli usadlíkmi, nie nomádmi. Ich kultúru vystriedala kultúra starobabylonská. Egypťania v údolí Nílu boli uzatvorení z oboch strán púšťou a nepoznali kočovný spôsob života po celé tisícročia. Izrael však uchoval tradície z dôb svojho putovania ako tradíciu, ktorá patrí k základom jeho dejín. V tejto tradícii uchovávali podstatné a hlboké rozdiely voči svojim susedom (Westermann 1972, s. 55).

Radost zo získania opätovnej slobody trvá krátko. Pieseň čoskoro utíchla a do popredia sa tlačia nové starosti. Čo teraz budeme robiť? Oslobodenie prináša nielen slobodu, ale aj bremená. V púšti nie sú žiadne vychodené cestičky, pretože tie často zaveje vietor pieskom. Kto nám teda ukáže, čo bude ďalej? Národ je v rozpakoch. Máme odísť? Kam? Ako budeme žiť v tejto suchej pustatine? Môže nám Boh vystrojiť hody? Nebolo lepšie žiť v egyptskom otroctve, než zomrieť ako slobodní na púšti? Čo iné môže sľubiť Mojžiš národu než ťažobu, krv, pot a slzy?

„Naučil som Izrael chodiť“ povedal Boh neskôr ústami proroka. Lenže to trvalo veľmi dlho, než sa naučil ako tak chodiť. Izrael neustále zakopával

o zem a padal. Kedykoľvek sa mu nedarilo, chcel sa vrátiť naspäť do doby, keď ešte nemusel stáť na vlastných nohách (Linden 2015, s. 210-211).

15, 22-27. Jahvistická tradícia alebo jahvistická pomiešaná s elohistickou. Verš 26 je rázu deuteronomistického.

Veršom 22 sa začína záznam o putovaní od Červeného mora k hore Sinaj. Každý krok je plný duchovných lekcií pre veriacich každej doby. Mara, t. j. horká hovorí o horkých životných skúsenostiach. Drevo symbolizuje kríž na Golgote, ktorý mení horké životné situácie na sladké. U Mary sa Boh zjavil ako „Hospodin, ktorý ťa uzdravuje“ (*JHVH Rófechá*). Izraelitom prisľúbil, že ich vyslobodí z chorôb, ktorými trpeli Egypťania. Dvanásť vodných prameňov a sedemdesiat paliev Elimu symbolizujú odpočinutie a občerstvenie, ktorých sa nám dostane po tom, čo sme prešli ku krížu (MacDonald 2017, s. 82).

Začína sa opis cesty Izraelitov po púšti. Nevenuje sa však opisu púšte, ale všima si rôzne príhody, dobrodružstvá, nebezpečenstvá a prekážky. Cesta po púšti je obdobím, keď dochádza k triedeniu Hospodinovho ľudu. Opisujú sa tiež situácie, kedy sa ľud obracia dozadu – hľadá do minulosti ako Lótova manželka pred zničením Sodomy – k pochybnému bezpečiu a pokoju v Egypte.

Izraeliti nepoužili priamu pobrežnú trasu (13, 17), pretože neboli pripravení na stretnutie s fílištínskymi vojskami. Namiesto toho sa vydali na juh do Sukkótu, obrátili sa na sever a po prechode cez more išli zase dole na juh po západnom okraji Sinajského polostrova. Postup so stádami bol pomalý: maximálne 15 – 25 km za deň. Červené – Trstinové more môže znamenať oblasť Horkých jazier alebo Suezský záliv. Skutočný prechod sa pravdepodobne odohral niekde medzi Quantarou (48 km južne od Port Saidu) a severom Suez – nad papyrusovými močiarimi (*Ilustrovaná príručka k Biblii* 2001, s. 166).

Keller (2018, s. 106-107) hovorí: „Na somároch, s kozami a ovcami mohli za deň prekonať asi 20 km a cieľom bolo vždy najbližšie miesto s vodou. Štyridsať rokov takto putovali deti Izraela okrajom púšte od studne k studni, od napájadla k napájadlu. Názvy uvedené v Biblii umožňujú presne zrekonštruovať najdôležitejšie úseky cesty. Trasa putovania je reálne a presvedčivo opísaná v knihe Numeri, kapitola 33. Skupina, ktorú tvoria ľudia a zvieratá, sa ani v Sinaji ani v Negeve nemôže vzdialiť od oáz a pastvín. Od Nílu k horám polostrova Sinaj vedie prastará vychodená cesta. Už okolo r. 3000 pred Chr. po nej prepravovali robotníkov a otrokov do baní na meď a tyrkys v Sinaji. Bane boli v priebehu tisícročí opakovane opustené a upadli do zabudnutia. Ramesse II. sa rozepamätal na drahokamy, čo v nich môžu driať a ťažbu v baniach obnovil.

Po tejto ceste k baniam vedie Mojžiš svoj ľud. Začína sa pri Memfise, pokračuje popri hrote zálivu a pri dnešnom Sueze sa stáča na juh. Na 70 km úseku tu niet kvapky vody, jedinej oázy ani studne. V Biblii sa výslovne uvádza, že

tri dni putovali bez vody, potom prišli k prameňu horkej vody a napokon aj k mimoriadne bujnej oáze s *dvadástimi studňami a sedemdesiatimi palmami*. Vďaka podrobným údajom v Biblii sa vedcom podarilo vytýčiť historickú trasu exodu.² Výprava pozostávajúca zo stád dobytká a množstva ľudí potrebuje na prekonanie 70 km úseku tri dni. Kočovníci sú zvyknutí prekonávať takéto trasy aj bez vody. Nosia si so sebou „železnú rezervu“ – vodu v mechoch z kozej kože, ako je to vyobrazené na nástennej maľbe z dediny Beni Hasan. 70 km od severného cípu Červeného mora ešte aj dnes pramení studňa. Beduíni ju nazývajú Ain Havarath. Kočovníci so stádami sa tu však neradi zastavujú, lebo voda je slaná a sírnatá. Biblia hovorí, že je „horká“. Je to prastará Mara.

Vo vzdialenosti 24 km južne, teda presne jeden deň cesty, sa rozkladá Vádí Gharandel – nádherná oáza s tienistými palmami a množstvom prameňov. To je biblický *Elim*, druhá zastávka. Za Elimom sa na pobreží Červeného mora začína púšť Sin, dnes rovina El Kaa. Deti Izraela nemajú za sebou dlhú cestu, no po tvrdom, ale usporiadanom živote v sýtosti nie sú na dlhé putovanie plné odopierania zvyknutí. Nie div, že sa ozýva reptanie, nespokojné hlasy.

15, 22. Prvou kritickou situáciou je nedostatok vody. Tri dni putuje Izrael po púšti Súr, kde nie je voda. Názov púšte sa dá odvodiť buď z archeologicky nedoloženého pohraničného egyptského múru, alebo od názvu pohraničnej egyptskej pevnosti Ta-ru. V 4Mjž 33, 8 je táto púšť pomenovaná *Étam* (13, 20). Koreň – *t – m* vraj zodpovedá egyptskému výrazu *chetem*, čo znamená pevnosť (Beer). Iní komentátori sa s takýmto výkladom nestotožňujú.

Vid' 1Mjž 16, 7; 20, 1; 25, 18. Púšť Sur sa neskoršie volá Etam (4Mjž 33, 8). Iní ju nazývajú púšť Šúr. Nachádzala sa na východ od Egypta (1Mjž 25, 18; 1 Sam 15, 7; 27, 8), v severozápadnej časti Sinajského polostrova. Šúr a Etam znamená „opevnenie“ alebo „múr“ (Šúr po hebrejsky a Etam po egyptsky). N. M. Sarna identifikuje lokalitu s hradbami pevnosti vo východnej delte Nílu, čo sa nedá z príbehu potvrdiť. Všetky výskyty tohto mena v SZ označujú lokalitu východne od Egypta.

Slovo púšť treba chápať v širšom zmysle: neobývaný kraj s chudobnou pašou pre dobytok, preto je také územie nedostačujúce na ubytovanie početného ľudu. Podobne treba súdiť aj o nedostatku vody: niečo vody našli, lež bolo jej málo pre toľké množstvo ľudí.

Vyviedol Izrael z Trstinového mora. Rabínsky komentár: Midraš hovorí, že *Mojžiš* násilím *odviedol* Izrael od Trstinového mora, pretože ľud na brehu nachádzal ozdoby zo zlata, striebra, drahých kameňov a perál, ktorými Egypťania zdobili svoje kone. Preto ich *Mojžiš* musel odtiaľ *odviesť* proti ich vôli. Táto korisť bola ešte väčšia ako cennosti, ktoré si odnášali z Egypta pri odchode (Tanchúm a Jašan. In: Herczeg 2003, s. 181; Raši. In: Herczeg 2003, s. 180-181).

² Dodnes vedú vedci polemiku, kadiaľ viedla daná cesta odchodu z Egypta. Pozn. a.

15, 23-26. Pretože sa prameň vody na púšti s najväčšou pravdepodobnosťou tešil posvätnéj úcte okolitých kmeňov, je nutné položiť si otázku, či azda pre Izrael bol prameň „horký“, t. j. nepitný práve preto, že bol zasvätený nejakému božstvu. V tomto prípade mohlo byť „drevo“ posvätným objektom, napr. drevený kôl, symbol patróna prameňa. Mojžiš neúctivo strhne výsostný znak pohanského božstva a hodí ho do vody. Tým stráca voda svoju nedotknuteľnosť (tabu) a ako dar Hospodínov je pre ľud použiteľná (*Výklady ke Starému zákonu I. Zákon* 1991, s. 253-254).

15, 23. Voda hrala v živote Izraelitov dôležitú úlohu. Bola to rieka Níl, ktorá zachránila život dieťaťu menom Mojžiš. Ten istý Níl mal svoju rolu pri egyptských ranách a stupňujúcom sa zápase s faraónom. Voda Červeného – Trstinového mora bola na jednej strane prekážkou a na druhej strane cestou k slobode. Horká voda v Mare by znamenala istú smrť, pokiaľ by pomocou Mojžiša nebola očistená. Voda na jednej strane dáva život a na druhej strane, ak je nepitná, môže spôsobiť zdravotné problémy, ba dokonca smrť.

Mara je pravdepodobne dnešný Ain Hawár, je 110 km od miesta, kde Izraeliti prešli cez Červené more. Iní hovoria o Ain Hawarah vo vnútrozemí od západného ramena „Červeného mora“ asi 80 km na juh od jeho severného konca. Voda prameňa je horká a je skoro zanesená pieskom. Mara = horký prameň alebo ho prekladajú aj ako horká horkosť. Z hebrejského „mar“ – horkosť.³ Pravdepodobne vyjadrenie nezdravej vody.

Lokalizácia miesta je neistá. Niektorí ju považujú za iné pomenovanie Kádeš-Barney. Lopuchin (1904-1907, s. 324) poukazuje na prameň, ktorý mal pomenovanie Gavara. Ide o natoľko slasnú vodu, že ju beduíni do dnešných dní považujú za najhorší prameň v celom okolí.

Prvýkrát po vyjdení z Egypta sa národ usadil v stanoch na púšti. Zásoby jedla, ktoré zobrali so sebou, sa rýchlo mýlili. Pastviny boli úbohé a stáda sa zmenšovali. Ako sa nasýti národ, aby nehľadoval? Objavili sa prvé pochybnosti, ktoré prepukli do reptania. Dokonca aj vodcovia jednotlivých 12 kmeňov izraelských, ale aj starší v národe, začali byť nespokojní s vodcami ustanovenými Bohom. Veď im bola sľúbená zem, v ktorej tečie mlieko a med a oni sú obmedzovaní. Preto začínajú spomínať na Egypt, kde síce pracovali, ale nehľadovali. Spomienky na hrnce plné mäsa, ryby a chlieb, ktorý jedli do sýtosti, hojnosť ovocia a zeleniny (16, 3) prehľušoval hlad (Уайт 1998, s. 267).

Pamätajme si, že výklad minulosti veľmi závisí od prítomného stavu a Izraeliti v tom neboli žiadnou výnimkou. V tej chvíli, keď sa domnievali, že zomrú

³ Sväté Písmo 1996, s. 152; *Pentateuch. Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie* 2004, s. 99; Študijná Biblia 2015, s. 119; *Písmo Sväté Starého Zákona* 1955, s. 88.

od hladu, im Egypt pripomínal raj. V ich spomienkach bol miestom, kde sa mohli dosýta najesť a zabudli už na svoju otrockú prácu, ktorú konali pod bičom dozorcov pre faraóna. Áron a Mojžiš ale pripomínali, že reptanie ľudu je adresované priamo Bohu, a nie im ako prostredníkom (*Biblica. Biblický atlas. Putování sociálními a historickými reáliemi biblických zemí* 2007, s. 150).

15, 24. Reptal (sťažoval sa. Lemanski používa termín rebeloval⁴). Počas putovania púšťou reptali Izraeliti proti Mojžišovi a Áronovi vždy vtedy, keď boli v kríze (16, 2; 17, 3; 4Mjž 14, 2; 16, 11; 17, 6). V skutočnosti však reptali „proti Hospodinovi“ (16, 8). Pavol nás varuje, aby sme neboli ako oni (pozri 1 Kor 10, 10). Čo budeme piť? – putovanie púšťou je poznačené šomraním Izraelitov: proti smädu (tu a 17, 3; 4Mjž 20, 2); proti hladu (16, 2; 4Mjž 11, 4); proti vojnovému nebezpečenstvu (4Mjž 14, 2). Izrael je vzdorovitým ľudom, ktorý odmieta dokonca aj Božie dobrodenia (Ž 78; 106), je obrazom duše, ktorá odporuje ponúkanej milosti.

Hospodinov ľud však začína reptáť iba tri dni po obdivuhodnej záchrane pred Egypťanmi pri Trstinovom mori. Keď je vyriešená táto zlá situácia, Hospodinovým zásahom dočasne umlknú aj toto reptanie. Ľud sa učí spoliehať sa na Hospodina a dôverovať mu. Táto dôvera je viazaná na poslušnosť voči Božím nariadeniam. Dozvedáme sa, že ľud práve tu v Mare dostáva nariadenia a právne *ustanovenia*, ale nedozvedáme sa žiadne konkrétne podrobnosti. Podstatné je to, že zastávka na ceste a všetko, čo sa tu stalo je školou pre ľud, aby sa naučil poslušne sa pridŕžovať Božích prikázaní. Len tak môžeme spoznať uzdravujúcu a zachraňujúcu moc Hospodina.

Reptanie však treba vždy interpretovať a zohľadňovať v danom kontexte. Momentálne nenadobúda úplne negatívny význam, naopak, vyvolá pozitívnu Božiu odpoveď v podobne uzdravujúcej pomoci (Dozeman 2009, s. 368).

Čo máme piť? Rabínsky komentár: Táto otázka sama o sebe nie je nesprávna, veď smädny človek má právo žiadať si vodu, ale Izraeliti o ňu neprosili náležitým spôsobom. Práve ich *reptanie* znelo židovským učencom tak opovážlivo, že túto udalosť zaradili v Talmude medzi desať tzv. „skúšok“, ktorými Izrael po východe z Egypta skúšal PÁNA (Arachin 15a-b). Ľud, ktorý bol len nedáv-

⁴ Príbeh zla Jozefových bratov na konci knihy Genezis, ktorý sa zdal, že na Boží zásah je ukončený a premenený, istým spôsobom pokračuje. Je to zlo Egypta proti Izraelu, je to zlo reptania proti Mojžišovi a proti Bohu na púšti. Ale tam, kde sa rozmnožuje zlo, je ešte hojnejšia milosť a Božia odpoveď nenecháva na seba dlho čakať. Ľuďom, ktorí trpia smädom, odpovedá darom vody, ktorá vytryskne zo skaly. Na vzburu kvôli nedostatku mäsa Boh odpovedá darom prepelíc. Na Mojžišovu únavu z ľudských hádok Boh odpovedá zoslaním svojho Ducha na sedemdesiat starcov. To je pravý prechod, pravý exodus. Každá generácia si musí uvedomiť, že je Bohom ochraňovaná a spasená v konkrétnom okamihu a je potrebné si priznať, že ich vlastná existencia závisí od vernosti Bohu, je s ňou spätá (Chiolerio 1997, s. 67).

no na morskom brehu očitým svedkom úžasného zázraku, vzápätí pochybuje o Božej pripravenosti a ochote vytvoriť pre nich podmienky, nevyhnutné na prežitie. Rabin Hirsch hovorí, že cieľom putovania Izraelitov po púšti je ukázať, že Boh sa zaujíma a stará sa rovnako o záležitosti kozmických rozmerov ako o bežné, každodenné ľudské potreby, akými sú tekutiny a jedlo alebo oblečenie (Scherman 2004, s. 381).

15, 25-26. Tu je prisľúbené, že žiadna z chorôb, ktoré postihli Egypt, sa nedotkne ľudu, ktorý bude dodržiavať Božie prikázania. Skôr, ako sa rozvinuli rôzne oblasti lekárskej vedy a zdokonalila sa egyptská medicína⁵ je ľudu daný jediný a univerzálny prostriedok (dodržiavanie Božích prikázaní) na všetky choroby ako prevencia na všetky následky hriechu, pretože hriech je nezákonný (1 Jn 3, 4) (Щедровицкий 2003, s. 380).

Pekný zázrak. Rozprávač rozpráva o svojej viere? Chce tým povedať, že keď nám život zhorkne a my sa obrátíme na Boha, môže sa stať zázrak a voda stratí svoju horkosť? Boh ukázal Mojžišovi drevo. Čo by si na púšti počali, keby im Boh neukazoval cestu? Ako mohli dôjsť z Mary do Elim bez svätého Božieho učenia? Vo vyprahnutej púšti sa nedá žiť bez vody. A v púšti žitia je darcom života slovo Božie. Takto večný Boh učil Izrael chodiť. Týmto sladkým Božím učením sa Izrael napájal a o tomto dare spieval vo svojich žalmoch: *Tvoj zákon je ako med v našich ústach* (Ž 119, 103).

15, 25. Poučil o dreve – Samaritánsky Pentateuch má *wyrhw* „ukázal“, čo podporuje aj LXX a Pešita. Môže ísť o objekt, resp. kus dreva alebo strom. V druhom prípade identifikuje neskoršia tradícia aj druh: oleander, ktorému palestínska tradícia prepisuje moc urobiť vodu pitnou. Podľa inej tradície išlo o Strom života z 1Mjž (Propp 1999, s. 581).

Hodil ho do vody, voda osladla. Podobnú udalosť pozri v 2 Krľ 2, 19-22. Ozdravenie vôd je prvý zázrak po prechode vodami Trstinového mora. Veľmi podobná paralela je v 2 Kr 2, 19-22 o uzdravení zlých vôd soľou prorokom Elizeom. Kontext zázraku poukazuje na rany v Egypte, hoci je ich opakom.

Lopuchin vystupuje proti tomu, aby sa daná udalosť nepovažovala za zázrak a že to bolo dielo prírody. Privádza pritom názor Jozefa Flávia, ktorý hovorí, že Mojžiš sa napil najprv raz a následne na to druhýkrát. Pri druhom ochutnaní už bola voda pitná. Poukazuje na to, že ani Arabi nepoznajú drevo, ktoré by po hodení do vody absorbovalo zlé chuťové vlastnosti vody tak, že by sa stala pitnou.

Ustanovenie a právne predpisy. Právne výrazy, ktoré sa pravdepodobne

⁵ Egyptská medicína už vtedy bola na veľmi vysokej úrovni. Dosvedčujú to archeologické vykopávky, ktoré hovoria o operáciách hlavy, mozgu, očí, atď. Dnešné nálezy hovoria, že v Egypte používali akési prvotné batérie. Pozn. a.

vzťahujú na to, čo nasleduje vo v. 26. Tam ho skúšal. Boh skúšal Izrael tiež pri poskytnutí manny (16, 4 a 5Mjž 8, 2-3), a keď mu dal Desiat prikázaní (20, 20).

„Zákon... podrobil skúške“ – tie isté výrazy sú u Joz 24, 25. Zdá sa, že tento rytmičný úryvok, ktorý nezapadá do súvisu, patrí k prameňu Massa (skúška), ktorého názov sa vysvetľuje ináč ako 17, 7.

Nevedno, o aké zákony ide. Je isté, že Boh už na ceste k Sinaju dal svojmu ľudu niektoré zákony, ktoré neskoršie Mojžiš prevzal do Knihy zákona. Pre izraelský ľud bolo zachovávanie týchto zákonov skúšobným kameňom. Nejde tu síce o nejaký konkrétny zákon, ale ozdravenie vôd sa stáva prvou príležitosťou nastolenia zákona Izraelitom.

Boh, ktorý vládne nad prírodou, môže prostredníctvom vody človeka trestať alebo odmeniť (Lemanski 2009, s. 350).

Patristický komentár: Drevo, ktoré predstavuje Christov kríž, interpretoval ako prvý už Justín (Justín, *Dialoguscum Tryphone* 86, 1: CAC ½, 310-312). Ďalší cirkevní otcovia taktiež vidia premenu horkých vôd v tajomstve kríža (Hieronym⁶, *Epistulae* 69, 6: CSEL 54, 690; Maximus⁷ z Turína, *Sermones* 67, 4: CCL 23, 282). Origenes vidí v horkosti vody znak doslovnej a povrchnej interpretácie SZ. Drevo, ktoré Boh ukazuje Mojžišovi, vysvetľuje ako „strom života pre všetkých, ktorí ho objímu“ (Prís 3, 18). Ak teda Mojžiš hodí drevo Christovej múdrosti do horkej vody Zákona, človeku sa otvorí myseľ, aby pochopil, ako má zachovávať prikázania. Takto sa voda Mary premení na sladkú, horkosť litery zákona sa premení na sladkosť duchovného poznania a Boží ľud z neho môže piť (Origenes, *Hom. Ex.* 7, 1: SC 321, 204-206).

Tertulián (2010, s. 110) hovorí o Christovi, ktorý uzdravuje vodu toto: „Mojžišovým drevom sa voda uzdravuje od hriechu horkosti a voda sa následne stáva sladkou. Tým drevom bol Christos. Vďaka svojej prirodzenosti otrávené a horké sám uzdravuje a mení vodu nepoužiteľnú pre človeka na vodu užitočnú. A bola to voda krstu“.

Sv. Ambróz Milánsky (2010, s. 111) hovorí o sladkej vode krstu toto: „Mara

⁶ „Mara sa mení vďaka posvätnému krížu a sedemdesiat apoštolských paliem sú zavlažované vodami Zákona (15, 27)“ (Стридонский 2010, s. 111).

⁷ „Uvidíte tajomstvo Božie, keď po horkom zákone prevláda evanjeliové milosrdenstvo. Tam (15, 23) nachádzajú jeden nevhodný prameň a tu nachádzajú veľké množstvo prameňov, z ktorých je možné zahnať smäd. Tam si nemôžu odpočinúť a oddýchnuť. Tu ich po námahe očakáva víťazstvo. Pretože pramene sú pre smädných a palmy pre víťazov. Vravím, že palmy sú predobrazom víťazov, pretože od surového Zákona prešli k milosti Evanjelia, čo znamená víťazstvo. Veď istou odmenou pre víťaza je umýť si tvár v živom prameni a do pravej ruky zobrať triumfálne palmovú ratolesť. V prameni sa očisťuje jazyk vyznávača a palmou je ozdobená ruka mučeníka (Zj 7, 9-17). Jazyk hovorí o Christovej sláve a ruka odvrhla nečistý oltár“ (Туринский 2010, s. 111).

to bol horký prameň, ale keď do neho Mojžiš hodil drevo, stal sa sladkým. Voda bez symbolu kríža je pre potreby spásy nevhodná. Keď je však posvätená tajomstvom spasiteľného kríža, vtedy sa upokojuje, aby poslúžila duchovnému kúpeľu a spasiteľnej čaši. A tak do tohto prameňa hodil Mojžiš drevo (a to bol prorok!) a do tohto prameňa kňaz spúšťa symbol kríža Pánovho a voda sa stáva sladkou kvôli blahodati“.

Rabínsky komentár: Zmienené ustanovenia a nariadenia sú podľa tradície tie predpisy z Tóry, ktoré PÁN dal ľudu už v Mare, aby sa nimi mohli zaoberať. Išlo o zachovávanie soboty (16, 22-23) a o ďalšie nariadenia (Raši. In: Herczeg 2003, s. 182).

15, 26. Rabínsky komentár: Rabínska tradícia rozlišuje niekoľko druhov prikázaní. Ustanovenie sa vzťahuje na záležitosti, ktoré môže vyhlásiť jedine kráľ, t. j. mocou svojej autority bez akéhokoľvek zdôvodnenia pochopiteľného ľudským rozumom. Ľudská náklonnosť k zlu ustanovenia často spochybňuje, lebo nenachádza v nich dostatočný dôvod na ich zachovanie. Ide napr. o zákaz nosenia odevu z tkaniny zmiešanej z vlny a ľanu (3Mjž 19, 19; 5Mjž 22, 11), o zákaz jesť bravčové mäso (3Mjž 11, 7; 5Mjž 14, 8), ustanovenie o červenej jalovici (4Mjž 19, 1-10) a pod. (Raši. In: Herczeg 2003, s. 183).⁸

15, 27. Elim. 11 km južne od Ain Hawarah v dobre zavodnenom údolí Gharandel. Palmy. Elim znamená „veľké stromy“.

Elim je asi údolie Gharandel na dve a pol hodiny cesty od prameňa Ain Hawára. V tomto kraji nachodí sa hodne prameňov a stromov. Oázu vyhľadávajú aj dnes karavány, prichádzajúce do Egypta.

Nachádzame aj názory, ktoré vyššie spomenuté miesta spochybňujú. Hebr. výraz znamená „Terebinty“, resp. „Duby“. Niektorí hľadajú túto lokalitu vo Wádi Gurundel v blízkosti Červeného mora; napriek tomu zostáva jej identifikácia neistá. Lokalita Elim je geograficky nejasná. Spomína sa iba tu a v itinerrári 4Mjž 33, kde leží ešte pred Trstinovým morom (porov. 4Mjž 33, 9-10). Elim je svieža oáza s bohatými prameňmi vody a početným palmovým hájom. Počet je symbolický, dvanásť prameňov vody poukazuje na počet izraelských kmeňov a dostatok vody pre všetkých.

Je pravdepodobné, že lokality pomenované na ceste po púšti boli *posvätnými miestami*, svätyňami s určitými tradíciami. Na kultový ráz lokalít poukazuje napr. aj názov Elim (= posvätné stromy?), pramene a stromy a posvätné čísla 12 a 70. Izraeliti bojujú s pokušením pohanstva a modlárstva a overujú si, že jediným Pánom je tu všade Hospodin.

Patristický komentár: Podľa Maxima sú Mara a Elim v jasnom protiklade.

⁸ Exodus, Komentáre k Starému zákonu 2013, s. 412-416.

Mara mala horký prameň, Elim mal sladké pramene. Oba zobrazujú protiklad medzi Mojžišovým Zákomom a evanjeliom (Maximus⁹ z Turína, Sermones 68, 2: CCL 23, 284-285).

Kresťanskí autori tu videli narážku na dvanásť apoštolov (Irenej, *Demonstrationes* 46: SC 406, 150) a v datľových palmách nachádzali narážku na sedemdesiat učeníkov (Origenes, *Hom. Ex. 7, 3*: SC 321, 212). Gregor Nysský ponúka istú syntézu. Tajomstvo dreva, vďaka ktorému sa voda môže piť, nás vedie k dvanástim prameňom a sedemdesiatim palmám, teda k učeniu evanjelia. Prameňmi sú dvanásť apoštoli, ktorých si vybral Pán. Prostredníctvom nich sa rozšírilo evanjelium po celej zemi (Gregor Nysský, *Devita Moysis 2, s. 133-135*: SC 1, 188).

Ctihodný Béda (Достопочтенный 2010, s. 111) hovorí o predobraze apoštolov toto: „Šiesta zastávka po odchode Božieho národa z Egypta sa nazýva Elim, čo znamená „ovčia“. Tam bolo 12 prameňov a 70 paliem, čo je predobrazom apoštolov (12 + 70) a apoštolských mužov“.

Rabínsky komentár: Týchto dvanásť prameňov vody bolo podľa tradície pripravených pre dvanásť kmeňov Izraela a sedem paliem zasa zodpovedá sedemdesiatim starším Izraela (Raši. In: Herczeg 2003, s. 184).

Zoznam bibliografických odkazov

- AUGUSTÍN, S., 2005. *Boží štát. II. zväzok*. Trnava. ISBN 80-7162-571-X.
- BÁNDY, J., 2002. *Úvod do exegézy Starej zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1693-8.
- BÁNDY, J., 2003. *Teológia Starej Zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1793-4.
- BÁNDY, J., 2003. *Úvod do Starej zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1885-X.
- BÁNDY, J., 2006. *Dejiny Izraela*. Bratislava. ISBN 80-223-2139-7.
- BARDTKE, H., 1988. *Příběhy ze starověké Palestíny. Tradice archeologie dějin*. Vyšehrad.
- BAUMANN, G., 2012. *Bible*. Praha. ISBN 978-80-247-3912-0.
- BENEŠ, J., 2019. *Dvanáctka. Uvedení do Malých proroků*. Praha. ISBN 978-80-7255-422-5.
- BENEŠ, J., 2017. *Jozue. Svatá slova v knize Jozue*. Praha. ISBN 978-80-7172-702-6.
- BENEŠ, J., 2015. *Kniha o Bohu soudci. Teologie knihy Daniel*. Praha. ISBN 978-80-7172-762-0.
- BENEŠ, J., 2012. *Směrnice a řády. Zákoník v Páté knize Mojžišově*. Praha. ISBN 978-80 7172-874-0.
- BER, V., 2009. *Vyprávění a právo v knize Exodus*. Jihlava. ISBN 978-80-86498-35-5.
- BIBLIA, 1990. *Vydala Slovenská evanjelická cirkev a. v. v ČSSR*. ISBN 0-564-03222-0.
- Biblica. Biblický atlas. Putování sociálními a historickými realitami biblických zemí*, 2007. Editor prof. Barry. J. Beitzel. Praha. ISBN 978-80-7321-302-2.

⁹ Zákon a kříž. Hovorím vám o tomto tajomnom počte (trojdňový pochod bez vody po púšti), keď synovia Izraela prišli do Mary a nemohli piť vodu kvôli jej horkosti, hoci na pohľad išlo o pekný prameň. Chuť vody však bola hrozná. Keď však Mojžiš hodil do neho drevo, voda sa zlepšila a dala sa piť. Tajomné drevo pohltilo neprijemnú chuť vody. Myslím si, že ide o symboliku. Horká voda v Mary je Starý Zákon, ktorý bol zjemnený Christovým krížom (Туринский 2010, s. 111).

- Библия – Книги Священного Писания Ветхаго Завета на церковнославянском языке, 1993. Москва.
- Библия – Книги Священного Писания Ветхаго и Нового Завета. В русском переводе. Издание Московской патриархии, 1956. Москва.
- Библейские комментарии и отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет II. Книга Бытия 12-50, 2004. Герменевтика. ISBN 5-901 494-03-2.
- Библейские комментарии и отцов Церкви и других авторов I – VIII веков, Ветхий Завет III. Книги Исход, Левит, Числа, Второзаконие, 2010. Герменевтика. ISBN 978-5-901494-15-8.
- BIČ, M., 1986. *Ze světa Starého zákona I*. Praha.
- CAP, A., 2019. *Izagogika do Starého Zákona I*. Prešov. ISBN 978-80-555-2211-1.
- CAP, A., 2018. *Úvod do Starého Zákona II*. Prešov. ISBN 978-80-555-2077-3.
- CAP, A., 2018. *Biblická prahistória. (Biblicko-exegetický komentár na 1. – 11. kapitolu knihy Genezis)*. Prešov. ISBN 978-80-555-1982-1.
- ČAPEK, F., 2018. *Archeologie, dějiny a utváření identity starověkého Izraele*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7601-082-6.
- DAHLER, E., 1993. *Jeruzalém v dějinách spásy*. Kostelní Vydří. ISBN 80-85-527-28-6.
- DOUGLAS, J., 1996. *Nový biblický slovník*. Praha. ISBN 80-85495-65-1.
- DOUKHAN, J., 1996. *Túžba zeme. Štúdia prorockej knihy Daniel*. Martin. ISBN 80-88719-59-3.
- DUKA, D., 1992. *Úvod do Písma Svatého Starého Zákona*. Praha. ISBN 80-901252-5-5.
- ДРОЗДОВ, Ф., 1867. *Толкованиена Книгу Бытия*. Москва.
- DUBINOVÁ, T., 2008. *Ženy v Bibli, ženy dnes*. Praha. ISBN 978-80-86889-69-6.
- ЕГОРОВ, Г., 2004. *Священное Писание Ветхаго Завета*. Москва.
- ЕГОРОВ, Г., 2016. *Священное Писание Ветхого Завета*. Москва. ISBN 978-5-7429-1053-4.
- Exodus, Komentáre k Starému zákonu*, 2013. 3. Zväzok. Trnava. ISBN 978-80-7141-766-8.
- FINKELSTEIN, I. a N. SILBERMAN, 2007. *Objevení Bible. Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7021-869-3.
- Genезis*, 2008. Trnava. ISBN 978-80-7141-626-5.
- GENEZIS – Starý zákon, překlad s výkladem*, 1968. Praha.
- HANUŠ, J. a J. VYBÍRAL, 2009. *Příběhy povolání a obrácení v biblických textech*. Brno. ISBN 978-80-7325-177-2.
- HELLER, J. a M. PRUDKÝ, 2007. *Obtížné oddíly knih Mojžišových*. 2. vydání. Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7195-186-5.
- CHIOLERIO, M., 1997. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova. První setkání se Starým zákonem*. Paulinky. ISBN 80-86025-10-1.
- Ilustrovaná príručka k Biblii*, 2001. Slovenská biblická spoločnosť. Banská Bystrica. Preklad P. – D. Alexandrovci. ISBN 80-85486-36-9.
- JANČOVIČ, J., 2002. „Nech je svetlo!“ – *Úvod a exegéza vybraných statí Pentateuchu*. Bratislava.
- JOHNSON, P., 1995. *Dějiny židovského národa*. Rozmluvy. ISBN 80-85336-31-6.
- KAŠNÝ, J., 2017. *Právo v hebrejské Bibli*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-910-0.
- KELLER, W., 2018. *A Biblia má predsa pravdu. Historická pravda podložená vedeckými dôkazmi*. Bratislava. ISBN 978-80-8172-036-9.
- KITTEL, R., 1937. *Biblia Hebraica*. Stuttgart.
- KUBÁČ, V., 2016. *Člověk před Boží tváří*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-754-0.
- KUZMIŠIN, P., 2018. *Bohovia starých Slovanov*. Bratislava. ISBN 978-80-8100-434-6.
- KÜNG, H., 2016. *Židovství*. Brno. ISBN 978-80-7485-110-0.
- LACH, S., 1962. *Księga Rodzaju*. T. 1.-11. Poznań.

- LEMANSKI, J., 2013. *Księga Rodzaju*. T. 1. č. 2, Czenstochowa. ISBN 978-83-7797-205-2.
- LEMANSKI, J., 2009. *Nowy komentarz Biblijny. Stary Testament*. Księga Wyjścia, T. III. Czenstochowa. ISBN 978-83-7424-448-0.
- LINDEN, N., 2015. *Povídá se... podle Tóry*. Benešov. ISBN 978-80-88060-01-7.
- LINDEN, N., 2018. *Povídá se... o soudcích a kráľích*. Praha. ISBN 978-80-88060-14-7.
- ЛОПУХИН, А., 1904-1907. *Толковая Библия*. Т. 1. Петербург.
- MACDONALD, W., 2017. *Biblický komentár ke Starému zákonu*. Brno. ISBN 978-80-906732-0-5.
- MIKLIK, J., 1936. *Biblická archeologie*. Praha.
- МЕНЬ, А., 2000. *Исагогика – Ветхий Завет*. Москва. ISBN 5-88869-032-5.
- МЕНЬ, А., 2002. *Как читать Библию I–II*. Калининград. ISBN 5-88869-029-5.
- MOLONEY, F., 2008. *Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7192-991-8.
- MUCHOVÁ, L., 2019. *Bible pro ty, kdo už nejsou děti*. Praha. ISBN 978-80-7553-555-9.
- NANDRASKY, K., 1994. *Dejiny biblického Izraela*. Bratislava.
- NANDRASKY, K., 1980. *Úvod do Starej a Novej zmluvy*. Bratislava.
- NANDRASKY, K., 1976. *Teológia Starej zmluvy*. Bratislava.
- NANDRASKY, K., 1961. *Dejiny Izraela*. Modra.
- NOVOTNÝ, A., 1956. *Biblický slovník*. Praha.
- Pentateuch. Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie*, 2004. Trnava. ISBN 80-7141-447-6.
- PETER, M., 1959. *Wyklad Pisma Swietego Starego Testamentu*. Poznań.
- Pět svátečních svitků. Živá díla minulosti*, 1958. Praha.
- Písmo Sväté Starého Zákona*, 1955. Trnava.
- Православная Энциклопедия Т. 1.*, 2000. Москва. ISBN 5-89572-006-4.
- PRUDKÝ, M., 2018. *Genesis I. 1, 1 – 6, 8*. Praha. ISBN 978-80-7545-047-0.
- Průvodce životem. I. Mojžišova (Genesis)*, 1998. Praha. ISBN 80-7130-059-4.
- ПУШКАРЬ, В., 2004. *Святенная Библийская История*. Санкт-Петербург. ISBN 5-7444-1167-4.
- RAHLFS, A., 1935. *Septuaginta – LXX*. Stuttgart. ISBN 3438051214.
- RENDTORFF, R., 2015. *Hebrejská bible a dějiny*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-541-6.
- RYAN, D., 2019. *24 hodin v starovekom Egypte. Jeden deň v živote ľudí, ktorí tam žili*. Bratislava. ISBN 978-80-8109-368-5.
- СНИГИРЕВ, Р., 2007. *Библийская археология*. Москва. ISBN 978-5-7789-0200-X.
- СОКОЛОВ, Н., 2002. *Ветхий Завет*. Москва.
- SCHULTZ, S., 1989. *Starý Zákon mluví*. Praha.
- STRUPPE, U. a W. KIRCHSCHLAGER, 2000. *Úvod do Starého a Nového zákona. Jak porozumět Bibli*. Vyšehrad. ISBN 80-7021-334-5.
- Sväté písmo Starého a Nového zákona*, 1996. Trnava. ISBN 80-7162-152-8.
- ŠALING, S. a kol., 2003. *Veľký slovník cudzích slov*. Bratislava. ISBN 80-89123-02-3.
- Študijná Biblia*, 2015. Banská Bystrica. ISBN 978-80-8156-052-1.
- ЩЕДРОВИЦКИЙ, Д., 2003. *Введение в Ветхий Завет*. Москва. ISBN 5-901599-15-2.
- ТЕОДОРИТ, К., 1855. *Толкование на книгу Бытия*. Москва.
- The Orthodox study Bible, 2008 by Athanasius of Orthodox Theology*. USA. ISBN 978-0-7180-0359-3.
- TYDLITÁTOVÁ, V., 2010. *Symbolika hradeb a bran v hebrejské bibli*. Praha. ISBN 978-80-7387-305-9.
- УАЙТ, Е., 1998. *Конфликт веков. Т. 1. Патриархи и пророки*. Москва. ISBN 5-86847-246-2.
- ВАСИЛИАДИС, Н., 2003. *Библия и археология*. Св.-Троицкая Сергиева Лавра.

- ВЕНИАМИН, П., 2004. *Священная библейская история, ч. 1-2*. Санкт-Петербург. ISBN 5-7444-1167-4.
- VESELÝ, J., 2001. *Mariánska zjavení z hlediska hermetismu*. Praha. ISBN 978-80-7439-036-4.
- Výklady ke Starému zákonu I. Zákon*, 1991. Praha. ISBN 80-7017-408-0.
- WALTON, J., 2017. *Ztracený svět 1. Kapitoly První knihy Mojžíšovy v kontextu evolučních a kreacionistických teorií. Starověká kosmologie a diskuze o vzniku světa. Pro poctivější četbu Bible*. Praha. ISBN 978-80-7255-396-9.
- WESTERMANN, C., 1972. *Tisíc let a jeden den. (Cirkev čte Starý Zákon)*. Praha.
- ZAMAROVSKÝ, V., 2018. *Velké příběhy Starověku. Gilgameš. Sinuhet. Aeneas*. Bratislava. ISBN 978-80-8046-894-1.
- ZIOLKOWSKI, Z., 2001. *Nejtěžší stránky Bible*. Kostelní Vydří. ISBN 80-7192-450-4.

Kontakt

prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.

Katedra biblických nauk

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: alexander.cap@unipo.sk

VPLYV SOCIÁLNYCH MÉDIÍ NA DUŠEVNÉ ZDRAVIE A MOŽNÉ RIZIKÁ

THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON MENTAL HEALTH AND POSSIBLE RISKS

Dagmar Magurová – Helena Galdunová – Marcel Magur

Abstrakt: Modernizácia spoločnosti, využívanie internetu a sociálnych sietí prináša so sebou nielen pozitívne stránky, ale aj negatívne aspekty, hrozby a úskalia. Chatovanie, surfovanie a experimentovanie v kyberpriestore otvára aj možný priestor novodobej formy šikanovania, ktorou je kyberšikanovanie. Odborníci sa zhodujú v názoroch, že najrizikovejšou skupinou sú mladí ľudia a preto nové formy možného agresívneho správania detí a mládeže, si vyžadujú našu pozornosť. Sociálne siete sú fenoménom 21. storočia. Do centra pozornosti človeka vstupujú informačné a komunikačné technológie, ktoré mu umožňujú vstupovať do virtuálneho sveta. Svet médií vytvára „realitu“, pohlcuje človeka množstvom informácií. Nedostatočná podpora duševného zdravia predstavuje rizikovú oblasť, pretože následné problémy v oblasti duševného zdravia nezasahujú len samotného jedinca, ale i jeho sociálne prostredie a spoločnosť ako takú. Online svet, virtuálne prostredie a komplex aktivít prostredníctvom sociálnych médií sa značne líši od tzv. reálneho sveta. Otázkou ostáva, či a do akej miery je bezpečný, a aké riziká so sebou prináša.

Kľúčové slová: sociálne média, duševné zdravie, závislostné správanie, kyberšikana

Abstract: Modernization of society, the use of the Internet and social networks brings with it not only positive aspects but also negative aspects, threats and pitfalls. Chatting, surfing and experimenting in cyberspace also opens up a possible space for a new form of bullying, which is cyberbullying. Experts agree that young people are the most at-risk group and therefore new forms of aggressive behaviour by children and young people require our attention. Social networks are a phenomenon of the 21st century. Information and communication technologies are coming to the centre of people's attention, allowing them to enter the virtual world. The world of the media creates 'reality', engulfing people in a mass of information. The lack of mental health support is a risk area, as the resulting mental health problems affect not only the individual, but also his or her social environment and society as a whole. The online world, the virtual environment and the complex of activities through social media is very different from the so-called real world. The question remains whether and to what extent it is safe and what risks it entails.

Key words: social media, mental health, addictive behaviour, cyberbullying

Úvod

Moderné technológie sa stali bežnou súčasťou každodenného života. Nadmerné používanie internetu, sociálnych sietí, smartfónov, tabletov či počítačov so sebou nesie možné negatívne dôsledky vrátane rizika ohrozenia zdravého

vývoja a duševného zdravia. Problematika duševného zdravia je dlhodobo diskutovanou témou. Duševné zdravie nie je normou, ale cieľom. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) definovala duševné zdravie ako stav pohody, v ktorom jednotlivec môže uskutočniť svoje schopnosti, vie zdolať stresové situácie bežného života, vie produktívne pracovať a vie prispievať do života spoločnosti. Politika duševného zdravia určuje ciele pre zlepšenie zdravia populácie. Pri hodnotení používa indikátory výsledkov, ako sú kvalita života, postihnutie, chorobnosť a mortalita. Až 20 % adolescentov na celom svete má problémy s duševným zdravím a samovražda je treťou najčastejšou príčinou smrti medzi mladými ľuďmi vo veku 15 –19 rokov (UNICEF 2021).

V súčasnosti je problematike šikanovania venovaný čoraz väčší priestor v mnohých odborných príspevkoch. Začiatkom 70-tých rokov ako prvý na problém šikanovania upozornil švédsky lekár Heinemann, ktorý zverejnil niekoľko prípadov samovrážd škôľakov, ktorých spolužiaci šikanovali.

Duševné zdravie a rizikové oblasti

Potreba venovať sa podpore zdravia, duševné zdravie nevynímajúc je v súčasnosti aktuálna o čom svedčí rastúci počet porúch duševného zdravia u detí a mládeže. Duševné zdravie sa udržiava prostredníctvom duševnej hygieny. Nedostatočná podpora duševného zdravia predstavuje rizikovú oblasť. Najdôležitejšiu úlohu v podpore a starostlivosti o zdravie má človek sám, jeho zodpovednosť a ochota. Neoddeliteľnou súčasťou zdravia je zdravie duševné, vymedzené Svetovou zdravotníckou organizáciou (WHO), ako stav psychickej pohody, v ktorom človek využíva svoje schopnosti, je schopný užitočne pracovať a byť prospešný pre svoju komunitu a primerane zvládať bežné stresy vo svojom živote. Duševné zdravie zahŕňa emočnú, psychologickú a sociálnu pohodu.

Výchova k zdraviu je celoživotný proces, ktorý sa zameriava nielen na jednotlivcov, ale aj na skupiny a komunity v období zdravia aj choroby (Hamplová 2019). Vytvára princípy, ktoré zohľadňujú požiadavky jednotlivca aj požiadavky spoločnosti. *„Výchova k zdraviu je založená na podpore pozitívnych a odstraňovaní negatívnych prvkov zo života človeka. Je určená predovšetkým na generačný prenos zovšeobecnených skúseností a základov kultúry“* (Magurová a Majerníková 2016, s. 39).

Národný program podpory zdravia (NPPZ), vychádza z politiky WHO. Základnou výzvou NPPZ na obdobie rokov 2021-2030 je vytvorenie pozitívnej spoločenskej atmosféry vedúcej k zmene postojov ľudí smerom k väčšej zodpovednosti voči svojmu zdraviu a väčšej ohľaduplnosti voči svojmu oko-

liu (ÚVZSR 2023). Kľúčovým momentom NPPZ je orientácia na prevenciu, s cieľom predchádzania rizikových faktorov prostredníctvom multirezortnej spolupráce. Dlhodobým cieľom je na základe prevencie či minimalizácie rizík zlepšovať úroveň zdravého životného štýlu obyvateľstva Slovenskej republiky a udržiavať vykonávanie preventívnych opatrení. Podľa programu EU4Health 2021-2027 je jedným zo štyroch hlavných cieľov zlepšenie a podpora zdravia v Európskej únii prostredníctvom prevencie chorôb a podpory zdravia. NPPZ sa realizuje v prostredníctvom multirezortnej spolupráce, ktorého hlavným cieľom je zlepšovať zdravotný stav obyvateľov SR, vrátane zdravia duševného.

Deti a dospelávajúci sú jednou z najviac ohrozených skupín vo virtuálnom prostredí a zároveň sú tými, pre ktorých sú nové technológie najväčším lákadlom a online svet je akoby ich druhým domovom (Gregussová a Kováčiková 2013). Do centra pozornosti človeka vstupujú informačné a komunikačné technológie, ktoré mu umožňujú vstupovať do virtuálneho sveta.

Problematika sociálnych médií a ich možné riziká

V posledných rokoch sa stal internet a sociálne siete, ktoré bezpochybné poskytujú množstvo nezastupiteľných výhod a možností, neoddeliteľnou súčasťou ľudskej existencie. Závislé používanie sociálnych médií je častou závislosťou od internetu. Do sociálnych médií môžeme zaradiť všetky sociálne siete ako Facebook, Instagram, Twitter, ale aj online platformy na zdieľanie fotiek a videí, napr. YouTube, TikTok, Snapchat a iné. Patria tu aj komunikačné portály, aplikácie a diskusné fóra. V česko-slovenskom kontexte treba spomenúť Pokec a medzi komunikátormi, napr. Messenger, WhatsApp, Viber, Tinder a mnohé iné. Medzi webovými servermi a aplikáciami na zdieľanie a sledovanie videí medzi detskými respondentmi jednoznačne prevažuje YouTube, ktorý používa 89 % detí (Kopecký a Sztokowski 2019).

Vplyvom nepriaznivej epidemickej situácie na Slovensku sa sociálne siete v čase pandémie COVID-19 stali jediným spôsobom ako ostať v kontakte so známymi, priateľmi či kolegami (Chovančáková 2021). Väčšia aktivita Slovákov na internete posilnila trend využívania sociálnych médií. Počet používateľov stúpol medziročne o 6 % skoro až na 90 % (Stratégia 2021). Prieskum AMI Digital Index poukázal na to, že až 87 % Slovákov používa sociálne siete priemerne 183 minút denne (Ami digital 2021). V súvislosti s možnou závislosťou od internetu vznikol termín „weboholizmus“. V súčasnosti je faktom, že veľa počítačových nadšencov bez ohľadu na vek zotrúva vo svete virtuálnej reality tak dlho, že môžeme začať hovoriť o závislosti od internetu (Internet Addiction Disorder – IAD) a závislosti od mobilu.

Samotný termín sociálna sieť, vychádzajúci z anglického „social network“, nie je pôvodne naviazaný na internetové sociálne siete. V minulosti vyjadroval to, čo v slovenčine nazývame komunitou, skupinu ľudí, ktorých spája určitá sociálna interakcia majúca rozličné prejavy a stupne. Dnes je význam tohto pojmu primárne prepojený s internetom. Je pozoruhodné, že v tejto súvislosti sa pojem sociálna sieť používa len v posledných rokoch, pričom tempo, akým sa etabloval v mediálnych štúdiách, je rovnako rýchle ako rozšírenie sociálnych sietí u používateľov internetu (Mikuláš 2010).

Vo všeobecnosti môžeme uviesť, že rizikom nie sú len samotné sociálne médiá a ich využívanie, ale aj samotný internet. Uvádzame päť základných kategórií:

- závislosť od virtuálnej sexuality, ktorá sa prejavuje kompulzívnym používaním webových stránok s pornografickým obsahom,
- závislosť od virtuálnych vzťahov – používateľ internetu sa nadmerne venuje on-line vzťahom,
- internetové kompulzie, medzi ktoré napríklad patrí hranie on-line počítačových hier či internetové nakupovanie,
- preťaženie informáciami, kam môžeme zaradiť nadmerné surfovanie na internete alebo hľadanie v on-line databázach,
- závislosť od počítača, ktorou označuje najčastejšie nadmerné hranie počítačových hier (Hupková 2010).

Využívanie sociálnych médií a riziká závislostného správania

Sociálne siete, kde mládež trávi väčšinu svojho času, sa tak stali rizikovým prostredím, má aj svoje tienisté stránky, medzi ktoré môžeme zaradiť okrem iného i závislostné správanie na internete.

Využívanie sociálnych sietí je aj jednou z najčastejších aktivít na internete. Pri intenzívnom používaní sociálnych médií je možné, že niektorí jedinci používajú sociálne siete nadmerne, čo im spôsobuje problémy vo viacerých oblastiach. Závislosť od sociálnych médií patrí aj medzi najčastejšie vyskytujúce sa druhy závislostí od internetu popri online hrách a na online sexe. Pri závislosti od sociálnych médií ide o správanie, v ktorom ľudia excesívne používajú sociálne siete a ktorá vedie ku komplikáciám v psychologickej, sociálnej, pracovnej alebo školskej oblasti (Holdoš a kol., 2015).

Závislé používanie sociálnych médií je spojené aj so symptómami viacerých psychiatrických porúch. Holdoš (2022) uvádza, že Weinstein v roku 2015, analyzoval výskumy, na základe ktorých uvádza zoznam komorbidných diagnóz

v spojitosti s internetovou závislosťou: depresia, porucha depresívnej nálady, anxieta, alkoholizmus, alexithymia, porucha kontroly impulzov, agresia, poruchy osobnosti, porucha správania a hyperaktivita, somatická bolesť, obsedantno-kompulzívna porucha, insomnia. Fenomén závislostného správania na internete sa objavil po prvý raz v literatúre v roku 1995 v texte, v ktorom americký psychiater Goldberg opisoval závislosť od internetu v podobe novej duševnej poruchy. V roku 1996 opísala fenomén závislostného správania na internete americká klinická psychologička Young.

Problémom užívania sociálnych médií je aj hľadanie identity. Môže nastať aj kríza, keď adolescent hľadá odpovede na otázky: „kto som, čo môžem“. Kríza identity sa môže vyskytnúť tiež kedykoľvek v živote súčasne s pocitom viny, keď sa rozpadá obraz seba. Chat je jednou z oblastí, pri ktorej psychológovia už zopár rokov upozorňujú na vysokú potencialitu rizika vzniku závislosti. Riziko predstavuje najmä pre ľudí, ktorí majú problémy v reálnych sociálnych vzťahoch. Pri chatovaní môžu všetky svoje hendikepy zakryť. Komunikácia cez internet poskytuje veľa času na premýšľanie nad odpoveďou, možnosť zámerne sa vyhnúť odpovedi. Prevažuje fenomén, ktorý sa pri osobnej komunikácii nevyskytuje a to fenomén anonymity. Nemôžeme prehliadať aj pozitívne efekty sociálnych médií vo vzťahu k dospievajúcim. Ide hlavne o rozvoj sociálnych zručností, posilňovanie sociálnych vzťahov a komunikácie, zábavu minimalizujúcu depresiu a pod. Sociálne online siete uspokojujú základnú potrebu kontaktu s našimi blízkymi. No je dobré spomenúť aj druhú stranu mince.

Vzhľadom na závažnosťou uvedených prípadov nasledovali rozsiahle výskumy v rôznych anglických, austrálskych či kanadských školách (Holonič a Klimková 2011). Ako uvádza Kopasová (2007) pojem šikanovanie pochádza z francúzskeho slova „*chicané*“, čo znamená malicherný spor, z ktorého sa postupom času stáva systematické týranie, obťažovanie, sužovanie, prenasledovanie, byrokratické lipnutie na litere predpisov.

Rastúci počet užívateľov internetu vedie k zvyšovaniu počtu problémového používania internetu, čo sa označuje ako IAD (internet addiction disorder). IAD sa stáva vážnym problémom duševného zdravia (Guangheng et al., 2011). Netolizmus je správanie, pri ktorom dochádza k nadmernému používaniu internetu a ktoré vedie ku problémom v psychickej, sociálnej, školskej a pracovnej oblasti. Od internetu nie sme závislí všeobecne. Sme závislí od konkrétnych aplikácií, webov, internetových služieb, s ktorými je spojený špecifický druh činnosti.

K prejavom internetovej závislosti ako uvádza Holdoš a kol. (2015) môžeme zaradiť distress, sociálny diskomfort, zhoršenie sociálnych vzťahov, zvýšenú osamelosť až depresivnosť, emocionálne problémy, či instabilitu. Závislosti od sociálnych médií rozdelili do viacerých typov a to:

- **Emocionálne problémy:** závislí používajú sociálne médiá na manažovanie nálad, ale čím je závislosť rozvinutejšia, tým ich snaha viac zlyháva, ale intenzita používania sociálnych médií sa zvyší. Všetky offline aktivity, ktoré vyvolávali pred rozvinutím závislosti pozitívne emócie, už také emócie nevyvolávajú, a tým strácajú pre jedinca na atraktivite. Dôkazom je vývoj závislosti s depresiou, anxiitou a nízkou sebaúctou.
- **Vzťahové problémy:** prílišné zaujatie a intenzívne trávenie času na sociálnych médiách spôsobuje zhoršenie sociálnych vzťahov najmä v reálnom svete a môže viesť k postupnej sociálnej izolácii.
- **Zdravotné problémy:** najviac preskúmaným zdravotným dopadom so závislosťou je oblasť spánku. Problémy so spánkom, nedostatok spánku, nekvalitný spánok alebo nespavosť boli vo významne väčšej miere zistené práve u ľudí s nadmerným používaním sociálnych médií.
- **Výkonové problémy:** nadmerný čas strávený v prostredí sociálnych médií má veľmi často dopad aj v oblasti výkonu v práci, či škole. To často vedie ku negatívnym emóciám, napr. k frustrácii, zhoršeniu vzťahov (Holdoš a kol., 2015).

Vplyv YouTube videí na duševné zdravie detí

Do sociálnych médií môžeme zaradiť aj online platformy na zdieľanie fotiek a videí, ktorými je napr. YouTube. Sledovanie videí prostredníctvom platformy YouTube je využívané už u detí od útleho veku, obdobia dojčeneckého a preto je nutné prebádať túto oblasť so zameraním na problematiku duševného zdravia u detí. V neskoršom detskom veku môže byť veľkým rizikom typ YouTube Challenge, ktorý znamená „výzva“.

Pre skupinu detí a tínedžerov narodených po roku 2007, teda po uvedení prvej generácie iPhoneu, v odbornej literatúre zaviedol názov „digitods“. Digitods sú deti, ktorým je už od batolivého veku použitie mobilných zariadení pripojených k internetu úplne prirodzené a dokážu ich úspešne a úplne samostatne ovládať. YouTuberi sú dnes považovaní ako udavači trendov (Ševčíková 2014).

Za YouTubera môže byť považovaný akýkoľvek človek, ktorý tvorí videá a následne ich zverejňuje na portál YouTube. Podľa oxfordského slovníka je to osoba, využívajúca webových stránok YouTube ako používateľ, ktorý tu zdieľa svoje videá, ktoré produkuje a vyskytuje sa v nich (Oxford University Press 2021). Počas dospievania si ľudia vytvárajú morálne hodnoty a postoje. Môže nastať odpútanie od rodičov a načúvanie práve YouTuberom, ktorí verejne šíria

svoje názory a neboja sa svetu ukázať každý detail svojho života. Pre deti je ťažké rozlíšiť skutočnosť a realitu od fikcie. Sú ľahšie ovplyvniteľné, manipulovateľné a náchylnejšie veriť klamstvám.

Úzke spojenie medzi popularitou internetových videí a obľubou digitálnych zariadení, telefónov a tabletov potom potvrdzuje skutočnosť, že u detí a mladistvých je sledovanie videí na YouTube treťou najčastejšou aktivitou, ktorú na svojom mobilnom telefóne prevádzkujú, pričom častejšími dvoma činnosťami je už iba samotné telefonovanie a chatovanie prostredníctvom online komunikačných služieb ako WhatsApp alebo Facebook, Messenger (Vlk 2020).

Komunita mediálnych odborníkov v oblasti neurovedy a aktuálneho neurovedeckého výskumu, ktorý vykonáva súvisiace výskumy so sledovaním vzdelávacích videí u detí v dojčenskom a batolivom veku nezistili žiadne pozitívne účinky na ich duševný vývoj, a naopak, opakovane poukazujú na mnohé negatívne účinky, ktoré má používanie digitálnych zariadení a sledovanie audiovizuálnych médií, ako napríklad videí na YouTube, na duševné zdravie týchto najmenších detí (Vlk 2020). Na základe výsledkov neurovedeckého výskumu teda vzdelávacie videá deťom nesprostredkujú podnety, ktoré tvorcovia týchto videí zamýšľali, ale stávajú sa pre ne veľmi mätúcimi pre kombináciu obrazu a zvuku, ktorú vo svojom veku nie sú schopné plne pochopiť. Z hľadiska neurovedeckého sú teda videá určené pre dojčatá a batolatá škodlivé bez ohľadu na to, či je ich obsah označený ako vzdelávací, alebo určený na zábavu (Spitzer 2014).

Kyberšikana a jej dôsledky

V poslednom čase sa hlavne Facebook stáva obrovským a pomerne jednoduchým nástrojom na páchanie kyberšikanovania (Vaňkátová 2010).

Viacerí autori sa pokúsili vymedziť pojem kyberšikanovanie a šikanovanie. Šimegová a Kováčová (2011, s. 94), uvádzajú definíciu podľa Belseyho, ktorá pojednáva o tom, že „*kyberšikana zahŕňa použitie informačných a komunikačných technológií na zámerné, opakované agresívne správanie jednotlivca či skupiny, ktorého cieľom je ublíženie druhým*“. Kyberšikana je špecifický druh šikany, ktorý využíva internet, mobilné telefóny a ďalšie možné moderné komunikačné technológie za účelom ublíženia, zosmiešnenia inej osoby, napr.: prostredníctvom hrozby, obťažovania, ponižovania, strápňovania cez chat, kybernetické prenasledovanie, bezcitných e-mailov, SMS správ, online posielaných obrázkov, fotografií s tvárou obetí, videonahrávok, krádež identity, vytváranie falošných a posmešných profilov, nenávistných skupín a iných spôsobov za účelom útočného správania. Internet je prostredím bez zábran a preto vo virtuálnom ky-

berpriestore vytvára priestor pre možnosť agresívneho správania. Tomková (2018) zdôrazňuje, že kybernetické prenasledovanie, označované ako – cyberstalking je od 1. septembra 2011 na Slovensku kriminalizované a klasifikované ako trestný čin.

Šikanovanie na rozdiel od kyberšikanovania je vymedzené nasledovne: Z psychologického hľadiska v školskom prostredí môžeme šikanovanie analyzovať ako „*narušené, patologické správanie, z hľadiska pedagogického ako problémového správania žiaka v škole*“ (Šimegová a Kováčová 2011, s. 12). Říčan a Janošová (2010, s. 21) uvádzajú, že: „*Šikanou nazývame ubližovanie medzi tými, ktorí sú v rovnakom postavení, v škole medzi žiakmi alebo študentmi, v športovom oddieli medzi športovcami, vo väzení medzi väzňami, na pracovisku medzi pracovníkmi.*“ Lovaš (2010) na označenie pojmu šikanovania používa pojem tyranizovanie. Označuje ním utláčanie, trápenie, súvisiace s ubližovaním a krutosťou.

Tak v prípade kyberšikanovania, ako aj šikanovania ide hlavne o psychické ubližovanie, pri ktorom dôsledkom môžu byť dlhodobé psychické traumy. Kyberšikanovanie sa od klasického šikanovania líši v tom, že: nemá časové a priestorové obmedzenie; rýchlo sa rozšíri k veľkému publiku; páchatelia môžu zostať v anonymite; kyberšikanovanie ľahšie prekoná rozdiely; používa psychické prostriedky ubližovania a manipulácie. Musíme zdôrazniť, že ide o závažný problém, považovaný za jeden zo sociálno-patologických javov, novodobých fenoménov spoločnosti, rizikového správania, označovaného v súčasnosti ako kyberšikanovanie.

Kyberšikana môže mať teda rôznu podobu, od posielanie obetiam výhražné a bezcitné e-maily a SMS správy, obdržanie výhražných telefonátov až po obťažovanie cez chat prostredníctvom rôznych sociálnych sietí. Špecifickou formou šikanovania je happy slapping, ktorý môžeme doslovne preložiť ako fackovanie pre zábavu, nahrávanie a následné zdieľanie videozáznamov fyzických útokov. Vo vzťahu k virtuálnemu prostrediu je nutné upozorniť aj na kybergrooming. Ide o formu správania, v ktorej sa kybergroomer snaží vyvolať u obete falošnú dôveru a presvedčiť ju, aby sa osobne stretli. Ďalším druhom rizikového správania, ktorý si vôbec mladí ľudia neuvedomujú je sexting. Ide o elektronické rozposielanie textových správ, vlastných fotografií, či vlastného videa so sexuálnym obsahom. Tieto záznamy sú podľa Hulanovej (2012) často zverejňované na internete. Obete kyberšikany sa stráčia druhých, majú psychosomatické príznaky, vyhľadávajú samotu, trpia emočnými a behaviorálnymi problémami, osamelosťou, depresiou, zníženou sebaúctou, úzkosťou a zvýšenou náchylnosťou na rôzne ochorenia, čo je príčinou vážneho ohrozenia ich duševného zdravia.

Záver

Je potrebné si uvedomiť, že sociálne médiá predstavujú pre dospievajúceho človeka veľmi významné riziko. Toto riziko však nie je automatické. Miera rizika závisí od spôsobu, akým sú sociálne médiá používané. Rovnako významný je i čas, ktorý adolescenti strávia so sociálnymi médiami, ako aj obsah, ktorý prostredníctvom sociálnych médií získavajú. Riziká, spojené s využívaním sociálnych médií a sociálnych sietí, sú značné. Aj keď u väčšiny používateľov internetu online aktivity nevedú k závislosti, musíme rátať s tým, že vždy je tu možnosť, že sa závislostné správanie môže vyvinúť.

Zoznam bibliografických odkazov

- AMI DIGITAL, 2021. Ami digital index 2021. In: *Mediar.cz* [online]. [cit. 2022-09-2]. Dostupné z: https://www.mediar.cz/wp-content/uploads/2021/06/ami-digital-index_2021.pdf.
- GUANGHENG, D. et al., 2011. Precursor or Sequela: Pathological Disorders in people with Internet Addiction Disorder. [online]. In: *Plos One*. Roč. 6, č. 2. [cit. 2023-12-22]. Dostupné z: <https://search.proquest.com/docview/1296440202/36918B169FC94CCFPQ/1?accountid=14716>
- GREGUSOVÁ, M. a D. KOVÁČIKOVÁ, 2013. *Sú naše deti vo virtuálnom prostredí v bezpečí?* [online]. [cit. 2024-01-23]. Dostupné www: http://zodpovedne.sk/kapitola4.php?cl=bezpecne_na_internete
- HAMPLOVÁ, L., 2019. *Veřejné zdravotnictví a výchova ke zdraví*. Praha: Grada Publishing. 132 s. ISBN 978-80-271-2827-3.
- HOLDOŠ, J. a kol., 2015. *Internet a jeho súvislosti v sociálnych vedách*. Ružomberok: Verbum. Vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku. 30 s. ISBN 978-80 561-0317-3.
- HOLDOŠ, J., 2022. *Vybrané diagnostické postupy pri zisťovaní závislosti od internetu*. Ružomberok: Verbum. Vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku. 128 s. ISBN 978-80-561-0964-9.
- HOLONIČ, J. a J. KLIMKOVÁ, 2011. Šikanovanie a vydieranie na základných školách. In: MÁTEL, A., L. JANECHOVÁ a L. ROMAN, (eds.). *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava : VŠZaP sv. Alžbety. 464 s. ISBN 978-80-8132-018-7.
- HULANOVÁ, L., 2012. *Internetová kriminalita páchaná na deťoch*. Praha: Triton. 217 s. ISBN 978-80-7387-545-9.
- HUPKOVÁ, I., 2010. Vybrané aspekty tzv. komunikačných závislostí a ich prevencia. In: *Sociálna prevencia*. Roč. 16, č. 1, s. 23-26. ISSN 1336-9679.
- CHOVANČÁKOVÁ, K., 2021. Závislosť na sociálnych sieťach je veľmi podobná, ako tá drogová. Psychologička radí, ako sa z nej dostať v zdraví. In: *Startitup*. [online]. [cit. 2024-09-13]. Dostupné z: <https://www.startitup.sk/zavislost-na-socialnychsietach-je-velmipodobna-ako-ta-drogo-va-psychologicka-radi-ako-sa-z-nej-dostat-v-zdravi/>
- KOPASOVÁ, D., 2007. *Načúvaj dieťaťu (Psychológ šepká)*. Bratislava: Petrus. 94 s. ISBN 978-80-89233-30-4.
- KOPECKÝ, K. a R. SZOTKOWSKI, 2019. *České děti v kybersvětě: Jak se chovají online a co jim hrozí*. [online]. O2 Czech Republic & Univerzita Palackého v Olomouci. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, s. 1-32. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: <https://www.o2chytraskola.cz/data/files/ceske-deti-vkybersvete-vyzkumna-zprava-2-1-5ykpdxges.pdf>.

- LOVAŠ, L., 2010. *Agresia a násilie*. Bratislava: Ikar. 197 s. ISBN 978-80-551-1752-2.
- MAGUROVÁ, D. a L. MAJERNÍKOVÁ, 2016. *Teoretické východiská edukácie v zdravotníckej praxi*. Lipovce pri Prešove: A-print. 172 s. ISBN 978-80-89721 13-9.
- MIKULÁŠ, P., 2010. Komunikačné preferencie užívateľov sociálnych sietí. In: *Zborník konferenčných príspevkov zo 4. ročníka medzinárodnej konferencie (KO)MÉDIA*. Recenzované príspevky účastníkov konferencie 21.-22.10.2009. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. ISBN 978-80-7318-903-7.
- OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2021. [online]. [cit. 2024-02-01].
Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/youtuber>
- UNICEF, 2021. *Svetový deň duševného zdravia*. [online]. [cit. 2024-03-18].
Dostupné z: <https://www.unicef.sk/clanky/410-svetovy-den-dusevneho-zdravia-2020/>
- ÚVZSR, 2023. *Aktualizácia Národného programu podpory zdravia*. 2021. Úrad verejného zdravotníctva SR. [online]. [cit. 2024- 04- 03]. Dostupné z:
https://www.uvzs.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=4993
- ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
- SPITZER, M., 2014. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host. 341 s. ISBN 978-80-7294-872-7.
- STRATÉGIE, 2021. Prieskum: Len dve percentá Slovákov nie sú na sociálnych sieťach, Facebook a Youtube ovládli aj seniorov. [online]. In: *Strategie 2021*. [cit. 2024-03-13]. Dostupné z: <https://strategie.hnonline.sk/media/4409309-prieskum-len-dve-percenta-slovakov-nie-su-na-socialnych-sietach-facebook-a-youtube-ovladli-aj-seniorov>
- ŠIMEGOVÁ, M. A. a B. KOVÁČOVÁ, 2011. *Šikanovanie v prostredí školy*. Trnava: Veda, SAV. 262 s. ISBN 978-80-8082-484-6.
- ŠEVČÍKOVÁ, A., 2014. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada. 183 s. ISBN 978-80-210-7527-6.
- VLK, P., 2020. Generace Z a YouTube: Analýza mediálního chování uživatelů. In: *GRANT journal*. Roč. 8, č. 1, s. 58-64. [cit. 2024-02-15]. ISSN 1805-062X.

Kontakt

PhDr. Dagmar Magurová, PhD., MPH

Katedra ošetrovatelstva

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: dagmar.magurova@unipo.sk

PaedDr. Mgr. Helena Galdunová, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: helena.galdunova@unipo.sk

Mgr. Marcel Magur, MPH

Psychiatrická nemocnica Philippa Pinela Pezinok

e-mail: marcel.magur@gmail.com

ŠKOLSKÁ NEÚSPEŠNOSŤ DIEŤAŤA

SCHOOL FAILURE OF A CHILD

Mária Čulenová

Abstrakt: Školská neúspešnosť je slovné spojenie, ktoré v sebe zahŕňa široké spektrum aspektov a javov, ktoré sú resp. môžu byť dôvodmi školskej neúspešnosti. Tento pojem je veľmi relatívny, pretože pre každého rodiča/žiaka/pedagóga znamená neúspešnosť niečo iné. V predkladanom článku školskej neúspešnosti rozumieme ako komplexnému javu, ktorý ovplyvňuje celá rada faktorov – rodinné prostredie, školské prostredie, schopnosti daného dieťaťa, psychické predpoklady dieťaťa, a pod. Cieľom tohto príspevku je upriamiť pozornosť a priblížiť problematiku školskej neúspešnosti, ovplyvnenej dvomi faktormi. Príspevok sa zameriava na školskú neúspešnosť z hľadiska rodinného a z hľadiska školského. Rodina a sociálne kontakty v škole majú veľký vplyv na výsledky dieťaťa v škole. V príspevku vymedzujeme presné faktory vyplývajúce z rodinného, ale aj školského prostredia a zároveň ovplyvňujú výsledky dieťaťa v škole. V zmysle riešenia (minimálne čiastočného) problémov školskej neúspešnosti sa venujeme možnostiam jej prevencie. Cieľom prevencie je predchádzanie školskej neúspešnosti (najmä opakovaniu ročníka) u žiakov.

Kľúčové slová: dieťa, rodina, školská neúspešnosť, rodinné prostredie, školské prostredie

Abstract: School failure is a phrase that encompasses a wide range of aspects and phenomena that are or may be reasons for school failure. This term is very relative, as it means something different to every parent, student, or teacher. In this article, we understand school failure as a complex phenomenon influenced by a number of factors—family environment, school environment, the abilities of the child, the psychological predispositions of the child, etc. The aim of this contribution is to draw attention to and elucidate the issue of school failure, influenced by two factors. This contribution focuses on school failure from both a family perspective and a school perspective. Family and social contacts in school have a significant impact on a child's academic performance. In this contribution, we define specific factors arising from both the family and school environments that influence a child's academic results. In terms of addressing (at least partially) the problems of school failure, we explore options for its prevention. The goal of prevention is to avoid school failure (especially grade repetition) among students.

Key words: child, family, school failure, family environment, school environment

Úvod

Medzi prostredia, ktoré ovplyvňujú vzorce správania, sociálne a všeobecné fungovanie dieťaťa patria dve roviny. Rodina a škola. Tieto dve oblasti dieťa ovplyvňujú už v skorom rannom veku, nakoľko v nich dieťa trávi najviac času. Rodina predstavuje základnú jednotku spoločnosti. V prvom rade zabezpečuje

celkovú starostlivosť dieťaťa a naplňa, resp. sa snaží o napĺňanie funkcií rodiny, ktoré zabezpečujú a prispievajú k jej efektívnemu fungovaniu. V prípade absencie niektorých zo základných potrieb alebo funkcií sa zvyšuje riziko vzniku dysfunkčnej rodiny. Vzájomné vzťahy v rodine, rodinná dynamika môžu byť faktormi, ktoré ovplyvňujú výsledky dieťaťa v škole. Je teda v záujme a starostlivosti dospelých členov rodiny, aby tieto potreby, funkcie, ale najmä celková starostlivosť o dieťa boli naplnené. Prispieva sa tým k blahu dieťaťa v zmysle zdravého mentálneho, fyzického a sociálneho vývinu.

Školské prostredie radíme k edukačnej-vzdelávacej, ale aj výchovnej oblasti. Dieťa si buduje vzťah s rovesníkmi, ale aj s pedagógmi, čím si vytvára sociálne zručnosti. Školská neúspešnosť prameniaca zo školského prostredia sa v niektorých prípadoch odvíja práve aj od sociálnych vzťahov s ostatnými žiakmi, ale aj s vyučujúcimi.

1. Školská neúspešnosť

Školská neúspešnosť dieťaťa je obdobím kedy žiak nedosahuje požadované školské výsledky. Podľa Hvozdíka (2017, s. 164) „úspešnosť alebo neúspešnosť všeobecne vyjadruje vzťah jednotlivca k istej činnosti podľa toho, ako sa v nej uplatňuje. V tomto zmysle sa školská úspešnosť chápala ako miera uplatnenia žiaka v školskej učebnej práci. O školskej úspešnosti potom hovoríme vtedy, ak žiakov školský výkon, resp. jeho správanie, zodpovedá požiadavkám školy a učebným rolám, ktoré pre príslušný postupný ročník určuje školský klasifikačný poriadok.“ Jedná sa o schopnosť jedinca prispôbiť sa učebným osnovám a nárokom, ktoré prislúchajú danému ročníku. „O neúspešnosti hovoríme vtedy, ak výkonnosť, resp. správanie žiaka nezodpovedá týmto požiadavkám, resp. ak nezodpovedá jeho možnostiam a schopnostiam.“ Hvozdík (2017, s. 164) vo svojej publikácii taktiež rozlišuje aj druhy školskej neúspešnosti:

- absolútna (všeobecné zlyhanie v škole),
- čiastočná (len z určitých predmetov),
- relatívna (dieťa prospieva, prospech má pod hranice jeho možností),
- epizodická (všimame si ho len situačne).

Pri konkretizovaní príčin školských neúspechov dieťaťa je dôležitá ostražitosť a informácie od pedagóga. Práve pedagóg môže patriť medzi prvých ľudí, ktorý upriami pozornosť na problémy jedinca v učení. Medzi ďalšie dôležité informácie súvisiace so školskými neúspechmi dieťaťa môžeme získať od samotného dieťaťa, ktoré nám „môže objasniť príčiny a povahu ťažkostí, chýb, ktorých sa dopúšťa, či problémov, ktoré riešilo“ (Harčariková 2008, s. 36). V prípade akýchkoľvek zistení od dieťaťa je následne dôležitá vzájomná spolupráca medzi školou s rodinou.

Príručka European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2019. [cit. 2024-10-26]) vymedzuje 4 úrovne, zahŕňajúce preventívne faktory a riziká:

- spoločenská úroveň – nízka sociálno-ekonomická úroveň, dostupnosť podporných služieb,
- rodinná úroveň – štýl rodičovstva, vzdelanie rodičov, schopnosť motivovať deti k učeniu a iné,
- úroveň školy – podpora vzájomných vzťahov medzi žiakmi a učiteľmi, spravodlivá školská politika, zabezpečovať bezpečné prostredie a iné,
- individuálna úroveň – osobné schopnosti, absencia v škole, špeciálne vzdelávacie potreby, rizikové správanie, strata rodičov a iné.

Všetky úrovne obsiahnuté vyššie ovplyvňujú dieťa, vzorce správania, ale aj školské výsledky. Podľa Harčarikovej (2008, s. 63) „školská neúspešnosť nepriaznivo vplyva na sebahodnotenie a osobnosť žiakov. U žiakov s dlhodobým pocitom školského neúspechu sa môže objaviť syndróm školského neúspechu. Spôsobuje ho vedomie školského neúspechu spolu so sebahodnotením, pocitmi hanby, úzkosťou. Tento syndróm je patologickým prejavom vôle a jednaní. Žiak chce uspieť, ale pociťuje strach z prípadného neúspechu, zlyhania. Prejavmi školského neúspechu sú nekomunikatívnosť, nevnímanie požiadaviek učiteľov, citová závislosť na učiteľovi, ktorá sa prejavuje chýbajúcou sebadôverou.“ Všetky tieto negatívne javy ovplyvňujú mladého jedinca a spôsobujú mu negatívne následky do budúcnosti.

Školská neúspešnosť častokrát súvisí s rodinným prostredím. Dôležitú úlohu má aj výchova a prostredie dieťaťa, v ktorom sa jedinec nachádza a vyrastá, postoj rodičov ku vzdelaniu, ekonomická situácia v rodine a i. Ak je rodina patologická a problémová často je príčinou neúspechu práve ona. Podľa Mačkinovej et al. (2024, s. 8) „vo funkčnej rodine sú organizačné prvky systému jasne štruktúrované; dysfunkčné rodiny sa na druhej strane vyznačujú rigidnou, difúznou alebo chaotickou štruktúrou.“

Rodinnú situáciu a klímu je ťažké meniť najmä vtedy, ak túto zmenu nechce samotná rodina. Rodičia dieťaťa častokrát túto zmenu nemajú za potrebnú, príp. nevedia, že táto negatívna situácia ovplyvňuje dieťa a jeho výsledky v škole, nehovoriac o vývine a psychike dieťaťa. V nasledujúcom texte sa venujeme práve školskej neúspešnosti, ktorej príčiny môžeme hľadať v rodinnom prostredí. Popíšeme aj konkrétne prípady a faktory ovplyvňujúce školský prospech dieťaťa, ktoré patria medzi najčastejšie.

2. Školská neúspešnosť súvisiaca s rodinným prostredím

Rodina znamená pre dieťa miesto, domov, útočisko v prípade problémov dieťaťa. Dieťa si v nej osvojuje návyky, zručnosti, vzorce správania. Rodina zasa dieťaťu pomocou funkcií rodiny naplňa potreby dieťaťa. Hovanová (2021) vymedzila nasledovné funkcie rodiny: biologicko-reprodukčná funkcia, ekonomická funkcia, ochranná funkcia, emocionálna funkcia, výchovná funkcia, socializačná funkcia, hedonistická funkcia, hodnotovo-orientačná funkcia, regeneračná funkcia. V prípade absencie naplnenia potrieb detí (napr. pri sociálno-patologických javoch rodičov) sa môžeme stretnúť s problémami a negatívnymi situáciami, ktoré sa odzrkadľujú na školských výsledkoch. Je nevyhnutné identifikovať pramene týchto problémov a začať ich urgentne riešiť. Tento prístup sociálnej práce podľa Planku, Mačkinovej a Mačkinovej (2023, s. 5) „vychádza aj z koreňov kritickej sociálnej práce, teda kritizuje sociálne prostredie, ktoré je príčinou sociálnych problémov jedincov, rodín, skupín a komunít.“

Jenčová (2021) popisuje metódy, pomocou ktorých identifikuje jedinca v škole, pričom tu existuje podozrenie, že dôvodom ťažkostí v škole je dysfunkčná rodina. Spôsoby identifikácie sú nasledovné:

1. Ak vyučujúci alebo iný zamestnanec v škole vidí na žiakovi zmenené správanie, je nevyhnutné zistiť čo zmenu vyvolalo. Občas sa stáva, že žiak osloví učiteľa a zdôverí sa mu. Žiak môže prejavovať nepozornosť, unavenosť, nezáujem. Ak dieťa nechce, resp. sa hanbí rozprávať vyučujúci kontaktuje zákonného zástupcu.
2. Ak má daná škola školského psychológa, môže byť prítomný v dialógu medzi pedagógom a zákonným zástupcom, taktiež dieťa môže, ale nemusí byť prítomné, je potrebné vychádzať z veku dieťaťa a iných aspektov.
3. Školský zamestnanec diskutuje hlavne problémy a ťažkosti týkajúce sa školy. Pôsobnosť na poskytnutie nápravy absentuje.
4. Odborný zamestnanec školy má väčší rozhľad v ťažkostiach žiaka. Stanovia si spôsob komunikácie.
5. Odborný zamestnanec odporučí zákonnému zástupcovi pomoc u psychológa (školského), ktorý navrhne nasledujúci postup. „Spôsob riešenia ťažkostí dieťaťa z dysfunkčnej rodiny závisí od súhlasu rodiča na psychologické vyšetrenie a iné odborné postupy, ak je to žiaduce. Školský psychológ sa v praxi stretáva aj s prvotným odporom rodičov, ktorí problém nechcú riešiť. Úlohou psychológa je uistiť rodičov, že všetkým zúčastneným ide o dobro a poskytnutie účinnej pomoci pre dieťa a rodinu. Tieto motívy by pre nich mali byť silnejšie ako ich hanba“ (Jenčová 2021, s. 4).

Nevyhnutnosťou je spolupráca medzi školou a zákonným zástupcom (resp. osobou, ktorá má dieťa v starostlivosti). Učitelia veľakrát nevedia tieto citlivé informácie o danom žiakovi a jeho rodinnej situácii. Vyučujúci majú väčšie pochopenie, ak poznajú rodinnú situáciu. Dokážu viacej pochopiť správanie dieťaťa a pomôcť s naplánovaním niektorých potrieb pre dieťa, ktoré sú potrebné pri učení. Uľavia predovšetkým dieťaťu, jeho blízkym a okoliu v školskom prostredí. Podľa Jabłońskiej (2019. [cit. 2024-10-20]) dieťa trávi najviac času vo svojom rodinnom dome a zároveň si tu hľadá vzory. Najväčší vplyv na dieťa od samotného narodenia majú rodičia, ktorí majú na dieťa vplyv aj v podobe vytvárania vzťahov či už k sebe samému alebo k svojmu okoliu. Vedomosti a znalosti naučené v rodinnom prostredí sú univerzálnymi pravdami, ktoré sú pevne v mysli. Rodinné prostredie je rozličné. Autorka vymedzila nasledovné negatívne aspekty, ktoré majú vplyv na vývoj dieťaťa a zabraňujú jeho ideálnemu fungovaniu:

1. Alkoholizmus rodičov – v takomto rodinnom prostredí prevláda násilie, agresia, strach, hluk.
2. Rozvod rodičov – konfliktmi medzi rodičmi, ktorí nezvládajú svoje emócie, prevláda tu napätie a nenávisť. Deti majú pocity viny, nastávajú finančné a bytové problémy.
3. Smrť blízkej osoby – citové väzby medzi dieťaťom a blízkou osobou predstavujú aj mieru smútku, čím hlbšie väzby, tým väčší smútok. Pre dieťa je toto obdobie náročné, potrebuje podporu a dôveru.
4. Nový člen rodiny – narodenie súrodenca, staršie dieťa pociťuje odmietnutie a nedôľitosť, žiarli, púta pozornosť.
5. Sexuálne zneužívané deti – ovplyvňuje najmä psychické zdravie dieťaťa.
6. Nízka morálna a kultúrna úroveň rodiny – rodičia dieťaťa sú nervózni, výbušní, konfliktní, dieťa sa prizera na bitky a vypočuje si nadávky, dostáva neprimerané fyzické tresty, nemá knihy, neučí sa základným spoločenským normám. Pre uspokojenie svojich (nepotrebných) potrieb učia/núti dieťa klamať a kraďnúť, pričom škola nepatrí medzi priority dieťaťa ani rodičov.
7. Zlé bytové a materiálne podmienky.
8. Žiadna pomoc dieťaťu pri učení, napr. keď rodičia nemajú na svoje deti čas.
9. Defektné výchovné metódy.
10. Nedostatočná kontrola pri používaní elektronických zariadení.

V predchádzajúcich aspektoch sa vo veľkej miere stretávame so sociálno-patologickou rodinou. Nie vždy je však rodina príčinou, ktorá spôsobuje školské neúspechy. Školská neúspešnosť môže prameniť aj zo školského prostredia.

3. Školská neúspešnosť súvisiaca so školským prostredím

V nasledujúcom texte sa budeme venovať najčastejším faktorom, ktoré majú vplyv, resp. súvisia so školskými neúspechmi podľa poľskej psychologičky Jabłońskiej. Autorka vymedzila celkovo 5 faktorov. V porovnaní s predchádzajúcou podkapitolou, v ktorej sme sa tiež venovali školským neúspechom, ktoré súvisia s rodinným prostredím je to o polovicu menej. Jabłońska (2019. [cit. 2024-10-20]) tvrdí, že deti v škole prichádzajú do styku s rôznymi nepriaznivými situáciami, ktorých výsledkom je školský neúspech. Ak je na prekonanie týchto nepriaznivých situácií dieťa samé bez pomoci rodiča/dospelého, tým je to pre dieťa náročnejšie prekonať.

1. Nepriaznivá emocionálna klíma triedy – v triede sa vytvárajú malé skupiny žiakov. Skupiny, ktoré navzájom súperia o priazeň učiteľov a významných žiakov alebo dobré známky. Žiaci, ktorí majú horší prospech, sú zosmiešňovaní, majú prezývky, prestávky trávia osamote, nakoľko nemajú nikoho s kým by sa mohli hrať/rozprávať.
2. Odmietnutie spolužiakmi – autorka vymedzila nasledovné faktory, pri ktorých sa môžeme stretnúť s odmietaním spolužiakmi:
 - namyslené a sebavedomé dieťa,
 - zmenená trieda,
 - zanedbané dieťa (chudobná rodina, požívanie alkoholu v rodine, dieťa nosí špinavé a ufúľané oblečenie, ktoré má často nepríjemný zápach),
 - svoje názory a presvedčenia vnucuje aj ostatným žiakom.
3. Prerušenie kamarátstva, priateľstva – súvisí hlavne s tajomstvami, s ich prezradením (čo spôsobuje strach, neistotu), vzájomným povedaním si tajomstva s kamarátom. Medzi ďalšie súvislosti zaraďujeme ohováranie a poukazovanie na iných v negatívnom zmysle. Rovesníci vyhľadávajú aj iných spolužiakov, ktorí by mali byť spojencami a podporovať ich zámienky.
4. Tlak rovesníkov – v každom školskom kolektíve, môžeme nájsť dieťa, ktoré by rado viedlo svojich rovesníkov. Toto dieťa je často spojené s agresivitou, predovšetkým v interakcii k spolužiakom, ktorí sa mu nepodriaďia. No na spolužiakov, ktorí sa dokážu prispôsobiť ich požiadavkám je vyvíjaný väčší tlak. Výsledkom je to, že dieťa sa nevie sústrediť na procesy výučby a správne fungovať.
5. Nedostatočný vzťah medzi žiakom a pedagógom – tento faktor nastáva vtedy, ak má pedagóg túžbu dominovať nad svojim žiakom.

4. Prevencia školskej neúspešnosti

Vo všeobecnosti prevencia znamená predchádzanie neželanému javu, príp. jeho minimalizácii a eliminácii. V našom prípade je to predchádzanie žiakovej školskej neúspešnosti v prevencii sa snažíme aplikovať také kroky, ktoré jeho neúspešnosť znižia prípadne úplne odstránia. Podľa §23a zákona 448/2008 Z. z. z 30. októbra 2008 o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov prevencia, resp. „preventívna aktivita je odborná činnosť zameraná na predchádzanie rizikovému správaniu fyzickej osoby, rodiny alebo komunity a na predchádzanie rizikovým situáciám a na ich prekonanie alebo riešenie.“ Nástrojom prevencie je aj sociálna politika, ktorá sa podľa Planku, Čakarovej a Tótha (2024, s. 2) „zaoberá zabezpečením sociálnych potrieb obyvateľstva a vytváraním podmienok pre zlepšenie životných podmienok jednotlivcov a skupín.“

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky vydalo v roku 2021 pomôcku (*Aplikačná pomôcka ako byť v škole úspešnejší 2021*. [cit. 2024-10-25]), ktorá by mala slúžiť na podporu žiakov základných škôl, ktorej cieľom je predchádzanie opakovaniu ročníka. Jedná sa o prevenciu v školskej neúspešnosti. V pomôcke je vypracovaný systém pre všetky základné školy na Slovensku, ktorý slúži na identifikáciu detí, ktoré sú ohrozené školskou neúspešnosťou, pričom následne poskytuje opatrenia pre tieto deti. Aby sa prevencia školského neúspechu dala vykonávať čo najefektívnejšie je nevyhnutná spolupráca medzi žiakom, pedagógom, zákonným zástupcom, školou... Opatrenie realizujú priamo v školskom prostredí pedagógovia, vychovávatelia, pedagogickí asistenti, Úrad práce sociálnych vecí a rodiny, ale aj organizácie, ktoré svoju činnosť venujú výchove a škole.

Podľa Dzurusovej (2013) je dôležitým aspektom pri prevencii určenie si triednych pravidiel, ktoré pozitívne vplyvajú na klímu v triede a predchádzajú tak nedorozumeniam medzi spolužiakmi, prípadne pomáhajú s riešením týchto nedorozumení. „Z praxe vieme, ako negatívne na žiakovu osobnosť pôsobí školská neúspešnosť. K pocitu vlastnej neúspešnosti a zlyhania sa často pridáva aj posmech zo strany spolužiakov (najmä v nižších ročníkoch). U žiakov to môže viesť k pasivite, až izolácii v kolektíve. Ako riešenie sa javí vyčlenenie priestoru triednických hodín aj téme ako sa učiť, tolerancia a sebaaprijatie, sebaakceptácia“ (Dzurusová 2013, s. 20).

Aby sme odstránili problém týkajúci sa školských ťažkostí je potrebné analyzovať príčiny vzniku neúspechov prostredníctvom rozhovoru, pozorovania diagnostiky (psychológom, špeciálnym pedagógom). Nevyhnutná je motivácia žiaka a pochvala aj pri malých krokoch a individuálny prístup k žiakovi. Dôležitá je aj spolupráca s rodinou.

Záver

Ako sme už vyššie spomínali za školskou neúspešnosťou stojí z veľkej časti aj rodinné zázemie a rodinná situácia. Rodina je prostredie, ktoré dieťa najviac ovplyvňuje, a to aj z dôvodu, že v ňom trávi najviac času. Škola predstavuje hneď po rodinnom prostredí druhú etapu života dieťaťa, v ktorom trávi najviac času. Z tohto dôvodu ovplyvňujú školský prospech vo veľkej miere tieto dve rovin.

Zoznam bibliografických odkazov

- DZURUSOVÁ, A., 2013. *Skúsenosti z realizácie primárnej prevencie na základnej škole*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum. 37 s.
- HARČARÍKOVÁ, T., 2008. *Pedagogika jednotlivcov s poruchami učenia*. Bratislava : MABAG spol. s r. o. 94 s. ISBN 978-80-89113-57-6.
- HOVANOVÁ, M., 2021. *Rodina ako priestor sociálnej práce*. Košice : Vydavateľstvo ŠafárikPress. 103 s. ISBN 978-80-8152-965-8.
- HVOZDÍK, J., 2017. *Základy školskej psychológie*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 381 s. ISBN 978-80-8152-505-6.
- JENČOVÁ, A., 2021. *Odborné postupy v pedagogickej a poradenskej praxi: Dieťa z dysfunkčného rodinného prostredia v edukačnom aj poradenskom procese*. Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie.
- MAČKINOVÁ, M., T. PLANKA a M. MAČKINOVÁ, 2023. Kritické teórie sociálnej práce. In: *Revue spoločenských a humanitných vied*. Roč. 11, č. 3-4, s. 1-10. ISSN 1339-259X.
- MAČKINOVÁ, M. et al., 2024. System theories of social work. In: *Revue spoločenských a humanitných vied*. Roč. 12, č. 1, s. 1-12. ISSN 1339-259X.
- PLANKA, T., M. ČAKAROVÁ a R. TÓTH, 2024. Základy sociálnej politiky sociálna politika v ponímaní antického ríma a atén. In: *Revue spoločenských a humanitných vied*. Roč. 12, č. 1, s. 1-12. ISSN 1339-259X.
- ZÁKON č. 448/2008 Z. z. z 30. októbra 2008 o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Elektronické dokumenty

- Aplikačná pomôcka ako byť v škole úspešnejší*. 2021. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky [online]. 14 s. [cit. 2024-10-25]. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/data/att/20785.pdf>
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education*. 2019. Preventing School Failure: A Review of the Literature. Odense : Denmark. [online]. 54 s. [cit. 2024-10-26]. ISBN 978-87-7110-866-8. Dostupné z: https://www.european-agency.org/sites/default/files/psf_literature_review_v2.pdf
- JABŁOŃSKA, B., 2019. *Przyczyny niepowodzeń szkolnych u dzieci i młodzieży*. [online] Mońki : Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna. [online]. [cit. 2024-10-20]. Dostupné z: <http://www.pzppp.monki.pl/>

Kontakt

Mgr. Mária Čulenová

Katedra sociálnej práce

Pedagogická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

e-mail: culenova21@uniba.sk

DEVELOPMENT AND SELF-ORGANIZATION ABILITY IN SOCIAL SYSTEMS

Olha Cherviakova

Abstract: The article is researched the development and self-organizing capacity of social systems. According to the results of the conducted research, it was established that the self-organizational capacity for development is the governing parameter (factor), at certain critical values of which the social system spontaneously, irreversibly, purposefully and naturally moves into a new orderly state. It is proposed to consider the development of the social system as an irreversible, directed, natural change in the ordered states of the social system, which is ensured by the presence of its self-organizing capacity for development as a result of achieving a critical-sufficient integration of ideas, technologies, resources, management and implementation. Manifestation of the joint action of common factors influencing the processes of self-organization, among which the activity of the subject of management, the activity of the object of management (subject-object relations), ideas, technologies, resources, conditions, etc., is the concept of the development of a social system.

Key words: development, self-organization, self-organization capacity, social system, factors of influence on self-organization processes.

The introduction

Science and practice need simple and clear synergistic concepts that can be both successful indicators and means of accelerating the development of social systems. The use of a synergistic approach is due to the dissipative nature of self-organization, particularly in social systems.

Development and self-organization of social systems are concepts that are inextricably linked. But the question arises, exactly how?

To answer it, we will consider these concepts in more detail.

The overview of the main material

As you know, development is an irreversible (as opposed to cyclical functioning), directed (to ensure a single, internally interdependent line), regular (as opposed to random processes) change of objects, resulting in a new qualitative state of the object, its composition or structure. Only the simultaneous presence of all three specified properties distinguishes development processes from other changes (Розвиток 2002).

Self-organization is an active process of formation, reproduction, preservation or improvement of the organization of a complex dynamic system, which ensures its normal existence and functioning as a whole entity. In addition, self-organization is the immanent ability of a dynamic system to independently maintain, reproduce, and improve the level of its organization when the external

or internal conditions of its existence and functioning change, aimed at increasing its stability, preservation of integrity, ensuring effective actions or development (Самоорганізація 2002).

In this context, it is worth noting that the terms “self-organization” and “self-organizing system” have gained popularity not only in cybernetics, but also in many scientific fields, in particular, in biology and sociology. The term “self-organizing system” was first proposed by Ashby in 1947, and since then this idea has been widely used in the study of complex systems (Ashby 1947). Self-organizing systems are considered as structures that are able to maintain or even improve their organization without external control, adapting to changes in the environment. The relevance of the study of self-organization is related to the need to create cybernetic systems that can imitate the processes traditionally inherent in the human brain, such as self-learning, self-reproduction, and adaptation. It is because of this that modern researchers are faced with fundamentally new tasks that require the development of non-standard methods and approaches.

Self-organizing systems are broadly classified, from biological units such as cells and organisms to human collectives and even artificial systems such as computers. These systems may differ in their level of complexity, autonomy, and ability to function sustainably under conditions of change. Self-organization is closely related to processes such as adaptation, self-adjustment, and self-development, which allows these systems to flexibly respond to internal and external changes and function effectively in complex environments.

The first scientific steps in the study of the phenomenon of self-organization for the development of the theory of self-organizing systems, which can serve as a basis for modeling complex processes (intellectual, biological, social), have shown that researchers have faced fundamentally new tasks, for the solution of which it is necessary to develop original, non-traditional research methods. The main challenge was to identify and classify systems (both real and potential) that would accurately reflect the concept of self-organization (Самоорганізація 2002).

In social systems that are open, such a multitude of constituent elements form management cycles, which actually determine the synergy of social management. The multitude and unsynchronization of management cycles creates dynamic chaos, and the social system, as a result of their action, turns into a dissipative one, that is, one that constantly changes spontaneously.

Under certain circumstances, such self-organization, called dissipative, leads to an irreversible, directed, natural change in the ordered states of the social system, which can be characterized as development.

The question arises as to what is the governing parameter (factor) at which the social system spontaneously transitions to a new orderly state, and what is its critical importance. Let's define this parameter as the self-organizing capacity of development.

That is, the self-organizational capacity of development is the governing parameter (factor) at certain critical values of which the social system spontaneously, irreversibly, purposefully and naturally moves into a new orderly state.

Taking into account the previous works of the author, which highlighted the presence of cyclical patterns in management (Державне управління 2012) and general factors influencing the processes of self-organization in the social system (Червякова 2014; Червякова 2014; Червякова 2013), the self-organizational capacity for development can be defined as a controlling parameter (factor) that is an integrative manifestation of action general factors of influence on the processes of self-organization, among which it is possible to distinguish: ideas, technologies, resources, management and execution, at the critical value of which the social system spontaneously moves to a new orderly state.

Based on this, development can be considered as an irreversible, directed, natural change in the ordered states of the social system, which is ensured by the presence of its self-organizing capacity for development as a result of achieving a critical and sufficient integration of ideas (I), technologies (T), resources (P), management (M)) and implementation (B).

Each of these factors actually determines its direction of influence on the formation of self-organizational capacity in the social system, namely:

- ideological direction (ID);
- technological direction (TD);
- resource direction (RD);
- managerial (subject-activity) direction (MD);
- executive (objective and operational) direction (ED).

These directions can be combined into a vector, which we will call ***the vector of influence on self-organizational capacity (VISOC)***.

When it comes to the development of the social system, two forms of its manifestation are considered.

The first is extensive development, which is a way of increasing the results of the social system as a result of their quantitative increase, in particular due to the expansion of space.

The second is intensive development, as a way of increasing the results of the social system as a result of the qualitative improvement of all its elements. These forms can be simplified to display with the help of general factors influencing the processes of self-organization, including ideas (I), technologies (T), resources (R), management (M) and execution (E), by highlighting the following formulas:

$$\text{VISOC} = |\text{ID TD RD MD ED}| \quad (1)$$

Formula of *extensive (index “e”) development of the social system (EDSS)*:

$$\text{EDSS} = \text{I}_e + \text{T}_e + \text{R}_e + \text{M}_e + \text{E}_e \quad (2)$$

Formula of *intensive (index “i”) development of the social system (IDSS)*:

$$\text{IDSS} = \text{I}_i + \text{T}_i + \text{R}_i + \text{M}_i + \text{E}_i \quad (3)$$

If the extensive development of the social system manifests itself, for the most part, due to an increase in resources, improvement of quantitative indicators of management and performance (production of goods and services), then intensive development occurs mainly due to the appearance of new ideas, technologies and quality improvement (efficiency, effectiveness, cost-effectiveness) use of resources, implementation of management and implementation.

Since the development of social systems is always considered in a certain time dimension (index “t”) and manifests itself in the integration of the components of extensive and intensive development, then, in general, *the development of the social system (DSS)* can be depicted as follows:

$$\text{DSS}_t = \text{EDSS}_t + \text{IDSS}_t \quad (4)$$

What does the introduction of the concept of self-organizational development capacity give to practitioners and researchers?

First of all, it is about a fundamental change in the approach to the processes of managing social systems (for example, by making political decisions: strategies, policies, concepts, the budget, etc.). Systematicity of such decisions should be ensured in the context of achieving self-organizational capacity for development as a result of achieving a critical-sufficient integration of ideas, technologies, resources, management and execution. In other words, it is about the formation of such a vector of influence on the self-organizational development capacity of the management object, which ensures it.

What are the advantages of this approach:

- has an objective character, as it relies on the dissipative nature of self-organization of social systems;

- provides a simple general idea of the main factors influencing the dissipative synergy of the social system, which is very important for choosing ways of further analysis and synthesis of this system;
- simplifies and technologizes the application of synergistic, systemic and situational approaches to social systems, as it offers only five main factors of influence on the self-organizing capacity of their development. How important it is is indicated by the example of the introduction by American scientists M. H. Meskon, M. Albert and F. Khedouri of a simple, understandable model of management (management functions of planning, organization, motivation, control and connecting their processes of making managerial decisions and communication), which has now acquired the character of a modern classic of management (Мескон, Альберт и Хедоури 1994);
- allows for each direction of the vector of influence on the self-organizational ability of the development of the management object to structure problems, goals, tasks using both this vector (for ideological and technological directions) and other common models, in particular the above-mentioned management model for managerial (sub object-activity) direction, different models of representation of activity for the executive (object-activity) direction, different models of representation of resource support (financial, personnel, information, etc.) for the resource direction;
- accessible to any manager, civil servant, local self-government official, which opens up new opportunities for their training, retraining and advanced training and transferring the achievements of the science of synergy into the practice of public administration.

What are the limitations of this approach:

- its application does not replace, and, therefore, does not exclude the use in the management process of the usual management technologies for structuring problems, goals, and tasks, since it simplifies at the first stage of analysis the idea of problem areas of social systems, but does not simplify the management work of synthesizing critical sufficient to develop the integration of ideas, technologies, resources, management and execution.

But for a more comprehensive understanding of the self-organizational capacity of development, it is necessary to note the special and determining role of the factor “conditions” in the processes of self-organization.

In our opinion, the conditions for the functioning and development of social systems must be considered from two positions, namely:

- the environment in which the social system functions;
- the state of this environment, under which the possibility of the development of the social system is created.

First of all, let's consider the environment in which the social system functions.

Since the self-organization of the social system is ensured by the activities of the subjects managing it, let's start with the environment necessary for their normal functioning. Such an environment has internal and external components: internal (internal conditions) is all that is connected with the very functioning of the subject of management; external (external conditions) are any external influences on this functioning.

The most significant and understandable external conditions of the functioning of the social system, and therefore the subjects of its management, should include:

- globalization influences, among the most significant of which are ideological, technological and resource vectors, in particular ideas of building an innovative, informational, civil society, a society of sustainable development, democratization of the country, fight against corruption, etc.;
- the state of world development (stability, instability), absence or presence of crisis phenomena (political, economic, resource, etc.);
- stability or instability of the political system;
- the level of development of society, its individual spheres and relations;
- level of investment attractiveness;
- the state of external support for the country's political and strategic course;
- level of information technology development;
- degree of openness of the country;
- the level of the country's participation in the activities of international organizations and in international projects;
- compliance or non-compliance of domestic legislation with international norms;
- the state of external dependence or independence: political, economic, technological, resource, etc.

Thus, numerous conditions that form the environment in which the social system is constantly functioning are highlighted. Their role is extremely important, but only with a certain state of this environment (these conditions) is the possibility of system development created.

Taking this into account, the self-organizational capacity of the development of the social system will be considered as a manifestation of the joint action of general factors influencing the processes of self-organization, including the activity of the subject of management, the activity of the object of management (subject-object relations), ideas, technologies, resources, conditions under which the social system will develop. The self-organizational development capacity can also be considered as a factor that integrates the joint action of general factors influencing the processes of self-organization, including the activity of the subject of management, the activity of the object of management, ideas, technologies, resources, conditions, as a result of which the social system begins to move into a new orderly state (develop).

Note that in certain situations, ideas, technologies and resources can be considered as constituent conditions. At the same time, the importance of these factors in processes in social systems is so great that it deserves to be singled out as separate factors (for example, national ideas, technological systems, etc.).

The conclusion

The use of a synergistic approach in research on the development and self-organization of social systems is a requirement of the time, which is due to the dissipative nature of the self-organization of the social system itself. This article proposes a vision of such a concept by introducing the category of self-organizational development capacity into scientific circulation and highlighting approaches to its consideration in management processes in social systems.

It has been established that the self-organizing capacity for development is the governing parameter (factor) at certain critical values of which the social system spontaneously, irreversibly, purposefully and naturally moves into a new orderly state.

It is proposed to consider the development of the social system as an irreversible, directed, natural change in the ordered states of the social system, which is ensured by the presence of its self-organizing capacity for development as a result of achieving a critical and sufficient integration of ideas (I), technologies (T), resources (R), management (M) and execution (E). Each of these factors actually determines its direction of influence on the formation of self-organizational capacity in the social system, namely: ideological direction (ID); technological direction (TD); resource direction (RD); managerial (subject-activity) direction

(MD); executive (objective) direction (ED). These directions can be combined into a vector, which we will call the vector of influence on self-organizational capacity.

Thus, the manifestation of the joint action of general factors influencing the processes of self-organization, among which the activity of the subject of management, the activity of the object of management (subject-object relations), ideas, technologies, resources, conditions, etc., is the concept of the development of a social system.

List of bibliographic references

- ASHBY, W. R., 1947. Principles of the Self-Organizing Dynamic System. In: *Journal of General Psychology*. Vol. 37, pp. 125-128.
- ЧЕРВЯКОВА, О. В., 2014. Глобалізаційні впливи як чинник суспільного розвитку України. Публічне управління XXI століття: від соціального діалогу до суспільного консенсусу: зб. тез до XIV Міжнар. наук. конгресу. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ "Magistr", с. 230-232.
- ЧЕРВЯКОВА, О. В., 2014. Вітчизняні стратегії суспільного розвитку та чинників самоорганізаційної спроможності. Модернізаційні процеси державного та муніципального управління: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (04.04.2014). Київ: Академія муніципального управління, у 2-х частинах, Ч. 2, с. 108-111.
- ЧЕРВЯКОВА, О. В., 2013. Самоорганізація системи державного управління: умови функціонування та розвитку. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. Київ: ВПЦ АМУ, 2013.- вип. 4, с. 173-183.
- МЕСКОН, М. Х., М. АЛЬБЕРТ і Ф ХЕДОУРИ, 1994. *Основы менеджмента*. Пер. с англ. Москва : Дело ЛТД. 702 с.
- Державне управління. 2012: підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. Упр. При Президентові України ; Розділ 3. Методологія державного управління : Ю. П. Супмін, О. Ю. Оболенський, В. Д. Бакуменко, Ю. В. Бакаєв, В. П. Козуб, В. В. Корженко, В. Я. Малиновський, Н. М. Мельтюхова, П. М. Петровський, Н. Ф. Фоміцька, О. В. Червякова, С. В. Штурхецький. Київ; Днепропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
- Розвиток 2002. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. Абрис, с. 555. ISBN 966-531-128-X.
- Самоорганізація, 2002. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. Абрис, с. 563. ISBN 966-531-128-X.

Kontakt

Olha Cherviakova

Doctor of Science in Public Administration, professor

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: olha.cherviakova@mail.unipo.sk

LEADERSHIP ORGANIZÁCIE NIELEN V SOCIÁLNEJ PRÁCI

LEADERSHIP OF ORGANIZATIONS NOT ONLY IN SOCIAL WORK

Eva Sabolíková

Abstrakt: Cieľom tohto príspevku je analyzovať úlohu manažérov v súvislosti s efektívnym fungovaním organizácie. Pre zabezpečenie produktívneho pracovného prostredia je kľúčová interakcia manažéra so zamestnancami, kolegami a nadriadenými. Dôležitým aspektom v tomto kontexte je motivácia zamestnancov a ich schopnosť prijímať rozhodnutia a konať nezávisle, bez priameho dohľadu nadriadeného. Príspevok zdôrazňuje význam spolupráce medzi manažérom a zamestnancami pri stanovovaní individuálnych cieľov, ktoré umožňujú samostatné plnenie pracovných úloh. Na záver sa uvádza, že pracovná autonómia má pozitívny vplyv na psychické zdravie zamestnancov a môže výrazne prispieť k prevencii ich vyhoorenia.

Kľúčové slová: manažér, pracovné prostredie, motivácia, sebareflexia, komunikácia

Abstract: The aim of this paper is to analyze the role of managers in relation to the effective functioning of an organization. To ensure a productive work environment, the interaction between managers, employees, colleagues, and superiors is key. An important aspect in this context is employee motivation and their ability to make decisions and act independently, without direct supervision. The paper emphasizes the importance of collaboration between managers and employees in setting individual goals that enable autonomous task completion. In conclusion, it highlights that work autonomy has a positive impact on employees' mental health and can significantly contribute to preventing burnout.

Key words: manager, work environment, motivation, self-reflection, communication

Úvod

V každej organizácii zohrávajú manažéri kľúčovú úlohu pri usmerňovaní tímov k dosahovaniu cieľov, podporovaní produktívneho pracovného prostredia a zabezpečovaní dlhodobého rastu a úspechu (Simpson 2024). V organizáciách by mali byť manažéri schopní vyvážiť potreby svojich zamestnancov. Za úspešných lídrov sa považujú tí, ktorí dokážu vybudovať tím, ktorý spolupracuje a posilňuje zamestnancov, vďaka čomu sa cítia oceňovaní, rešpektovaní a motivovaní.

Úloha manažérov pri zabezpečovaní produktívneho pracovného prostredia nielen v oblasti zariadení sociálnych služieb (ZSS) je rozhodujúca. Dôležitú úlohu zohráva primeraná motivácia, vhodné pracovné prostredie, odmeňovanie, efektívna komunikácia medzi vedúcimi a podriadenými. Veľmi dôležité je aj plánovanie a organizácia práce. Niektorí výskumníci tvrdia, že najčastejšími

problémami, ktoré ovplyvňujú výkonnosť organizácie v podnikoch a iných inštitúciách, sú zlý prístup k práci u pracovnej sily, neefektívnosť, ako aj neúčinnosť vedúcich pracovníkov na väčšine miest, hoci iní majú opačný názor. Štýl vedenia uplatňovaný v organizácii má vplyv na úspech alebo neúspech jej činnosti. Štýl vedenia v organizácii je jedným z faktorov, ktoré zohrávajú významnú úlohu pri zvyšovaní alebo spomaľovaní záujmu a angažovanosti jednotlivcov v organizácii (Bhargavi & Yaseen 2016).

Podľa autora Loke (2001) existujú pozitívne vzťahy medzi vedením a blahobytom zamestnancov, medzi vedením a pracovným prostredím a medzi vedením, spokojnosťou s prácou a organizačným záväzkom. Vodcovské vlastnosti a správanie sú spojené s pozitívnymi výsledkami u zamestnancov a vytvárajú pozitívne, zdravé pracovné prostredie. Vnímaná podpora zo strany lídrov, kolegov a organizácie má pozitívny vplyv na vnímanie psychosociálneho pracovného prostredia zamestnancami v organizácii. Z týchto vzťahov vyplýva, že vodcovské faktory sú dôležitým aspektom zdravého psychosociálneho pracovného prostredia.

Leadership je vo veľkej miere zodpovedný za správanie a výsledky, ktoré skupina dosahuje. Vedenie je veľmi dôležité pre rozvoj každej organizácie. Je to základný prvok pre efektívnu prácu a dosiahnutie navrhnutých cieľov. Existuje niekoľko dôvodov, ktorými môžeme vysvetliť dôležitosť vedenia v organizačnom rozvoji. Líder svojimi vodcovskými schopnosťami ovplyvňuje správanie zamestnancov, preberá kontrolu a núti svoju skupinu usilovať sa o dosiahnutie cieľov organizácie. Vodca dosahuje výsledky úsilím svojich nasledovníkov.

Podľa Jiang (2024) leadership je charakterizovaný rôznymi aspektmi, pričom štyri kľúčové vlastnosti sú obzvlášť dôležité. Prvou z nich je motivácia. Ako líder je nevyhnutné mať záujem o svoj život, kariéru a profesiu, a zostať motivovaný a oddaný dosahovaniu svojich cieľov. Druhou vlastnosťou je silná túžba. Tretou vlastnosťou je integrita a štvrtou vlastnosťou je sebavedomie.

Osobnostné faktory, ktoré ovplyvňujú vedenie

Inšpiratívni lídri sa nikdy neprestanú snažiť byť lepšími vo všetkom, čo robia. Na začiatku je nevyhnutná ochota neustále sa vzdelávať a zlepšovať sa. Potom sú tu kľúčové body, ktorými môžu lídri vyriešiť, aby sa stali moderným a inšpiratívnym lídrom.

Dobrý manažér by mal vedieť sprostredkovať firemnú stratégiu interne aj externe, preto musí byť komunikácia smerom k zamestnancom jasná a stručná, aby sa zabezpečilo, že správa, ktorú chce odovzdať, bude správne pochopená. Na druhej strane, tento tok informácií nemôže byť jednostranný, pretože dobrí

šéfovia musia byť vždy ochotní počúvať obavy a návrhy svojich zamestnancov.

Efektívna komunikácia zlepšuje organizačné vzťahy. Organizačné účely a ciele sú niekedy ohrozené, keď komunikácia nie je efektívna. V dôsledku medzier v komunikácii vznikajú zbytočné straty a nákladné chyby. Nedostatok efektívnej komunikácie je jedným z hlavných dôvodov, ktoré môžu viesť k zmätku a zlej plánovacej činnosti v mnohých organizáciách. To je preto, že komunikácia je zdrojom informácií, ktoré manažéri používajú pri rozhodovaní, ktoré ovplyvňujú výkonnosť organizácie. V mnohých organizáciách sa manažéri často sústreďujú na dosahovanie cieľov a očakávajú, že úlohu efektívnej komunikácie prevezme oddelenie ľudských zdrojov. Týmto spôsobom dochádza k obmedzeniu voľného toku informácií, ktorý pomáha zamestnancom pochopiť tieto informácie (Greenberg & Baron 2008).

Manažéri sú vzhľadom na relevantnosť svojej pozície vždy pod neustálym dohľadom, a to ako zo strany svojich zamestnancov, tak aj zo strany ostatných nadriadených. Z tohto dôvodu sú často považovaní za vzory, preto musia ísť príkladom a správať sa zodpovedne.

Dobrý šéf však musí vedieť aj to, kedy je čas delegovať určité povinnosti a úlohy na svojich zamestnancov. Samozrejme líder je ten, kto je schopný motivovať a inšpirovať svojich zamestnancov. Motivovaný zamestnanec je produktívny zamestnanec. Dosiahnutie cieľov tímu a organizácie sú základnými prvkami na udržanie dobrého pracovného prostredia (Vo et al., 2022).

Dobrý líder musí vedieť rozpoznať špeciálne zručnosti a schopnosti ľudí, ktorí tvoria jeho tím a hlavne vedieť ich využiť v prospech organizácie. Keď zamestnanec vyniká, jeho manažér by ho mal povzbudiť, aby zostal motivovaný a mohol naďalej rozvíjať svoj talent.

Nájsť rovnováhu medzi autoritou a porozumením nie je vždy ľahké. Dobrí lídri sa vyznačujú chápatosťou a blízkosťou k svojmu tímu. Nadmerná dôvera zo strany ktorejkoľvek strany však môže mať vplyv na výsledky a poškodiť tak spoločnosť, ako aj samotný tím.

Ďalší dôležitý faktor osobnostných charakteristík leadershipa je sebareflexia. Okrem analýzy schopností svojich tímov si dobrí lídri musia byť vedomí svojich silných a slabých stránok. Poznať vynikajúce schopnosti každého z nich. Ľudia, ktorí predstierajú, že sú niečím, čím nie sú, alebo ktorí sa snažia skryť svoje pravé ja pod rolou šéfa, pôsobia falošne a nevzbudzujú dôveru. Sebareflexia predstavuje základný stavebný kameň pre osobný a profesionálny rozvoj (Showry & Manasa 2014), pretože zahŕňa schopnosť objektívne uznať a pochopiť vlastné emócie, silné stránky, slabosti a hodnoty. Sebareflexia je bežnou vlastnosťou výnimočných lídrov s rôznymi štýlmi vedenia, ktorí sú lepšie vybavení na prijímanie informovaných rozhodnutí, prevzatie zodpovednosti

za svoje činy. Lídri neustále hľadajú spätnú väzbu a reflektujú na svoj výkon, čo im umožňuje identifikovať oblasti na zlepšenie, proaktívne rozvíjať svoje zručnosti, prijímať nápravné opatrenia na odstránenie nedostatkov a zručne navigovať zložité medziludské vzťahy s empatiou a ohľaduplnosťou (in: *The importance of self-awareness in becoming better leaders* (YEL2023) 2023).

Autonómia na pracovisku

Zodpovednosťou manažérov je poskytnúť zamestnancom správne nástroje a zdroje na dosiahnutie ich cieľov. Konečným cieľom každého manažéra je splniť ciele tímu. Nie je žiadnym tajomstvom, že poskytnúť zamestnancom vysoký stupeň autonómie v práci môže byť skvelým spôsobom, ako ich motivovať a udržať ich sústredených na prácu. Schopnosť rozhodnúť o správnej miere autonómie pre správnych ľudí je kľúčom k úspechu dobrého manažéra (Burcharth et al., 2017).

Autonómia na pracovisku sa týka miery, do akej môžu zamestnanci prijímať rozhodnutia a konať nezávisle bez priameho dohľadu. Na pracovisku s vysokou mierou autonómie majú zamestnanci možnosť slobodne sa rozhodnúť, ako dokončia svoju prácu, a nie sú pozorne sledovaní nadriadenými. Sú schopní samostatne sa rozhodovať a riešiť problémy a majú právomoc podniknúť potrebné kroky na splnenie svojich úloh. Zamestnanci však majú väčší priestor na samostatné riešenie problémov. A na to, aby boli úspešní, si možno budú musieť osvojiť nové zručnosti a prirodzene sa im venovať.

Autonómia umožňuje zamestnancom preskúmať svoje nápady a uviesť ich do života, pričom im umožňuje vybudovať niečo vlastné, čo vytvára postoje vlastníctva k práci. Pre zamestnancov orientovaných na samostatnú a nekonvenčnú prácu je autonómia skvelým mechanizmom na dosiahnutie svojho potenciálu.

Autonómia v kontexte pracovného prostredia preukazuje nadšenie a ochotu zúčastňovať sa na rôznych aktivitách alebo mať určité správanie, pretože je v súlade so skutočnými záujmami a hodnotami jednotlivca. Autonómia znamená mať možnosť pokúsiť sa urobiť veci správne. Pracovník s väčšou autonómiou je teda ten, kto má na základe organizačnej kultúry a parametrov stanovených pre oblasť jeho odbornosti trochu viac slobody pri vykonávaní určitých činností (Hajer et al., 2024).

Autonómia znamená mať bezpečnosť a predchádzajúce znalosti na to, aby sme mohli prevziať iniciatívu v správnom čase, vždy na základe toho, ako organizácia tieto znalosti využíva, a aké sú jej hodnoty.

Motivácia

Manažéri môžu posilniť svoj tím mnohými spôsobmi, vrátane umožnenia tímu pracovať na spoločnom projekte. Tým, že manažéri prevezmú menšiu rolu dohľadu, môžu ukázať, že dôverujú svojmu tímu, že budú robiť prácu tak, ako sa členovia skupiny rozhodnú najlepšie.

Ďalším motivačným činiteľom je naplnenie osobných cieľov zamestnancov. Spolu so zamestnancami je potrebné pracovať na osobných cieľoch, a umožniť im autonómne splniť úlohy. Takýmto spôsobom dochádza k mentorovaniu zamestnancov a uvedomeniu si silných stránok. Zamestnanci majú pocit, že sú hodnotnou súčasťou pracovného priestoru (Pervaiz et al., 2021).

Keď sú zamestnanci súčasťou tímu a pracujú na spoločnom ciele, majú tendenciu držať sa vysokého štandardu, aby tím nesklamali. K motivačným činiteľom vo vyššej miere prispieva osobná pochvala. Dôležitou motiváciou je aj pozitívny prístup, ktorý sa roznesie medzi spolupracovníkmi, ktorí spolu pracujú každý deň. Lídri musia prejavovať pozitívnu komunikáciu s tímom, a to verbálne aj prostredníctvom e-mailu alebo kancelárskych poznámok.

Vplyv osobnostných črt a motivácie na úspech zamestnancov v organizácii

Ako môžeme pozorovať osobnostné črty, ktoré odlišujú jednotlivcov od ostatných v sociálnej štruktúre sú účinným faktorom úspešnosti zamestnancov v organizácii. Organizačná identifikácia, ktorá sa považuje za stupeň podobnosti osobnostných črt a organizačnej hodnoty jednotlivcov, zabezpečuje, že zamestnanci úspešne podporujú organizácie v manažérskych záležitostiach, čím sa zvyšuje úroveň organizačnej hierarchie, pripisovanie dôležitosti ich práci a zvyšovanie kvality služieb. Dôvera v manažérov, ktorá ovplyvňuje správanie zamestnancov v organizáciách tiež zvyšuje trvalú angažovanosť zamestnancov v organizáciách. Prilákanie zamestnancov, ktorí majú dôveru a prispôsobivosť k organizácii a manažérom, zvyšuje výkonnosť organizácie, udržateľný záväzok organizácie, občianske správanie zamestnancov a znižuje mieru fluktuácie a úmysel odísť z práce (İnanir 2022).

Spôľahliví zamestnanci, ktorí sú spokojní so svojou prácou, sú pripravení vynaložiť väčšie úsilie a efektívnejšie plniť svoje pracovné úlohy. Rizwan a Mukhtar (2014) uvádzajú, že u zamestnancov spokojnosť zohráva kľúčovú úlohu pri hodnotení úspešnosti organizácie. Prevažujúca spokojnosť zamestnancov je mimoriadne dôležitá, pretože je rozhodujúca pre obchodný úspech každej organizácie. To je základná potreba pre spoločnosť, aby pochopili, čo zamestnanci chcú. Preto, skúmanie a identifikácia oblastí motivácie sa stali činnosťami

ťami, ktoré majú pre organizáciu veľký význam. Ľudia sú rôzni a majú rôzne potreby, záujmy a túžby. Každý zamestnanec má svoj vlastný súbor motivátorov a stimulov. Ich poznanie umožňuje manažérom vytvoriť adekvátny systém odmeňovania, ktorý bude motivovať zamestnancov a nasmeruje ich správanie k úspešnému dosiahnutiu cieľov organizácie, ako aj individuálnych cieľov zamestnancov (Kljajić-Dervić & Dervić. [online]).

Ďalšou dôležitou zložkou pri plnení si svojich profesijných povinností je aj pozitívny vplyv pracovnej autonómie na psychickú úroveň zamestnancov, ktorá sa delí na dva aspekty. Na jednej strane to prispieva k zlepšeniu duševného zdravia zamestnancov a spokojnosti s prácou, na druhej strane môže znížiť vyhorenie zamestnancov a znížiť zámerý odísť. Pracovná autonómia má pozitívny vplyv na duševné zdravie zamestnancov. Pozitívne efekty pracovnej autonómie sa prejavujú aj v úrovni správania zamestnancov, ktoré sa prejavujú najmä v zlepšovaní kreativity, zvyšovaní pracovného vkladu, dobrých pracovných výkonoch. Autonómia umožňuje zamestnancom experimentovať s rôznymi spôsobmi a metódami práce. Umožňuje im nájsť nápady a aplikovať ich rozvíjaním v malom rozsahu. Poskytnutie autonómie v práci podporuje vnútornú motiváciu zamestnancov pracovať, čo následne zvýši pracovné nasadenie zamestnancov. Ak je autonómia pracovníkov nízka, výkonnosť pracovníkov sa môže znížiť v dôsledku monotónnej práce alebo nedostatku zručností. Keď však jednotlivci zažijú súlad medzi ich autonómiou a pracovným prostredím, dosahujú lepšie výsledky. Zvýšenie pracovnej autonómie poskytuje väčšiu diskretnosť, čo umožňuje zamestnancom lepšie si plniť svoje povinnosti a umožňuje zamestnancom širšiu definíciu rolí (Zhou 2020).

Pracovná motivácia sa považuje za nevyhnutný katalyzátor úspechu organizácií, pretože podporuje efektívny výkon zamestnancov. Na dosiahnutie cieľov organizácie je zamestnávateľ závislý od výkonu svojich zamestnancov. Nedostatočne motivovaní zamestnanci však podávajú slabé výkony napriek tomu, že sú zruční. Zamestnávateľa preto potrebujú, aby ich zamestnanci pracovali s úplnou motiváciou, než aby sa len objavovali na svojich pracoviskách. Pracovná motivácia zostáva dôležitým faktorom v organizačnej psychológii, pretože pomáha vysvetliť príčiny správania jednotlivcov v organizáciách (Vo et al., 2022).

Niekoľko desaťročí výskumu sa snažilo vysvetliť dynamiku, ktorá iniciuje správanie súvisiace s prácou. Primárnym faktorom skúmajúcim tento aspekt je motivácia, pretože vysvetľuje, prečo jednotlivci robia to, čo robia. Základné psychologické potreby predstavujú životnú racionalizáciu individuálnych rozdielov v pracovnej motivácii. Psychologické potreby sa považujú za prirodzené psychologické živiny a vnútorné zdroje človeka. Majú úzky vzťah k individu-

álnemu správaniu a majú silný explicitný význam pre pracovný výkon. Rôzne potreby sú základnými hnacími silami individuálneho fungovania v dôsledku uspokojenia vyplývajúceho z ich riešenia. Okrem predchodcov na individuálnej úrovni sa tiež predpokladá, že sociálny kontext má vplyv na pracovnú motiváciu (Vo et al., 2022).

Na základe vyššie spomenutých slov môžeme konštatovať, že leadership zohráva kľúčovú úlohu pri úspechu dosahovania nielen výsledkov v organizácii, ale aj v profesionálnom raste zamestnancov. Vo svojej práci zamestnanci na základe efektívneho manažérskeho vedenia dosahujú úroveň nasadenia, hnacej sily a energie. Bez týchto elementov by každá spoločnosť pocítovala zníženú produktivitu a nedosiahnuteľnosť dôležitých cieľov.

Záver

Záverom by sme radi konštatovali, že človek môže mať titul manažéra, ale tiež chce byť vnímaný ako líder. Autorita môže z osoby urobiť šéfa, ale vodcovstvo znamená viac ako len mať na starosti a viesť. Manažér má zodpovednosť voči ostatným. Lídri sú dobrí komunikátori so schopnosťou skutočne počúvať druhých, najmä tých jedincov, ktorých názory sa líšia od ich vlastných.

Zoznam bibliografických odkazov

- BHARGAVI, S. & A. YASEEN, 2016. Leadership Styles and Organizational Performance. In: *Strategic Management Quarterly*. Vol. 4, pp. 89.
- BURCHARTH, A., M. PRÆST KNUDSEN & H. A. SØNDERGAARD, 2017. The role of employee autonomy for open innovation performance. In: *Business Process Management Journal*. Vol. 23, no. 6, pp. 1245-1269.
- GREENBERG, J. & R. A. BARON, 2008. *Behavior in Organizations (9th ed.)*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- HAJER, M. A. et al., 2024. Employees trust, perceived justice, on task performance: Mediating and moderating role of autonomy and organizational culture. In: *International Journal of Industrial Ergonomics*. Vol. 104. ISSN 0169-8141.
- İNANIR, A., 2022. The effects of personality traits, organizational identification and trust in the manager at hotel organizations. In: *Journal of multidisciplinary academic tourism*. Vol. 7, no. 1, pp. 42.
- JIANG, X., 2024. Nursing leadership: Key element of professional development. In: *Int J Nurs Sci*. Vol. 11, no. 1, pp. 1-2.
- LOKE, J., 2001. Leadership behaviours: effects on job satisfaction, productivity and organizational commitment. In: *Journal of Nursing Management*. Vol. 9, pp. 192.
- PERVAIZ, S., G. LI & Q. HE, 2021. The mechanism of goal-setting participation's impact on employees' proactive behavior, moderated mediation role of power distance. In: *PLoS One*. Vol. 16, no. 12.
- RIZWAN, M. & A. MUKHTAR, 2014. Preceding to employee satisfaction and turnover intention. In: *International Journal of Human Resource Studies*. Vol. 4, no. 3, pp. 88.

- VO, T. T. D, K. V. TULIAO & C. W. CHEN, 2022. Work Motivation: The Roles of Individual Needs and Social Conditions. In: *Behav Sci (Basel)*. Vol. 12, no. 2, pp. 49.
- ZHOU, E., 2020. The “Too-Much-of-a-Good-Thing” Effect of Job Autonomy and Its Explanation Mechanism. In: *Psychology*. Vol. 11, pp. 231.

Elektronické dokumenty:

- KLJAJIĆ-DERVIĆ, M. & Š. DERVIĆ. *Successful Leadership and Motivation Lead to Employee Satisfaction*. [online]. [cit. 2023-08-11]. Dostupné z: <https://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-7023-71-8/179.pdf>
- The importance of self-awareness in becoming better leaders (YEL2023)*, 2023. [online]. [cit. 2024-09-12]. Dostupné z: <https://ihf-fih.org/news-insights/the-importance-of-self-awareness-in-becoming-better-leaders/>

Kontakt

Mgr. Eva Sabolíková, DBA

*Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce
Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove
e-mail: eva.sabolikova@smail.unipo.sk*

DOBROVOĽNÍCTVO A SOCIÁLNA PRÁCA

VOLUNTEERING AND SOCIAL WORK

Tomáš Planka

Abstrakt: Dobrovoľníctvo a sociálna práca sú dva základné piliere pri poskytovaní pomoci a podpory jednotlivcom a komunitám. Táto štúdia uvádza ich vzájomný vzťah a spoluprácu v rôznych kontextoch a sociálnych prostrediach. Začiatkom definujeme oba pojmy a ich význam v kontexte pomoci a podpory jedincov v spoločnosti, ako aj základné prvky v dobrovoľníctve a jeho delenie. Štúdia zdôrazňuje úlohu dobrovoľníctva a sociálnej práce pri posilňovaní sociálnej súdržnosti a podpory inkluzívneho a spravodlivého spoločensťva. Na záver uvádzame možnosti budúceho vývoja v tejto oblasti s cieľom zlepšenia efektívnosti a účinnosti poskytovanej pomoci. Je nespochybniteľné, že dobrovoľníctvo vo svojej povahe prináša osôh a zmenu spoločnosti a participuje na spoločenskom živote do značnej miery. Táto participácia prináša prospech aj samotným vykonávateľom týchto činností, no vždy len do určitej miery. Dobrovoľníctvo a jeho dosah však majú aj určité regulácie plynúce z právneho ukotvenia, ktoré je potrebné taktiež uviesť.

Kľúčové slová: sociálna práca, sociálny pracovník, dobrovoľníctvo, sociálne služby, pomoc

Abstract: Volunteering and social work are two fundamental pillars in providing help and support to individuals and communities. This study outlines their interrelationship and collaboration in different contexts and social settings. We begin by defining the two terms and their meaning in the context of helping and supporting individuals in society, as well as the basic elements in volunteering and its divisions. The study highlights the role of volunteering and social work in fostering social cohesion and promoting inclusive and equitable communities. We conclude with options for future developments in this area to improve the effectiveness and efficiency of the assistance provided. It is undeniable that volunteering by its very nature brings benefit and change to society and participates in social life to a large extent. This participation also benefits those who carry out the activities themselves, but only to a certain extent. However, volunteering and its impact also have certain regulations stemming from the legal framework, which should also be mentioned.

Key words: social work, social worker, volunteering, social services, help

Úvod

Najznámejšie a najrozšírenejšie ponímanie dobrovoľníctva predstavuje opis, že to je dobrovoľná činnosť, bez nároku na odmenu, ktorej cieľom je nezištná a slobodná pomoc v prospech iných. S touto definíciou sa zhoduje aj Svidroňová a Hronec (2014), ktorí dobrovoľníctvo definovali ako neplatenú činnosť, ktorú dobrovoľník vykonáva dobrovoľne vo svojom voľnom čase v záujme ostatných mimo svojej rodiny a blízkych a mimo svojich pracovných záväzkov. „Dobrovoľníctvo môžeme charakterizovať ako slobodné a aktívne rozhodnutie

konať pre iných. Je vykonávané z vlastnej vôle a v prospech druhých bez nároku na finančnú odmenu“ (Gabovičová 2012, s. 65).

Takýto všeobecný pohľad na dobrovoľníctvo nám poskytuje jasne vymedzené kritérium, čo je a čo už nie je dobrovoľníctvo. Všetky aktivity, ktoré vykonávame zo slobodnej vôle a bez nároku na odmenu, pričom ich realizujeme vo svojom voľnom čase a prospech z týchto aktivít má ktorýkoľvek člen spoločnosti – okrem našej rodiny a blízkych, sú ponímané ako dobrovoľníctvo. Ak však vnímame dobrovoľníctvo podľa užších definícií, charakter dobrovoľníctva a jeho prospech nemusí byť cielený len na spoločnosť, ale taktiež aj na samotného dobrovoľníka.

Dobrovoľníctvo

Chromová so spoluautormi (2011) uvádza, že dobrovoľnícka aktivita sa dá charakterizovať ako neplatená a úmyselná činnosť vykonávaná dobrovoľníkom, ktorá zároveň slúži ako forma participácie na spoločenskom živote. Táto neplatená činnosť môže mať charakter verejného dobra (ak neprináša dobrovoľníkovi priamu osobnú výhodu) alebo vzájomného prospechu (keď prispieva k blahu jeho blízkych alebo komunity). Optimalizácia dobrovoľníckej činnosti nastáva v prípade, keď z nej ťažia nielen spoločnosť, ale aj samotný dobrovoľník.

Užší pohľad na dobrovoľníctvo nám približuje skutočnosť, že samotný výkon dobrovoľníctva je aktívnou účasťou na spoločenskom živote a v určitých medziach aj hnacím motorom zmien v spoločnosti. Vymedzenie pripúšťa a vyzdvihuje aktívnu participáciu na verejnom živote a realizáciu zmien v spoločnosti, pričom nielen spoločnosti, ale aj dobrovoľníkom pripisuje prospech. Tento prospech môže predstavovať určitá prestíž a spoločenský status, na čo poukazuje aj Svidroňová a Hronec (2014). Ako autori spomínajú, dobrovoľníctvo v niektorých oblastiach prináša určitý rešpekt a uznávanie vo spoločnosti (napríklad dobrovoľní hasiči alebo horskí záchranári, ktorí vystavujú svoje životy riziku a podobne). Napriek tomu je dobrovoľníctvo zdrojom naplnenia troch motivačných faktorov: osobného rastu, posilnenia sebavedomia a pocitu uspokojenia z vykonávanej aktivity.

Nemčíková (2015) už pri definovaní pojmu dobrovoľníctvo siaha po takzvaných úradnejších vymedzeniach. Autorka sa riadila definovaním pojmu podľa škótskej exekutívy z roku 2004, podľa ktorej o dobrovoľníctve hovorí ako o investovaní svojho času a úsilia na základe osobnej vôle, čo v konečnom dôsledku môže priniesť hmatateľnú hodnotu nielen pre samotného dobrovoľníka, ale aj pre iného jednotlivca, organizáciu či spoločnosť. Ide o rozhodnutie vykonané na základe vlastnej slobodnej vôle, ktorá nebola predovšetkým motivovaná osobným ziskom alebo odmenou.

Vo všeobecnej deklarácii o dobrovoľníctve, ktorá bola prijatá Medzinárodnou asociáciou pre dobrovoľnícke úsilie (International Association for Volunteer Effort – IAVE) na 11. svetovej konferencii v Paríži v roku 1990 sa hovorí, že dobrovoľníctvo:

- a) „je založené na osobnej motivácii a osobnom rozhodnutí,
- b) je to spôsob podpory aktívnej občianskej participácie a záujmu o rozvoj komunity,
- c) má formu skupinovej aktivity, vykonávanej väčšinou v rámci určitej organizácie,
- d) zvyšuje ľudský potenciál a kvalitu každodenného života, posilňuje ľudskú solidaritu,
- e) poskytuje odpovede na dôležité výzvy našej spoločnosti a snaží sa prispievať k vytváraniu lepšieho a pokojnejšieho sveta,
- f) prispieva k životaschopnosti ekonomického života a aj k tvorbe pracovných miest a nových profesií“ (IAVE 1990).

Aby sme sa však riadili domácimi podmienkami, dobrovoľníctvo a jeho činnosti, vysielateľov a prijímateľov dobrovoľníkov, akreditáciu a zmluvu o dobrovoľníctve a status samotného dobrovoľníka upravuje zákon číslo 406/2011 Z. z. z 21. októbra 2011 o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V zmysle platnej legislatívy a už spomínaného zákona o dobrovoľníctve, zákon vymedzuje dobrovoľníctvo nasledovne.

„Dobrovoľníkom je fyzická osoba, ktorá na základe svojho slobodného rozhodnutia bez nároku na odmenu vykonáva pre inú osobu s jej súhlasom dobrovoľnícku činnosť založenú na svojej schopnosti, zručnosti alebo vedomosti a spĺňa podmienky ustanovené týmto zákonom, ak dobrovoľnícku činnosť

- a) vykonáva mimo svojich pracovných povinností, služobných povinností a študijných povinností vyplývajúcich jej zo zákona, z pracovnej zmluvy, zo služobnej zmluvy, zo študijného poriadku alebo z iného obdobného pre neho záväzného dokumentu,
- b) nevykonáva pre orgán alebo funkcionára právnickej osoby, ktorej je zamestnancom, žiakom alebo študentom,
- c) vykonáva mimo svojho podnikania alebo inej samostatnej zárobkovej činnosti“ (Zákon č. 406/2011 Z. z., § 2).

Zákon sa taktiež venuje aj samotnej dobrovoľníckej činnosti a jej výkonu. Ako zákon uvádza, dobrovoľník v súlade s podporou verejného záujmu vykonáva dobrovoľnícku aktivitu predovšetkým:

- a) pri podpore osôb so zdravotným postihnutím, cudzincov, a ľudí bez štátnej príslušnosti, ako aj jednotlivcov počas alebo po ukončení trestu odňatia slobody, väzby alebo ochrannej výchovy, osôb závislých od drog a iných substancií, nezaopatrených detí, ľudí odkázaných na starostlivosť iných, seniorov, obetí domáceho násillia, nezamestnaných jednotlivcov, a pri poskytovaní sociálnych a zdravotníckych služieb a iných verejno-prospešných činností,
- b) v neformálnom vzdelávaní a práci s mládežou,
- c) pri riešení následkov mimoriadnych udalostí, humanitárnej pomoci, záchrane životov a ochrane zdravia, civilnej ochrane, požiarnej ochrane a pri realizácii rozvojových projektov domácich, zahraničných a medzinárodných organizácií,
- d) pri ochrane a zachovaní životného prostredia, starostlivosti o kultúrne dedičstvo a organizovaní kultúrnych, športových, charitatívnych, vzdelávacích a osvetových podujatí,
- e) pri boji proti sociálnemu a ekonomickému znevýhodneniu a diskriminácii z dôvodu veku, zdravotného stavu a postihnutia, s cieľom dosiahnuť rovnaké príležitosti,
- f) pri integrácii jednotlivcov vylúčených komunit do spoločnosti a odstránení ich znevýhodnenia,
- g) pri vykonávaní administratívnych úloh pre verejnú správu (Zákon č. 406/2011 Z. z., § 2).

Dobrovoľníctvo je neplatená aktivita, ktorá prispieva k rozvoju komunity, realizovaná dobrovoľne a bez očakávania finančnej odmeny. Dobrovoľníctvo definované zákonom o dobrovoľníctve číslo 406/2011 Z. z., ktorý stanovuje rámec pre dobrovoľnícku činnosť však uvádza výnimku, kedy môže byť dobrovoľníctvo v určitom zmysle platené. Jedná sa o športové podujatia a zabezpečenie týchto podujatí. Ako sa uvádza v § 6, odseku č. 2, písmeno d) a e), materiálne zabezpečenie dobrovoľníka môže zahŕňať dohodnuté opatrenia, najmä poskytovanie náhrad podľa osobitného predpisu, poskytnutie jednotného oblečenia alebo iného osobného vybavenia. Taktiež sa môže poskytnúť náhrada za stratu času dobrovoľníka zaznamenanú v systéme športu za každú hodinu vykonávania dobrovoľníckej práce v oblasti športu, pričom suma sa nezvyšuje nad hodinovú minimálnu mzdu.

Existujú však aj ďalšie výnimky, kedy môžu byť v rámci dobrovoľníctva dobrovoľníkovi priznané určité náhrady. Vo svojej štúdii Gabovičová (2012) uvádza, že je prijateľné, ak sú dobrovoľníkovi refundované výdavky za stravu,

dopravu a materiálne náklady počas vykonávania jeho činnosti. Tieto náhrady sa využívajú k tomu, aby dobrovoľník sám nebol odkázaný na vlastné zdroje. Gregorová a kolektív (2019) uvádzajú, že dobrovoľníci môžu byť odmenení alebo motivovaní k práci prostredníctvom rôznych nefinančných výhod (ako sú vstupenky do divadla, knihy, zľavové karty a podobne). Tieto odmeny sú určené na podporu dobrovoľníctva a nie sú považované za finančné platby.

Dobrovoľník

Dobrovoľníkom v rámci aktuálne platnej legislatívy môže byť každá dospelá osoba – t. j. každý, kto dovŕšil vek 18 rokov, avšak dobrovoľníctvo môžu vykonávať aj maloleté osoby od 15 roku so súhlasom rodiča a pod dozorom oprávnenej dospelé osoby. Ako tvrdí Čulenová, Nowak a Mačkinová (2023, s. 5) „dieťa si osvojuje a učí sa riešeniu rôznych situácií, čím nadobúda nové skúsenosti.“ Dobrovoľníkom môže byť na území Slovenskej republiky aj dospelá osoba, ktorá nemá slovenské štátne občianstvo, no spĺňa podmienky na udelenie pobytu. Svidroňová a Hronec (2014) zhodne so zákonom uvádzajú, že takmer každý dospelý občan (alebo ktokoľvek nad 15 rokov so súhlasom zákonného zástupcu a pod dohľadom plnoleté osoby) sa môže zapojiť do dobrovoľníctva.

Chomová a kolektív autorov (2011) vo svojej publikácii uvádzajú, že dobrovoľníkom je človek, ktorý organizácii poskytuje svoje vedomosti, schopnosti, zručnosti a skúsenosti podľa dohodnutých podmienok a nie je za tento úkon finančne odmenený prostredníctvom platu. Človek sa stáva dobrovoľníkom z vlastného presvedčenia a slobodnej vôle. Dobrovoľníci sa často angažujú v oblastiach ako ochrana životného prostredia, humanitárna pomoc a podpora v prípade katastrof, sociálne služby, zdravotníctvo, kultúra a umelecká tvorba, športové aktivity, obhajoba a záchrana ľudských práv a slobôd a ďalšie. V rámci týchto sfér vykonávajú rozmanité činnosti, ako je prednášková činnosť, zháňanie finančných prostriedkov, asistujúce práce, konkrétna podpora určitej cieľovej skupiny, animačné aktivity a organizácia voľnočasových podujatí, advokačné činnosti a mnohé ďalšie. Za odmenu pre dobrovoľníka nie je považovaná finančná odmena, ale skôr získanie iných benefitov, ako je pocit prospešnosti, užitočnosti, potrebnosti, sebarealizácie, rozširovanie sociálnych kontaktov, nabieranie nových vedomostí a skúseností, osobný rast, možnosť vykonávania zmien v spoločnosti a podobne.

Z hľadiska odborných definícií a aktuálnej platnej legislatívy uvádzame, že dobrovoľníkom je v rámci Slovenskej republiky každý človek, ktorý spĺňa podmienky na udelenie pobytu na území štátu a dosiahol vek 18 rokov, alebo vykonáva dobrovoľnícku činnosť so súhlasom rodiča a pod dohľadom dospelé

lej osoby v prípade, ak nedosahuje plnoletosť a je starší ako 15 rokov, pričom poskytuje svoje vedomosti, zručnosti a skúsenosti bez nároku na odmenu a z vlastnej slobodnej vôle.

Pri spojitosti dobrovoľníctva a sociálnej práce často prichádza ku skloňovaniu fráz ako je profesionalizácia a deprofesionalizácia. Z tohto dôvodu je odbornou verejnosťou kladený vysoký dôraz na vzdelávanie dobrovoľníkov. „Vzdelávanie môžeme chápať ako cieľavedomý, celoživotný proces, ktorý utvára osobnosť, ktorá je súčasťou socializácie“ (Mačkinová 2019, s. 2). Dobrovoľník by však mal byť pripravený na toto poslanie vo forme fyzickej, no najmä psychickej. „Odolnosť možno považovať za nástroj, ktorým ľudská myseľ čelí výzvam, podobne ako imunitný systém. Tento nástroj čerpá z prirodzeného základu a posilňuje sa prostredníctvom cvičenia, zaťažovania a učenia. Jeho hranice sú dané osobnými hodnotami, presvedčením a charakterom“ (Mačkinová, Čakarová a Haburajová 2024, s. 6).

Gregorová a kolektív (2019) uvádzajú, že cieľom profesionalizácie dobrovoľníctva je podporovať prácu dobrovoľníkov a zabezpečiť kvalitu dobrovoľníckeho programu. Výber konkrétnych nástrojov by mal zohľadňovať potreby a špecifiká daného dobrovoľníckeho programu. Cieľom týchto nástrojov je zvýšenie profesionalizácie a poskytovanej úrovne dobrovoľníctva.

Formy dobrovoľníctva

V rámci výkonu dobrovoľnej činnosti rozlišujeme niekoľko variantov a foriem dobrovoľníctva, pričom jednotlivé varianty sa môžu navzájom prelínať a tým oficiálne určovať formu vykonávanej dobrovoľníckej aktivity. Ako uvádza Brozmanová – Gregorová a kolektív autorov (2019), dobrovoľníci majú možnosť angažovať sa rôznymi metódami, a v praxi identifikujeme niekoľko variantov dobrovoľníctva. Uvedené typy nie sú protichodné, pretože niektoré dobrovoľnícke úlohy môžu zahrnúť viacero aspektov.

a) Dlhodobé a krátkodobé dobrovoľníctvo

Dlhodobí dobrovoľníci vyjadrujú osobnú a emocionálnu oddanosť k dobrovoľníctvu, často mu venujú svoj čas aj energiu a pociťujú ho ako súčasť ich identity. Radi si sami určujú aktivity a dĺžku ich zapojenia, prispôbujú sa potrebám projektu a sú ochotní venovať sa činnostiam aj vtedy, keď nie sú naliehavé alebo vzrušujúce. Ich motiváciou je dosiahnutie cieľa a spojenie s témou či organizáciou, pričom si cenia príležitosť rozvíjať sa a napredovať v rámci dobrovoľníckej práce (Gregorová 2019).

Krátkodobí dobrovoľníci preferujú jasne definované úlohy na obmedzenú dobu. Od začiatku očakávajú presné požiadavky a informácie o trvaní ich zapo-

jenia. Nemčíková (2015) opisuje krátkodobé dobrovoľníctvo ako aktivitu, ktorá je charakteristická napríklad účasťou na konkrétnom projekte, ktorý má stanovený presný časový rámec a rozsah. Zvyčajne trvá najviac tri mesiace. Príklady zahŕňajú dobrovoľnícky pobyt v zahraničí, prípravu a realizáciu stavebného projektu alebo zapojenie sa do konkrétneho podujatia s jasne určeným termínom ukončenia. Takáto aktivita si vyžaduje zodpovedné venovanie sa dlhšie trvajúcej činnosti, ktorú dobrovoľník vníma ako dôležitú alebo zaujímavú. Často prináša nové poznatky z rôznych oblastí života, kultúry či mravov, ako aj získanie nových zručností a overenie vlastných kompetencií. Vzhľadom na časové obmedzenie tejto činnosti má dobrovoľník možnosť nadviazať nové, neformálne priateľstvá, ktoré môžu, ale nemusia, pokračovať aj po skončení projektu.

Špecifickou súčasťou krátkodobého dobrovoľníctva je dobrovoľníctvo jednorazové. Nemčíková (2015) uvádza ako jednorazové dobrovoľníctvo napríklad vedenie konkrétnej kampane za určitú myšlienku, distribúcia letákov, jednorazové finančné zbierky a podobné aktivity sú ideálne pre tých, ktorí chcú podporiť určitú ideu, vyjadriť svoj názor alebo sa zapojiť do nezištnej činnosti bez väčších záväzkov. Tento druh zvyčajne prináša inšpiráciu a nahliada do sveta dobrovoľníckej práce.

Ďalšie špecifické formy z hľadiska času predstavujú epizodické a priebežné dobrovoľníctvo. Priebežné dobrovoľníctvo sa takmer zhoduje s dlhodobým, avšak dobrovoľníci mu venujú menej času. Epizodické dobrovoľníctvo závisí od chuti dobrovoľníka sa zapájať do aktivít. Fungujú na epizódy – nejedná sa o dlhodobé, krátkodobé a ani jednorazové dobrovoľníctvo.

b)Formálne a neformálne dobrovoľníctvo

Kaliňák a kolektív (2019) hovoria, že formálne dobrovoľníctvo sa riadi, organizuje a realizuje prostredníctvom rôznych organizácií, ktoré môžu zohrávať úlohu vysielajúcej, prijímajúcej organizácie, koordinátora alebo sprostredkovateľa dobrovoľníckych aktivít.

Formálne dobrovoľníctvo zahŕňa aktivity, ktoré sú organizované pod záštitou určitej organizácie, či už ide o lokálnu komunitu (ako napríklad rôzne skautské skupiny, náboženské spoločenstvá atď.), alebo o národnú organizáciu (ako napríklad Červený kríž, Charita a podobne). Dobrovoľníci sa do týchto aktivít zapájajú na základe registrácie a zaväzujú sa vykonávať dobrovoľnícku činnosť po dohodnutý čas a spôsob (Nemčíková 2015).

Neformálne dobrovoľníctvo naopak predstavuje priamu pomoc poskytovanú jednotlivcom mimo jeho rodiny a ľuďom žijúcim v domácnosti dobrovoľníka alebo dobrovoľníčky. Ako uvádza Nemčíková (2015, s. 9), „neformálne dobrovoľníctvo sa vzťahuje na akúkoľvek formu vzájomnej pomoci alebo spo-

lupráce medzi jednotlivcami, ktoré nie sú formálne zastrešené. Ide napríklad o dobrovoľné stráženie detí bez písomnej dohody, susedskú pomoc a podobne.“

Ako sa Brozmanová – Gregorová (2012) vyjadruje, pre sociálnu prácu sú dôležité oba typy dobrovoľníctva, pretože slúžia ako významné nástroje na zlepšenie kvality života jednotlivcov, skupín alebo komunít. Vyššia účasť ľudí v neformálnom dobrovoľníctve ako vo formálnom poukazuje na to, že na Slovensku je charakteristickejší skôr komunitný prístup k dobrovoľníctvu, ktorý je reprezentovaný neformálnou dobrovoľníckou pomocou, než manažérsky orientovaný prístup zastúpený formálnymi aktivitami organizovanými inštitúciami. Tento druh dobrovoľníctva je ovplyvnený viacerými faktormi. Historicky je tradícia individuálnej dobrovoľníckej pomoci na Slovensku staršia ako organizované dobrovoľnícke aktivity.

c) Skupinové a individuálne dobrovoľníctvo

Skupinové dobrovoľníctvo sa často využíva pri organizácii podujatí a situáciách, ktoré vyžadujú veľký počet dobrovoľníkov, pretože je potrebné zapojiť viac ľudí naraz.

Individuálne dobrovoľníctvo predstavuje jednotlivcov, ktorí sa do dobrovoľníctva zapájajú samostatne. Majú pridelené úlohy, ktoré sú zamerané len na nich samých. Aj keď môžu byť súčasťou väčšieho tímu, sú zodpovední za splnenie svojich úloh samostatne.

d) Dobrovoľníctvo na plný a čiastočný úväzok

„Dobrovoľníctvo na plný úväzok: v tomto prípade sa predpokladá dlhodobé a pravidelné dobrovoľníctvo. takíto dobrovoľníci zvyčajne pracujú podobne ako zamestnanci na plný pracovný úväzok (7/8 hodín denne). Ide napríklad o dobrovoľníkov zapojených do európskeho programu erasmus. Tento druh dobrovoľníctva má špecifické črty. Dobrovoľníctvo na čiastočný úväzok: môže ísť o podkategóriu dlhodobých dobrovoľníkov, keďže ide skôr o časový aspekt, nie o aspekt oddanosti dobrovoľníctvu. Takíto dobrovoľníci môžu fungovať v aktivitách alebo úlohách, ktoré si vyžadujú dlhšie časové nasadenie“ (Brozmanová – Gregorová et al., 2019, s. 16).

Záver

Sociálna práca a dobrovoľníctvo sú dve oblasti, ktoré často spolupracujú na zlepšení kvality života jednotlivcov, skupín a komunít. Sociálna práca je profesionálna vedná disciplína zameraná na poskytovanie pomoci, poradenstva, prevencie a intervencie jednotlivcom a skupinám pri zvládaní životných situácií. Na strane druhej je dobrovoľníctvo dobrovoľná činnosť, ktorú vykonávajú

jednotlivci alebo skupiny bez očakávanej finančnej odmeny. Dobrovoľníci prispievajú svojím časom, energiou a schopnosťami na prospech iných ľudí alebo komunit.

Dobrovoľníctvo ako jeden z nástrojov sociálnej práce a konkrétne ako nástroj sociálnej zmeny vychádza zo sociálno-kolektivistického perspektívy zdôrazňujúcej koncept empowermentu, t. j. oslobodzovania klientov spod mocenského útlaku, posilňovania, zmocňovania a emancipácie, boj so sociálnou nespravodlivosťou a diskrimináciou.

Zoznam bibliografických odkazov

- BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A., A. FRIMMEROVÁ a J. ŠOLCOVÁ, 2019. *Dobrovoľníctvo v zariadeniach sociálnych služieb. Sprievodca tvorbou dobrovoľníckeho programu*. Stupava : Platforma dobrovoľníckych center a organizácií. 92 s. ISBN 978-80-973034-2-6.
- ČULENOVÁ, M., B. NOWAK a M. MAČKINOVÁ, 2023. Dieťa v rodine. In: *Revue spoločenských a humanitných vied*. Roč. 11, č. 1-2, s. 1-11. ISSN 1339-259X.
- GABOVIČOVÁ, N., 2012. Dobrovoľnícka činnosť s deťmi a mládežou vo výskume. In: MATULAYOVÁ, A. *Dobrovoľníctvo ako výskumná téma sociálnej práce a sociológie*. Liberec : Technická univerzita v Liberci, s. 65-71. ISBN 978-80-7372-856-4.
- CHROMOVÁ, S., T. MATULAYOVÁ, V. VASILOVÁ a K. SLÁVIKOVÁ, 2011. *Dobrovoľníctvo v oblasti kultúry. Metodický materiál pre pracovníkov v oblasti kultúry*. Bratislava : Národné osvetové centrum. 56 s. ISBN 978-80-7121-334-5.
- LEŠKOVÁ, L., 2018. Dobrovoľníctvo ako neoddeliteľná súčasť nadobúdania sociálnych kompetencií študentov sociálnej práce (Ako sa učíme dobrovoľníctvu na Teologickej fakulte v Košiciach). In: KNAP, L. *Dobrovoľníctvo ako služba*. Košice: VERBUM, s. 62-92. ISBN 978-80-561-0615-0.
- MAČKINOVÁ, M., 2019. Vzdelávanie zamestnancov. In: *Revue spoločenských a humanitných vied*. Roč. 7, č. 3, s. 1-14. ISSN 1339-259X.
- MAČKINOVÁ, M., M. ČAKAROVÁ a L. HABURAJOVÁ, 2024. Burden and Resilience in helping Professions. In: *Revue spoločenských a humanitných vied*. Roč. 12, č. 2, s. 1-14. ISSN 1339-259X.
- MYDLÍKOVÁ, E., M. GYMERSKÁ, E. KOPCOVÁ a L. VASKA, 2006. *Ako byť prospešný sebe aj iným*. Bratislava : ASSP. 52 s. ISBN 978-80-968713-3-9.
- NEMČÍKOVÁ, M., 2015. Sebareflexia dobrovoľníka. In: *Tréning dobrovoľníkov na sprevádzanie ľudí so špecifickými potrebami*. Trnava : Dobrá kniha, s. 8-17. ISBN 978-80-7141-969-3.
- ZÁKON č. 406/2011 Z.z. z 21. októbra 2011 o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Elektronické dokumenty

- KALIŇÁK, M. et al., 2019. *Podpora kvality sociálneho dialógu*. [online]. [cit. 2024-04-16]. Dostupné z: <file:///C:/Users/planka3/Downloads/Anal%C3%BDza%20Podpora%20dobrovo%C4%BEn%C3%ADcto%20v%20samospr%C3%A1ve.pdf>
- MEDZINÁRODNÁ ASOCIÁCIA PRE DOBROVOĽNÍCKE ÚSILIE. *Všeobecná deklarácia o dobrovoľníctve z Paríža*. 1990. [online]. [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: <https://www.iave.org/iave-events/27th-iave-world-volunteer-conference/>

SVIDROŇOVÁ, M. a Š. HRONEC, 2014. Dobrovoľníctvo ako nástroj sociálnej inklúzie a formovania občianskej spoločnosti. In: *Determinanty sociálneho rozvoja: Sociálna ekonomika ako priestor podpory európskeho občianstva*. Roč. 11. [online]. [cit. 2024-04-13]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/259882074_Dobrovolnictvo_ako_nastroj_socialnej_inkluzie_a_formovania_obcianskej_spolocnosti/citations

Kontakt

Mgr. Tomáš Planka

Katedra sociálnej práce

Pedagogická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

e-mail: planka3@uniba.sk

CESTA DIEŤAŤA OD RODINY DO CENTRA PRE DETI A RODINY

THE CHILD'S JOURNEY FROM THE FAMILY TO THE CENTRE FOR CHILDREN AND FAMILIES

Melinda Čakarová

Abstrakt: Predkladaná štúdia opisuje cestu dieťaťa od svojej biologickej rodiny do výchovného zariadenia a na prostredie Centier pre deti a rodiny. Zisťujeme, ako sa stane z funkčnej rodiny dysfunkčná, kedy je ohrozená rodina a dieťa, aké sú príčiny vyňatia dieťaťa a ako správne posúdiť celkovú situáciu z pohľadu odborníkov pracujúcich s týmito deťmi a ich rodinami. Charakterizujeme ich fungovanie a mapujeme zastúpenie sociálnej práce v centre. Opisujeme Centrá pre deti a rodiny, ich fungovanie, vysvetľujeme ako sa z inštitucionálneho modelu starostlivosti spoločnosť prepracovala k deinštitucionalizácii. Nezabúdame však na sociálnu prácu ako takú, sociálnych pracovníkov, ktorí postupujú pri práci s dieťaťom po istých etapách. Našou motiváciou je poukázať na jedno zo zariadení pre tých, ktorí potrebujú pomoc iných, lebo sami to nezvládnu. Štúdia predstavuje Centrá pre deti a rodiny z legislatívnej stránky, fungovanie podľa metodických postupov, zaužívaných metód, z pohľadu odborníkov a zákonov. Pretože vôbec nie je štandardné mať rodinu a pre takéto deti sa ju snažiť vytvoriť.

Kľúčové slová: dieťa, Centrum pre deti a rodiny, rodina, ústavná starostlivosť, deinštitucionalizácia

Abstract: The present study describes a child's journey from his or her biological family to a child care facility and to a Centers for Children and Families setting. We explore how a functional family becomes dysfunctional, when the family and child are at risk, what causes a child to be removed, and how to properly assess the overall situation from the perspective of professionals working with these children and their families. We characterize their functioning and map the social work representation in the centre. We describe the Centres for Children and Families, their functioning, and explain how society has moved from the institutional model of care to deinstitutionalisation. However, we do not forget about social work as such, social workers who proceed in working with a child after certain stages. Our motivation is to point out one of the institutions for those who need the help of others because they cannot do it alone. The study presents the Centres for Children and Families from the legislative side, functioning according to the methodological procedures, established methods, from the point of view of professionals and laws. Because it is not at all standard to have a family and try to create one for such children.

Key words: child, Centre for children and families, family, residential care, deinstitutionalization

Úvod

Všetci sme zažili detstvo. Ako si spomínate na to Vaše? Bolo plné radosti, krásnych zážitkov, plno smiechu, dobrodružstiev, kamarátov a skvelých rodičov? Ak si môžete odpovedať na túto otázku, že ste mali skvelé detstvo, tak je

to najúžasnejšia vec, čo sa Vám mohla stať. Nie každý má to šťastie vyrastať v rodine, vo funkčnej rodine. Rodina by mala byť útočiskom a miestom, ktoré poskytuje bezpečie. Nie každý mal ideálne detstvo a nie každý mal ideálnych rodičov. Niektorí sotva čakali, aby dosiahli vek plnoletosti, ukončili školu a odišli z domu, aby mohli začať žiť svoj vlastný život. Nie je to len minulosť a nemôžeme hovoriť o dávnych časoch, pretože deje sa to aj dnes.

Týranie detí, sexuálne zneužívanie, alkoholizmus v rodine, zanedbávanie starostlivosti a veľa iných javov. Len možno svet sa zrýchlil, podnety z vonka a množstvo informácií nám zahltia myseľ a nemáme čas ani len na seba, nieto na iných.

Cesta dieťaťa do centra pre deti a rodiny

„Rodina má v spoločnosti nenahraditeľné miesto. Je základnou bunkou spoločnosti i Cirkvi, a preto má byť jeho ochrana prioritou tak pre spoločnosť, ako aj pre Cirkev. Zdravá rodina plní svoje funkcie. Je najlepšou prevenciou pred patologickými javmi, pretože je pre všetkých svojich členov miestom bezpečia“ (Vancáková 2018, s. 26). Čulenová, Nowak a Mačinová (2023) tvrdia, že v rodine sú ľudia navzájom prepojení, delia sa o svoje emócie a prežívajú spoločne nielen radostné, ale aj náročné chvíle. Pre harmonické fungovanie je nevyhnutné, aby každý člen naplňal svoje potreby, venoval pozornosť potrebám detí a plnil úlohy, ktoré rodine umožňujú správne fungovať v rámci vzájomných vzťahov a interakcií.

„Rodina je súbor spoločne hospodáriacich a spoločne bývajúcich manželov a partnerov s deťmi alebo dieťaťom, alebo jedného partnera“ (Hanobik 2016, s. 117). Matoušek et al. (2013b, s. 201) vysvetľuje, že „výraz rodina je v súčasnosti skôr skratkou použiteľnou miesto vhodnejšieho a dlhšieho výrazu rodinné súžitie blízkych ľudí.“ Matoušek et al. (2013b, s. 201) porovnáva rodinu v súčasnosti a v minulosti, hovorí, že „súčasná rodina je krehká, v porovnaní s minulosťou málo stabilná a malá. Ak sa dostane do ťažkostí, je viac než v minulosti závislá na štáte a iných zdrojoch.“ Hanobik (2016, s. 117) charakterizuje rodinu, že „je základnou bunkou spoločnosti, je miestom vzniku života, formovania charakteru človeka, osvojovania hodnôt.“ Iné vysvetlenie pojmu rodina je napríklad „rodina je skupina ľudí so spoločnou históriou, súčasnou realitou a budúcim očakávaním vzájomne prepojených transakčných vzťahov. Členovia sú často (ale nie nutne) viazané hereditou, legálnymi manželskými zväzkami, adopciou alebo spoločným usporiadaním života v určitom úseku ich životnej cesty. Kedykoľvek ak medzi blízkymi ľuďmi existujú intenzívne a kontinuálne psychologické a emocionálne väzby, môže byť používaný pojem rodina, aj keď ide o nezosobášený pár, o náhradnú rodinu atď.“ (Kramer. In: Sobotková 2012, s. 24). Sobotková (2012)

hovorí, že ak rodina má byť definovaná ako systém, môže sa použiť aj najjednoduchšia klasická definícia pojmu systém, ktorý systém charakterizuje ako súbor častí a vzťahov medzi nimi. „Vedľa rodinného systému je ďalším kľúčovým pojmom rodinný proces. Rozumie sa ním akcia a interakcia rôznych skladobných zložiek vo vnútri i mimo rámec systému rodiny“ (Sobotková 2012, s. 25).

Každý rodinný systém sa skladá zo subsystémov:

- subsystém manželský (partnerský),
- subsystém rodič – dieťa,
- súrodenecký subsystém.

Manželský subsystém je základný, hrá veľkú úlohu v životných cykloch rodiny a závisí od nej celkový úspech rodiny. Subsystém rodič – dieťa vzniká v momente otehotnenia ženy. V živote rodiny začína radostné obdobie, môže to byť však aj obdobím náchylným na krízy. Môže to zapríčiniť instabilitu rodiny. V súrodeneckom subsystéme sa dieťa učí spolupracovať, robiť kompromisy, pomáhať si a vzájomne sa podporiť. Subsystémy majú na seba recipročný vplyv – subsystémy sa vzájomne ovplyvňujú. V rodine môžu vznikať aj iné subsystémy – koalície, napríklad matka a mladšie dieťa, otec a staršie dieťa. Ak ich hranice sú nadmerne pevné, či zbytočne dlhé a zdanlivo neopodstatnené pretrvávajú, obvykle signalizuje rodinný problém (Sobotková 2012). Veľa rodičov si neuvedomuje, alebo zabúda, čo je to výchova. „Výchova znamená investovať bez ohľadu na cieľ a prínos. Je to láska bez podmienok. Znamená to, že sme plne k dispozícii bez toho, aby sme sa vzdali seba. Výchova znamená rešpektovať odlišnú cestu dieťaťa, ale zahrňuje tiež to, že štart na túto cestu poistíme vlastným príkladom“ (Prekopová et al., 2015, s. 21).

Každá rodina plní svoje funkcie a má svoje kompetencie. Môžeme tvrdiť, že ak rodina nemá problém s plnením týchto dvoch zložiek vo väčšej miere, tak rodina by žila v harmónii, fungovala bezproblémovo a nemohla sa zaradiť do kategórie dysfunkčných rodín. Dysfunkciu Oláh et al. (2008, s. 241) opísal nasledovne, že „dysfunkcia je nežiadúca činnosť z hľadiska celku; narúšajúca celok.“

Základné funkcie rodiny podľa Višňovského (2001) sú nasledovné:

- biologická,
- ekonomická,
- výchovná,
- psychohygienická a emocionálna,
- ochranná,
- socializačná,
- rekreačná.

Či vyrastá dieťa vo funkčnej rodine, dysfunkčnej rodine, alebo v ústavných zariadeniach, nesmieme zabudnúť na ľudskú hodnotu a dôstojnosť. „Sociálny život a spoločnosť nesmú nič uberať z ľudskej hodnoty a dôstojnosti, ale naopak, majú jej pomáhať a ju rozvíjať. Hlavná pohnútkou vzniku a podstatný cieľ sociálneho života má byť zachovanie, rozvoj a zdokonalenie ľudskej osoby“ (Hanobik 2016, s. 9). S touto myšlienkou autora sa plne stotožňujeme a dodávame len, že platí to nielen pre deti, ktoré vyrastajú v milujúcej rodine, ale aj pre deti vyrastajúce v ústavnej starostlivosti. Tak či tak, základným pomocným prvkom takýmto deťom sa stáva sociálna práca. Ako uvádza Planka, Mačkinová a Nowak (2023, s. 10) „v jednoduchosti môžeme sociálnu prácu definovať ako cielenú, koordinovanú a profesionálnu pomoc, ktorá je venovaná jednotlivcom, skupinám a komunitám, ktoré sa nachádzajú z rôznych dôvodov v nepriaznivej životnej situácii, pričom je táto pomoc poskytovaná profesionálnym sociálnym pracovníkom, disponujúcim náležitým vzdelaním a odbornými metódami a technikami.“

Ohrozená rodina a ohrozené dieťa

V dnešnej dobe sa do ťažkostí môže dostať každá rodina. Pri riešení problémov sa ako zdroj pomoci využíva štát a svojpomoc. Ak by sme to mali dať do poradia a určiť, ktorý z nich je na prvom mieste, tak je to určite svojpomoc a potom nasleduje štát. Pri riešení svojich problémov spolieha rodina sama na seba a môže využiť viacero zdrojov, ako sú:

- materiálne zdroje rodiny,
- osoby zo širokej rodiny a osoby z miestnej komunity,
- spolupracovníci a dobrovoľníci,
- profesionáli pôsobiaci v sociálnych službách,
- orgány miestnej samosprávy a štátu (Matoušek et.al, 2013b).

Rizikové faktory sú to faktory, ktoré ohrozujú súdržnosť celej rodiny, alebo niektorého z jej členov. Môže to byť napríklad alkoholizmus, násilné riešenie sporov a podobne. Zaradené sú sem aj osobnostné zvláštnosti ako napríklad autizmus dieťaťa, žiarlivosť u dospelého. Protektívne faktory sú naopak faktory, ktoré pomáhajú rodinám zvládať ťažkosti a problémy, ako napríklad sociálna inteligencia (Matoušek et al., 2013b).

„Ohrozené rodiny sú tie, v ktorých rizikové faktory nie sú dostatočne vyvažované pôsobením protektívnych faktorov, alebo vplyvom ďalších zdrojov. Potom hrozí rozpad rodiny, alebo závažná iná ujma niektorého člena z rodiny“ (Matoušek et al., 2013b, s. 202). Ohrozenie rodín a ich členov môže prameniť aj z rôznych problémov a záťažových situácií, ktoré sú typické na jednotlivé typy rodín. Ako príklad môžeme uviesť neúplnú rodinu, kde problémy vznikajú

jú na základe rozvodu rodičov, rozchodu, ovdovením, pôrodom dieťaťa mimo manželstva a podobne. Môžu nastať komplikácie nízkou úrovňou príjmov, celkový vplyv traumatizujúcej udalosti a jej spracovanie členmi rodiny, kapacitne sa menej zvláda celková životná situácia, prehodnotí sa deľba práce v domácnosti, členovia zastupujú rolu chýbajúceho člena rodiny.

Pre porovnanie, v zlúčených rodinách základným problémom je vytvorenie súdržnosti. Komplikácie môžu nastať kvôli smútku za pôvodnou rodinou, incestom, anachronizmom vzťahov – najprv existuje rodičovský vzťah až potom partnerský, oidipovským komplexom, týraním a zneužívaniu detí, alebo pri tvorení väzieb medzi nevlastnými deťmi, či medzi nevlastnými súrodencami. Sobotková (2012, s. 35) charakterizuje dysfunkčnú rodinu takto, „ide o rodinu, v ktorej jeden alebo viac členov produkujú maladaptívne, nezdravé chovanie.“ Pre dysfunkčné rodiny sú typické aj niektoré z nasledujúcich charakteristík:

- popieranie a neriešenie problémov,
- chýbajúca intimita,
- vzájomné obviňovanie,
- rigidné role,
- potlačovanie osobnej identity na úkor rodinnej identity,
- individuálne potreby členov rodiny obetované dysfunkčnému rodinnému systému,
- nejasná komunikácia,
- absencia jasných hraníc medzi členmi rodiny (Matoušek. In: Sobotková 2012).

„Dysfunkčný rodinný systém môže (ale nemusí) produkovať individuálnu psychopatológiu, napríklad užívanie návykových látok, asociálne chovanie, či neurotické obsesie. Psychopatológia jednotlivých členov rodiny spätne zložitým spôsobom pôsobí na fungovanie rodiny ako celku“ (Sobotková 2012, s. 35). Môžeme tvrdiť že, väčšinou v dysfunkčných rodinách nie je prítomný jeden problém, ale obvykle to je skupina problémov v jednom čase, ktorá ťaží rodinu. „Rodiny s problémami vo viacerých kompetenciách sú nazývané mnohoproblémovými“ (Matoušek et al., 2013b, s. 202). Celková atmosféra v nefungujúcej rodine je veľmi nepríjemná, dusivá. Po výbuchu emócií agresora, nasleduje agresivita, krik, často útoky psychického alebo fyzického charakteru. Mnohokrát spúšťačom môže byť hoci len jeden pohľad, gesto, slovo, konanie alebo nekonanie, ale aj stres, obavy, očakávania. Kim Berg (2013) tvrdí, že niektoré rodinné prípady zahrňujú toľko problémov, že aj skúsený sociálny pracovník môže mať pocit, že nevie, kde začať. Problémami môže byť napríklad dlhodobá nezamestnanosť, manželské konflikty, chronické ochorenia (telesné aj duševné), nižšie vzdelanie, delikventné správanie,

záškoláctvo, medzigeneračné rozpory, nestabilné vzťahy v živote matky, alkoholizmus a užívanie iných návykových látok, závislosť na rôznych členoch pôvodnej rodiny, sexuálne zneužívanie detí matkiným priateľom, matkina neschopnosť chrániť deti a mnoho iných. Kim Berg (2013, s. 41) upozorňuje, „že na otázku „Čo je v tomto prípade problém?“ môže existovať najmenej toľko odpovedí, koľko ľudí je do prípadu zapojených. Problém definovaný inou zainteresovanou osobou, či osobami, napríklad príbuzným, susedom, políciou, školou alebo zdravotníckou inštitúciou, môže byť úplne odlišný od toho, ako problém vníma klient a úplne odlišný od vašej definície.“ Je dôležité priblížiť sa pri riešení problémov k definícií klienta, pretože on je tým, ktorý bude musieť uskutočniť zmeny (Kim Berg 2013). Podporiť jednotlivca alebo rodinu v správny čas má veľký význam a vieme tým predísť vzniku mnohých ďalších problémov, ktoré rodinu môžu dostať do takého začarovaného kruhu, z ktorého sa nevedia dostať von bez pomoci špecialistov. „Súbor postupov označovaný ako podpora rodiny sa dá využívať aj u iných rodín ako sú mnohoproblémové. Mnohoproblémové rodiny tvoria najnáročnejšiu klientelu, na ktorej je možné ukázať, čo všetko podpora môže zahrňovať, aké si môže klásť ciele a na čo jej uplatňovanie naráža“ (Matoušek 2014, s. 14).

Posudzovanie situácie ohrozeného dieťaťa a možnosti jeho umiestnenia

Môžeme používať označenie ohrozené dieťa, dieťa vo zvlášť obťažných situáciách alebo dieťa so zvláštnymi (špeciálnymi) potrebami, stále hovoríme o deťoch, ktoré potrebujú pomoc, lebo prežívajú strach a úzkosť. Obidva pocity zaraďujeme do skupiny nepríjemných pocitov a sú si tak blízke, že mnohokrát ich v hovorovej reči ani nerozlišujeme (Matějček 2013). „Psychológovia, ale predsa len nejaký rozdiel vnímajú. Zjednodušene sa dá povedať, že strach je „z niečoho“ a úzkosť je „z ničoho“. Strach máme z nejakých určitých vecí, zvierata, deja, situácie – úzkosť je však len tušenie niečoho zlého, očakávania, napätia, zatiaľ bez konkrétneho obsahu“ (Matějček 2013, s. 123). „Mimoriadne dôležité je skúmanie vplyvu sociálneho prostredia na formovanie osobnosti človeka, výchovy a vzdelávania“ (Baláž 1981, s. 12). Či sú to siroty, deti ulice, deti utečencov, obeť vojen, prírodných, či ľuďmi zapríčinených katastrof, deti zo sociálne znevýhodnených skupín, pracujúce deti, deti, ktoré sú obeťou prostitúcie a pohlavného zneužívania alebo týrané deti, majú spoločného menovateľa, ktorý sa týka životného štýlu jedincov, rodín alebo sociálnych skupín a práve ich prostredníctvom aj detí. Ďalším spoločným znakom je to, že si tieto situácie nevyberajú zo svojej vôle a slobodne, a nie je v ich silách sa zo situácie vymaniť (Matoušek et al., 2013a).

Každý človek má v sebe uloženú ako základnú psychickú štruktúru jeden program, ktorý ľuďom umožňoval prežitie. V mozgu sa spúšťa prvá reakcia v situáciách, keď môžeme byť ohrození. Vzápätí sa aktivujú ďalšie časti moz-

gu a celé telo tak, aby sa dalo hrozbe čeliť. Ak je poplach planý, všetko sa deaktivuje. Ak je hrozba reálna bez možnosti jej efektívne čeliť, aktivácia ostáva na vysokej úrovni, tým vzniká stav označovaný ako traumatizácia (Matoušek 2017). Trauma má u dospelých aj u detí dlhodobé následky. Traumou pre dieťa môže byť prírodná katastrofa, požiar, choroba, nehoda, ale v našej spoločnosti prispieva k ohrozeniu dieťaťa v najväčšej miere krehkosť a nestabilita rodiny. Rodiny sa počtovo zmenšujú, rodičia sa rozvádžajú, deťom sa v úlohe rodiča môže striedať viac dospelých. Vysoký traumatogénny potenciál majú týrané a zneužívané deti. Ako príklad môžeme uviesť telesné trestanie, hlavne, ak je pre dieťa nezrozumiteľné a keď je spojené s fyzickým zranením. Ďalej psychické týranie, napríklad, ak sa dieťaťu vyhrážame, že sa už nikdy neuvidí s rodičmi, alebo bude vyhodený z domu. V rámci výkonu sociálnej práce si však musí aj samotný sociálny pracovník strážiť hranice a uvedomovať si svoju úlohu. Daným problémom sa zaoberala aj Mačkinová, Planka a Mačkinová (2023, s. 8), ktorí uvádzajú že „pre prácu sociálneho pracovníka je dôležité, aby si uvedomil, že v spoločnosti dochádza k diskriminácii niektorých členov v spoločnosti, ktorým je potrebné poskytnúť pomoc a zároveň rozvíjať metódy a postupy smerujúce k prevencii samotnej diskriminácie i negatívnym dopadom na život diskrimináciou postihnutých osôb.“ Ďalej v rámci traumatogénov môžeme spomenúť aj zadávanie úloh, ktoré sú nad jeho sily, ak je štvané proti rodičovi v rozvodovom konaní, ak je izolované, ak je mu odmietnutá pomoc, keď má vysokú potrebu pomoci, alebo extrémne zanedbávanie základných potrieb ako jedlo, pitie, zdravotná starostlivosť (Matoušek 2017).

Vo všeobecnosti však môžeme konštatovať, že práve toto je úloha sociálnej práce a špecificky práve kritickej sociálnej práce. „Kritický smer sociálnej práce aj so všetkými jeho teóriami sa vyznačuje predovšetkým jedným všeobecným prístupom – kritikou tradičnej sociálnej práce a bojom s nespravodlivým sociálnym prostredím a podmienkami, ktoré vytvára“ (Planka a Nowak 2024, s. 8).

Záver

Nikdy nebude spoločnosť ideálna. Vždy budú ľudia, ktorí budú odkázaní na pomoc iných. Vždy budú ľudia, ktorí im pomôžu. Sú to tí, ktorí to vnímajú ako svoje poslanie. Pracovať v Centre pre deti a rodiny je jednou z možností, kde sa dá to poslanie naplniť. Práca s deťmi nie je ľahká ani vtedy, ak vyrastajú v biologických rodinách nie to ešte s deťmi so špeciálnymi potrebami. Napriek tomu je to krásne. Žijeme veľmi rýchlo. Naše úkony sú zautomatizované. Nemáme jasné priority, alebo ich máme tak trochu pomýlené. Naháňame sa za peniazmi a zabúdame na to, že počas toho naháňania strácame tak veľa, že to, čo sme stratili, si za tie peniaze nekúpime. Zdravie, nezištnú lásku, milujúcu rodinu, čas a vzácn

chvíle. Rodičia nevidia deti vyrásť, spamätajú sa až vtedy, keď je neskoro. Čo by deti dali za to, aby ich vlastná mama pochovala, pohladila po vlasoch, zakryla a popriala im dobrú noc. Snažili sme sa verejnosti otvoriť oči a pripomenúť im, že sú aj takéto deti. Neočakávame od nich húfnu pomoc. Možno pre nich je len odkaz to, aby si vážili a cenili to, čo majú doma. Čo mi môžeme dať je milý úsmev, objatie, vypočutie si ich problémov, radiť im, ak o to požiadajú, pohodu a hlavne nezabúdať na ľudskú dôstojnosť.

Zoznam bibliografických odkazov

- BALÁŽ, O. et al., 1981. *Sociálne aspekty výchovy*. Bratislava : Veda. 360 s.
- ČULENOVÁ, M., B. NOWAK a M. MAČKINOVÁ, 2023. Dieťa v rodine. In: *Revue spoločenských a humanitných vied*. Roč. 11, č. 1-2, s. 1-11. ISSN 1339-259X.
- HANOBIK, F., 2016. *Sociálna politika EÚ a multikultúrnosť*. Příbram : Ústav sv. Jana Nepomuka Neumanna. 192 s. ISBN 978-80-906146-7-3.
- KIM BERG, Insoo., 2013. *Posílení rodiny. Základy krátké terapie zaměřené na řešení*. Praha : Portál. 168 s. ISBN 978-80-262-0500-5.
- MAČKINOVÁ, M., T. PLANKA a M. MAČKINOVÁ, 2023. Kritické teórie sociálnej práce. In: *Revue spoločenských a humanitných vied*. Roč. 11, č. 3-4, s. 1-10. ISSN 1339-259X.
- MATĚJČEK, Z., 2013. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál. 144 s. ISBN 978-80-262-0519-7.
- MATOUŠEK, O. et al., 2013. *Metody a řízení sociální práce*. Praha : Portál. 400 s. ISBN 978-80-262-0213-4.
- MATOŠEK, O., H. PAZLAROVÁ et al., 2014. *Podpora rodiny*. Praha : Portál. 176 s. ISBN 978-80-262-0697-2.
- MATOUŠEK, O. et al., 2007. *Sociální služby : legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha : Portál. 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.
- OLÁH, M. a J. ROHÁČ, 2008. *Sociálněprávní ochrana dětí a sociální kuratel*. Bratislava : VŠZa-SP sv. Alžbety, n.o. 256 s. ISBN 978-80-89271-35-1.
- PLANKA, T., M. MAČKINOVÁ a B. NOWAK, 2023. Forenzná sociálna práca v podmienkach Slovenskej republiky. In: *Revue spoločenských a humanitných vied*. Roč. 12, č. 2, s. 1-9. ISSN 1339-259X.
- PLANKA, T. a B. NOWAK, 2024. Kritická sociálna práca. In: *Revue spoločenských a humanitných vied*. Roč. 11, č. 1-2, s. 1-15. ISSN 1339-259X.
- PREKOPOVÁ, J. a CH. SCHWEIZEROVÁ, 2015. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu. Výchova a respektování dítěte*. Praha : Portál. 152 s. ISBN 978-80-262-0826-6.
- SOBOTKOVÁ, I., 2012. *Psychologie rodiny*. Praha : Portál. 224 s. ISBN 978-80-262-0217-2.
- VANČÁKOVÁ, S., 2018. *Rodina a pomoc státu ... realita, alebo utópia*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku. 169 s. ISBN 978-80-561-0313-5.
- VIŠŇOVSKÝ, L., V. KAČÁNI et al., 2001. *Základy školské pedagogiky*. Bratislava : IRIS. 227 s. ISBN 80-89018-25-4.

Kontakt

PhDr. Melinda Čakarová

Katedra sociálnej práce

Pedagogická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

e-mail: cakarova1@uniba.sk

POMOC UTEČENCOM – POSLANIE KREŠŤANOV

HELP TO REFUGEES – A CHRISTIAN MISSION

Petro Tarasenko

Abstrakt: Dobročinná služba spája ľudí, ktorí službu vykonávajú, a tých, ktorí ju potrebujú a sú na nej závislí. Tento kľúčový bod je jedným z hlavných bodov učenia kresťanstva. Je potrebné pomôcť každému človeku, ktorý pomoc potrebuje. Z pohľadu Cirkvi sú utečenci v ťažkej životnej situácii, čo je dostatočným teologickým zdôvodnením poskytnutia pomoci.

Kľúčové slová: kresťania, utečenci, migranti, pomoc

Abstract: Charitable ministry brings together people doing the service and those in need and depending on it. This key point is one of the main points of the teachings of Christianity. It is necessary to help every person who needs help. From the church's point of view, refugees are in a difficult life situation, which is a sufficient theological justification for providing assistance.

Key words: Christians, refugee, migrant, help

*„Po ich odchode sa Jozefovi zjavil vo sne Pánov anjel a povedal: Vstaň, vezmi dieťaťko i jeho matku a uteč do Egypta! Zostaň tam tak dlho, kým ti nepoviem. Herodes bude totiž hľadať dieťaťko, aby ho zmránil. A tak Jozef vstal, vzal za noci dieťaťko i jeho matku a odišiel do Egypta. Zostal tam až do Herodesovej smrti, aby sa splnilo to, čo povedal Pán ústami proroka: Z Egypta som povolal svojho syna“
(Mt 2:13-15)*

Fenoméni utečencov – nútená migrácia existuje už od pradávna. Jednu z prvých zmienok možno nájsť v egyptskom príbehu o Sinuhetovi, ktorý bol napísaný okolo roku 2000 – 1580. pred Kr. počas Strednej ríše (Тыраев 1915; Матвеев 1936). Ďalším starovekým príkladom je exodus Židov z Egypta okolo 13. storočia pred Kr. (Exodus – Druhá Mojžišova kniha 2019). Ako ďalší nápadný príklad si môžeme pripomenúť prenasledovanie prvých kresťanov, ktoré sa začalo za vlády rímskeho cisára Nerona v rokoch 64–68. V tých dňoch mnohí kresťania utrpeli mučeniečstvo a ostatní boli nútení skrývať sa takmer tri storočia (Aleš 2009).

Na začiatku 2. storočia po Kr. státisíce Gótov boli nútení hľadať útočisko v Rímskej ríši, utekali pred inváziou kočovných Hunov. V rokoch 1096 – 1099 viedla prvá križiacka výprava k masívnej migrácii moslimov zo svätých miest. V stredoveku a novoveku sa rozpútali dlhodobé rozsiahle vojny, napríklad tridsaťročná vojna, ktorá vyvolala násilné veľké migrácie obyvateľstva. Revolučné udalosti 20. – 40. rokov 19. storočia v Európe vyvolali aj veľké toky utečencov.

To všetko však bledne v porovnaní s dvadsiatym storočím, keď sa nútená migrácia prehnala takmer celou Európou a krajinami tretieho sveta, čím prob-

lém utečencov vyvrcholil. Viedla k tomu prvá a druhá svetová vojna, revolúcie a vojenské konflikty v rôznych krajinách Európy a sveta (Свящук 2018).

V 21. storočí aktuálnosť problému utečencov stále rastie pod vplyvom vojen a prírodných katastrof, ktoré nútia státisíce utečencov z afrického kontinentu hľadať útočisko v Európe.

Súčasná ruská invázia na Ukrajinu spôsobila vlnu utečencov, ktorá prešla Európskou úniou a je bezprecedentná od čias druhej svetovej vojny. Pápež František (2022) vytvoril paralelu medzi kresťanskými mučeníkmi a Ukrajincami trpiacimi vojnovým konfliktom: „Keď hovorím o Ukrajine, hovorím o ľuďoch, ktorí zažili mučenie.“

Ak máte ľudí, ktorí sa stali mučeníkmi, máte niekoho, kto ich mučí. «A naďalej sa modlíme za národy, ktoré dnes trpia vojnami. Nezabudnime na trpiacu Ukrajinu, nezabudnime na Palestínu, nezabudnime na Izrael, nezabudnime na mnoho ďalších regiónov, kde je teraz vojna», - hovorí pápež František (2023).

Biblia hovorí „Kráľ im odpovie: Amen, hovorím vám: Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili (Mt 25:40).“ Tieto riadky nám pomáhajú lepšie si uvedomiť zodpovednosť Cirkvi v jej poslaní v tomto zložitom svete. Každý z nás sa musí starať o tých, ktorí sú v núdzi, a nie slúžiť svojim vlastným potrebám, ako nám to prikázal Bazil Veľký (Pružinský 2001).

Každý človek čeliaci problémom, nie je cudzinec, ktorý by nemal s nami nič spoločné. Z pohľadu Cirkvi je ním samotný Ježiš Kristus (Šak 2009). Preto Cirkev hovorí utečencom: „Vo vás vidíme Boží obraz“ (2022).

Cirkev sa stala jedným z hlavných subjektov občianskej spoločnosti, aktívne sa podieľa na riešení praktických a politických problémov spojených s utečeneckou krízou v Európe. V mnohých krajinách Európskej únie fungujú cirkevné programy na pomoc utečencom (Василевич 2019).

Filantropia a diakonia majú kristocentrický obsah. Náš Mesiáš, Ježiš Kristus, povedal: „Ani Syn človeka neprišiel dať sa obsluhovať, ale slúžiť a dať svoj život ako výkupné za mnohých“ (Mt 20:28). Tento základný princíp Evanjelia by mal byť každodennou praxou v živote kresťana (Šak 2009).

Pokračovaním diakonie v praxi sú cirkevné programy pre utečencov, ktoré zahŕňajú humanitárne aktivity, organizáciu lekárskej a právnej pomoci, ubytovanie, stravu, vzdelávanie a vo všeobecnosti integráciu utečencov do hostiteľských spoločností. Cirkev zvyčajne neklasifikuje utečencov ako osobitnú kategóriu. Utečenci môžu patriť do rôznych sociálnych skupín, ktoré potrebujú pomoc: ľudia bez domova, ľudia závislí od alkoholu alebo drog, deti z mnohodedných rodín, nezamestnaní, ľudia s vážnymi chorobami a špeciálnymi potrebami.

Je potrebné pomôcť každému človeku, ktorý pomoc potrebuje. Z pohľadu Cirkvi sú utečenci v ťažkej životnej situácii, čo je dostatočným teologickým

zdôvodnením poskytnutia pomoci (Василевич 2019).

Dobročinná služba spája dve strany: ľudí, ktorí službu vykonávajú, a tých, ktorí ju potrebujú a sú na nej závislí. Tento kľúčový bod je jedným z hlavných bodov učenia našej Cirkvi, našej viery (Šak 2009).

Cirkev prináša do spoločnosti myšlienky solidarity s utečencami, ekumenický a medzináboženský dialóg. Otázka utečencov je pre Cirkev vecou hodnôt. Cirkvi nielen vyvíjajú špecifické programy na pomoc utečencom, ale sú aktívne aj v oblasti migrácie a výskumu utečencov, napríklad rozvíjaním teologických a morálnych základov pomoci.

V kázňach a príhovoroch pre veriacich sa kresťanskí duchovní opierajú o všeobecnú tému lásky k blížnemu a prejavu pohostinnosti ako jednej z najväčších kresťanských cností.

Ochota prijímať a podporovať utečencov je neoddeliteľnou súčasťou genetickej identity kresťanstva.

Pápež František vyjadril jasné želanie, aby každé cirkevné spoločenstvo, každý kláštor v Európe prijal jednu utečeneckú rodinu. To znamená, že nie každý kňaz jednotlivo, ale Cirkev ako celok (Штрак 2015).

Kostoly a kláštory renovujú a poskytujú svoje priestory na ubytovanie utečencov a tiež povzbudzujú farníkov, aby poskytl ubytovanie utečencom, ak je to možné.

Túžba veriacich pomôcť Ukrajine je veľká. Veriaci aktívne hľadajú konkrétne spôsoby poskytovania pomoci a príležitosti na vyjadrenie solidarity s obyvateľmi Ukrajiny (*Финляндская Православная церковь быстро и эффективно отреагировала на начало войны в Украине* 2022).

Kresťania neustále milovali a preukazovali milosrdenstvo celému svetu práve v najťažších časoch, v časoch veľkých kríz, ktoré poznáme z histórie, od počiatku až po súčasnosť. Cirkev počas celej svojej existencie prejavovala a prejavuje lásku všetkým ľuďom bez ohľadu na ich náboženstvo, bez ohľadu na farbu pleti a jazyk, ktorým hovoria (Šak 2009). Ako dosvedčuje apoštol národov Pavol: „Nie je ani Žid, ani Grék, nie je ani otrok, ani slobodný, nie je muž a žena, lebo všetci ste jedno v Kristovi Ježišovi” (Gal 3:28).

Preukázanie milosrdenstva a láskavosti je mimoriadne dôležité počas ťažkého obdobia vojny. Zostávame kresťanmi v časoch ťažkých skúšok, nielen počas modlitby, ale vo všetkých našich záležitostiach. Kráľovstvo Božie je náš domov v nebi. Ježiš Kristus pozná svoju vôľu, dôvody a konečný cieľ. Nádej a úprimná viera v Neho je našou jedinou cestou k spásu duše.

Zoznam bibliografických odkazov

ALĚŠ, P., 2009. *Cirkevné dejiny I. Úvod a prvé obdobie cirkevných dejín*. Prešovská univerzita v Prešove, s. 77-81. ISBN 978-80-8068-991-9.

- Exodus – Druhá Mojžišova kniha*. 2019. Slovenská biblická spoločnosť. Banská Bystrica. s. 183. ISBN 9788089846344.
- МАТЪЕ, М., 1936. *Что читали египтяне 4000 лет тому назад*. Ленинград: Государственный эрмитаж, с. 121. ISBN 978-5-4458-7174-3.
- PRUŽINSKÝ, Š., 2001. *Evanjelium podľa Matúša (15.-28. kap.)*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 80-8068-400-6.
- СВЯЩУК, Л., 2018. *Проблеми прав біженців та виклики сучасності*. Харків: Видавництво ФОРУМ. ISBN 978-966-1681-30-8.
- ŠAK, Š., 2009. *Misijné štúdie I*. Gorlice Diecezjalny ośrodek Kultury Prawosławnej ELPIS w Gorlicach Gorlice 2009 I. Wydanie, s. 22-37. ISBN 978-83-928613-1-7.

Elektronické dokumenty

- Exclusive: Pope Francis discusses Ukraine, U. S. bishops and more*. 2022. [online]. [cit. 26 decembra 2023]. Dostupné z: <https://www.americamagazine.org/faith/2022/11/28/pope-francis-interview-america-244225>
- Финляндская Православная церковь быстро и эффективно отреагировала на начало войны в Украине*, 2022. [online]. [cit. 26 decembra 2023]. Dostupné z: <https://www.hos.fi/ru/%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B4%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%8C-%D0%B1%D1%8B/>
- Папа Римський закликав не забувати про Україну і народи, які страждають від війни*. 2023. [online]. [cit. 26 decembra 2023]. Dostupné z: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-papa-ukrayina-viyna/32666369.html>
- ТУРАЕВ, Б., 1915. Рассказ египтянина Синухета и образцы египетских документальных автобиографий. In: *Культурно-исторические памятники Древнего востока*. Выпуск 3. Москва, с 5-18. [online]. [cit. 26 decembra 2023]. Dostupné z: <http://www.egyptology.ru/scarccebooks/Sinuhe.pdf>
- ШТРАК, К., 2015. *Комментарий: Помощь беженцам - миссия христиан*. [online]. [cit. 26 decembra 2023]. Dostupné z: <https://www.dw.com/ru/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%89%D1%8C-%D0%B1%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B0%D0%BC-%D0%B-C%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F-%D1%85%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B0%D0%BD/a-18704317>
- ВАСИЛЕВИЧ, Н., 2019. *Любовь к ближнему: как христианские церкви Германии помогают беженцам*. [online]. [cit. 26 decembra 2023]. Dostupné z: <https://www.dekoder.org/ru/gnose/hristianskie-cerkvi-germanii-bezhenci>

Kontakt

Mgr. Petro Tarasenko

*Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce
Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove
e-mail: petro.tarasenko@smail.unipo.sk*

THE EFFECTS OF MOBBING AND BOSSING ON A PERSON'S PERSONALITY

Tomáš Planka – Mária Čulenová – Melinda Čakarová

Abstracts: Most of us spend a large part of our lives at work. If we are the lucky ones, we do work that fulfills us and we are lucky enough to work in a wonderful team. But what do we do if a situation arises where some colleagues conspire against us at work? According to Felhau (2003), if it is a purposeful and long-lasting especially psychological harm carried out by specific persons in the workplace, we can label this behaviour as bullying, workplace bullying. Bullying manifests itself in gossip, ridicule, humiliation, disparagement, shaming, intimidation, embarrassment, financial harm, etc.

In this article we deal with the serious problem of mobbing and bossing. We characterize the effects of mobbing on a person's personality. We describe the psychological pain of mobbing victims, forms, manifestations and strategies of mobbing and bossing in the workplace. We focus on appropriate forms of prevention and assistance for victims of mobbing.

Key words: Bossing, effects on a person's personality, conflicts in the workplace, victims of mobbing, prevention

Introduction

In the literature, this behaviour is referred to as mobbing. It is a very serious type of conflict and many psychological experts call this phenomenon mobbing (Kolar 2005). Kratz (2005) confirms that this type of conflict can be identified in virtually all work sectors. These are disturbances that disrupt the flow and pace of work. Mostly conflicts are encountered in tense situations.

As Honzák (2015) states, these situations cause disorientation, lack of focus and stress in workers. In conflict situations, workers cannot be relaxed and fully concentrate on doing their work. They feel tension and act under pressure. Conflicts tend to escalate.

Workplace bullying is not only an individual problem but a problem for the whole workplace culture. Mobbing is thus an imaginary mirror of that culture. Thus, if there is one person in the workplace who sends out rumours against another worker, it is likely that in a cultural and healthy work environment there would not be a recipient and disseminator of such messages. Whereas in an unhealthy, or more accurately toxic work collective, such rumours have a fertile ground (Beno 2003).

Invisible violence – the psychological pain of mobbing and bossing

The environment in which people should work together is not always a good

and relaxed atmosphere. In work teams, there are various disagreements, problems and conflicts that disrupt the functioning of interpersonal relationships in the workplace. Problems and disagreements are the result of conflicting views, attitudes, values and ideas as confirmed by Olexa (2009).

It would be very easy to work in an environment where there is peace and tranquility and where no one is insulting or humiliating anyone. But unfortunately the reality is quite different. Mobbing in Czech terminology is understood as the equivalent of workplace bullying and is a situation where a colleague assaults another colleague in a variety of ways, to which this behaviour brings psychological or psychosomatic harm. These are not occasional conflicts, which can be perceived as a relatively natural part of interpersonal communication and interaction, but are long-term and systematic attacks that can have very serious health and social consequences for the victim (Šimečková 2023).

As stated by Svobodová (2009) especially in work collectives there are various disagreements, problems and conflicts that disrupt the functioning of interpersonal relationships in the workplace. Problems and disagreements are the result of conflicting views, attitudes, values and ideas. They are part of people's everyday lives.

According to Jurášková (2011), mobbing, or workplace bullying, is considered to be unpleasant behaviour that is repeated at least once a week and for at least half a year, is directed by an individual or a group and is obviously unpleasant or discriminatory. A similar characterisation is given by Kolář (2005), who points out that mobbing is a relationship disease. It is characterized by a power imbalance between the one who causes the mobbing and the victim. The motive of the mobber is primarily to hide his fear and his weakness by attacking his victim from a position of strength. He is encouraged by the desire for power and high status in the group. Or he may be bored and just want to make his life more interesting. He enjoys tormenting others and finds pleasure in it. Nespor (2007) argues that over time the mobber becomes addicted to abusing the weaker individual. Unfortunately, mobbing and bossing is also one of the causes that leads to burnout syndrome.

A specific form of mobbing is then bossing, where the aggressor is the employee's supervisor. This behaviour can be seen as a much more dangerous form of psychological assault in the workplace because, according to Řezáč (2009), the supervisor is responsible for creating favourable working conditions for his subordinates and, in the event that he releases himself to act with the characteristics of bossing, he has, thanks to his position over the employee, a certain power, which at this moment he abuses in a fundamental way and the situation becomes hopeless for the employee.

If we were to use both terms in the majority population of our society, we would often encounter ignorance of them, which would correspond to the situation today (Říčan & Janošová 2010). These are issues that clearly burden many work environments, but are for the time being rather taboo and are not sufficiently and adequately addressed. According to Huber (1995), there is a lack of any preventive strategies that would inform employees about the phenomena and strengthen their competences to identify and solve any problem. In any work environment, which is made up of a collective of workers, there is social interaction between members of the group and logically some conflict. Unresolved conflict can be seen as a possible trigger mechanism for mobbing.

Forms, strategies and manifestations of mobbing in the workplace

There are many possible forms and types of workplace violence. With reference to Benya (2015), we should mention the following breakdowns:

- Physical – psychological.
- Direct – indirect.
- Open – hidden (latent).
- Intentional – unintentional.
- Spontaneous – organized.
- Rational – irrational.
- Legitimate – illegitimate.
- Revolutionary – reactionary.
- Functional – dysfunctional (Beno 2015).

According to Čírtková and Vitoušová (2007), psychological terror in working life includes hostile and unethical communication through which terror is systematically exerted by one or more persons, usually against one person. Thanks to mobbing, the worker is pushed into a hopeless and defenceless position in which he or she is kept through continuous mobbing behaviour.

The person being bullied looks for reasons or motives for the behaviour of the superior and finds it harder to orientate himself in his situation. The feeling of insecurity deepens and the individual becomes increasingly subject to psychological confusion. Even confiding in colleagues, as Honzák (2015) states, is difficult, as it is not always clear whose side they are on. At this point, psychological problems such as restlessness, anxiety, disturbances in concentration and nervousness have usually already set in.

Iorga, Socolov, Muraru et al. (2017) point to sleep disturbances, persistent headaches, reduced self-esteem and the social isolation that results from these conditions. Psychological strain causes despondency, sadness and loss of zest for life.

According to Bártlová and Marková (2008), long-term difficulties can lead to a diagnosis of depression. It goes without saying that this bleak situation also affects and negatively influences the family and friendship relationships of the individual concerned.

Manifestations of mobbing

We have focused on the manifestations of mobbing that can be recognised by the ways of communication. The mobber or oppressor does not give his victim the opportunity to express himself or to communicate. The victim is silenced or repeatedly interrupted. Colleagues do not give their victim the opportunity to communicate, raise their voice, shout. Babiak, Hare (2014) point out that the victim is subjected to verbal attacks and threats that relate to work tasks, but also to private life.

According to Čírtková, Vitoušová (2007), the victim is also terrorized by phone calls after working hours, which invades his/her privacy. The victim faces written threats/threats. Colleagues at work refuse any contact with the victim. The victim's presence is ignored. Other ways of identifying victims of mobbing are by social relationships. This is in a situation where the mobber does not talk to the victim and the victim is forbidden to talk to the aggressor. The victim is isolated in a room away from everyone else. Colleagues are forbidden to talk to the victim. The physical presence of the victim is forbidden (Pesek & Prasko 2016).

Other possibilities and ways by which one can recognize the reputation of a victim of mobbing: are mainly gossip and lies about the victim. These are spread around the workplace with great popularity.

According to McConnon, McConnon (2009), the victim is ridiculed. The victim is said to suffer from mental illness. The mobber attempts to force the victim to undergo a psychiatric evaluation. The victim is declared ill. The victim's voice, gestures and way of moving are imitated. The victim faces verbal attacks targeting his political and religious affiliation. Colleagues at work make fun of the victim's personal life. Colleagues at work make fun of the victim's ethnic minority or nationality. Victims are forced to engage in humiliating activities.

The victim and the work done by the victim is monitored and reported to persons who have bad intentions with this information. The victim's decisions

are scrutinized. The victim is denigrated using obscene and degrading gestures. The victim is sexually harassed (Hirigoyen 2002). The possibilities of recognizing the work situation a victim of mobbing is in are described by Kopriva (2013) as no work tasks are assigned to the victim. The victim is deprived of all previous work activities at work. The victim is constantly assigned difficult, new, humiliating or meaningless work tasks. The victim is assigned work tasks below and disproportionate to his/her abilities and capabilities.

Ways to recognize the physical health of a victim of mobbing: the victim is assigned dangerous work tasks. The victim is physically assaulted. The victim is physically assaulted as a warning. The victim is physically assaulted with serious health consequences. The victim is deliberately forced to spend a large sum of money. Accidents or injuries caused to the victim at work or at home. The victim is sexually assaulted (Kratz 2005).

Mobbing strategies

The range of possible strategies is summarized by Kratz (2005) where the most common mobbing activity is:

- Constant rumour-mongering, where the victim is subjected to constant gossip, double entendres, slander and accusations.
- Isolating a colleague. The victim is pushed away, isolated from new information, social events at work, and conversations are deliberately terminated when they enter the room.
- Sabotaging work. Mobbers alienate the victim's ideas, belittle and damage the results of their work, refuse to cooperate with them, and create deliberate obstacles to work.
- Disparaging performance and abilities. The victim is faced with constant reproach, deprivation of competence, assignment of menial work, exaggeration of mistakes.
- Damage to privacy and personality. This includes inadequate criticism of appearance, telephone terrorizing, exposing mistakes, discussing the victim's private life.
- Damage to health. The victim is forced to perform activities that may harm their health, this includes the threat of corporal punishment and violence.
- Constant scheming with no hope of reconciliation. A complex of inappropriate, incessant pranks and practices leading to permanent psychological stress on the victim.

- Sexual harassment. Unworthy behaviour with sexual overtones, both towards women and men. This behavior is uncomfortable for the victim, but if not accepted, the victim may be subjected to other negative consequences (Kratz 2005).

How to prevent mobbing and what is the prevention?

As in other areas of pathological behaviour, we can talk about primary, secondary and tertiary prevention. Finally (2021) is inclined to the view that primary prevention alone is the most beneficial. If the workplace fosters a corporate culture and promotes a positive social climate, then mobbing will hardly take hold. The precise division of tasks at work and the hierarchical control of work results also play a major role in primary prevention. If tasks are inaccurately defined and indirectly delegated, then workplace bullying is more likely to occur. In the area of secondary prevention, it is important to prevent the possible occurrence of mobbing early on. On the part of the victim, it is necessary to identify and disclose the conflict, not to leave the conflict hidden for any reason. Another very important element is staff training. As stated by Mačkinová (2019, p. 2), „staff training in social services is based on the needs of service users. Therefore, the training process should have a clearly defined goal, a set agenda and content. For employees in social services, specific prerequisites and skills are needed, e.g. communication skills, empathy, emotional and social intelligence, personal commitment, physical fitness.“

The later the conflict is resolved, the greater the consequences can be, Schreiber (2000) argues. At the same time, it is advisable to secure colleagues around the victim who will be on the victim's side. In risky situations, do not act alone with the mobber, do not be provoked into an aggressive reaction. If mobbing becomes unbearable, it is necessary to contact one of the organisations that deal with the protection of employees' rights. Prevention should certainly be aimed at educating the workers responsible. They should realise that human beings are at least as important and valuable as economic profit or other values that are important to them.

The basic elements of prevention could be defined as follows according to Vitková, Zábrodská (2004):

- Expressing the basic rules.
- Clear definition of job duties and responsibilities.
- Employees should be informed about the company's objectives.

When selecting new employees, their emotional intelligence, and their abil-

ity to fit in with the team and resolve conflicts are also taken into account (Vitkova & Zabrodská 2014).

Conclusion

According to Leymann, Gustafsson (1996), the effects of mobbing affect not only specific individuals but also their immediate environment. Whether a person wants to or not, the hostile atmosphere is transmitted to the closest co-workers. They perceive that they are in a tense environment with a problem hanging in the air, and they themselves cannot relax enough to work calmly and perform well, as defined by Matoušek (2003). Not only does the team fall apart, but also the willingness to help each other withers. There are constant discussions about the workplace situation and motivation decreases, leading to an overall decline in productivity. According to Honzak (2015), this tense situation is not infrequently resolved by the departure of not only the mobbed individual, but also of the very co-workers who refuse to be part of the toxic environment. As a result of all these circumstances, only mediocre and unqualified employees remain in the workplace, unable to bring profits to the employer.

List of bibliographic references

- BABIÁK, P. & R. D. HARE, 2014. *Hadi v oblecích aneb Psychopat jde do práce*. Praha: Academia. 256 s. ISBN 978-80-200-2366-7.
- BEŇO, P., 2003. *Můj šéf, můj nepřítel? Šlapanice: ERA. Kariéra*. 181 s. ISBN 978-80-865-1734-9.
- BEŇO, P., 2015. *Šarmantní násilníci: antimobbingová příručka*. Praha: Portál. 200 s. ISBN 978-80-262-0938-6.
- ČÍRTKOVÁ, L. a P. VITOUŠOVÁ, 2007. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada. 191 s. ISBN 978-80-2472014-2.
- FEHLAU, E., G., 2003. *Konflikty v práci: jak se vypořádat s konfliktními situacemi a lidmi*. Praha: Grada. Poradce pro praxi. 112 s. ISBN 80-247-0533-8.
- HIRIGOYEN, M., 2002. *Psychické násilí v rodině a v zaměstnání*. Praha: Academia. 229 s. ISBN 80-200-0994-9.
- HONZÁK, R., 2015. *Jak žít a vyhnout se syndromu vyhoření*. Praha: Vyšehrad. 229 s. ISBN 978-80-7429-552-2.
- HUBEROVÁ, B., 1995. *Psychický teror na pracovišti: Mobbing*. Martin-Priekopa: Neografia. 144 s. ISBN 978-80-85186-62-4.
- IORGA, M., V. SOCOLOV, D. MURARU, C. DIRTU, C. SOPONARU, C. ILEA, & D. G. SOCOLOV, 2017. Factors influencing burnout syndrome in obstetrics and gynecology physicians. In: *BioMed Research International* [online]. [cit. 23-12-13]. ISSN 2314-6133. Dostupné z: <https://www.10.1155/2017/9318534>
- JURÁŠKOVÁ, E., 2011. *Jsem černá ovce aneb Šikana na pracovišti*. Psychologie dnes. Roč. 17, č. 3. s. 44-45. ISSN 1212-9607.
- KOLÁŘ, M., 2005. *Bolest šikanování*. Praha: Portál. 255 s. ISBN 80-7367-014-3.
- KOPŘIVA, K., 2013. *Lidský vztah jako součást profese*. 7. vydání. Praha: Portál. 147 s. ISBN 978-80-262-0528-9.

- KRATZ, H., 2005. *Mobbing: jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Praha: Management Press. 131 s. ISBN 80-7261-127-5.
- LEYMANN, H. & A. GUSTAFSSON, 1996. Mobbing at work and the development of post-traumatic stress disorders. In: *European Journal of Work and Organization Psychology*. Vol. 5, no. 2, p. 251-275. [online]. [cit. 23-12-13]. ISSN1359-432X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/13594329608414858>
- MAČKINOVÁ, M., 2019. Vzdelávanie zamestnancov. In: *Revue spoločenských a humanitných vied*. Roč. 7, č. 3, s. 1-14. ISSN 1339-259X.
- MATOUŠEK, O., 2003. *Pracovní stres a zdraví*. Praha: Výzkumný ústav bezpečnosti práce. 20 s. Bezpečný podnik. ISBN 80-9036-041-6.
- McCONNON, S. & M. McCONNON, 2009. *Jak řešit konflikty na pracovišti*. Manažer. Praha: Grada. 139 s. ISBN 978-80-247-3003-5.
- NAKONEČNÝ, M., 2021. *Psychologie osobnosti*. Praha: Triton. 656 s. ISBN 978-807553-886-4.
- NEŠPOR, K., 2007. *Prevence profesionálního stresu a syndromu vyhoření. Medicína pro praxi*. Roč. 4, č. 9, s. 371-373. ISSN 1214-8687.
- OLEXA, L., 2009. Rozmáhání šikany na pracovišti - mobbing a bossing. *Bezpečnost a hygiena práce*. Roč. 2, č. 3, s. 20-21. ISSN 0006-00453.
- PEŠEK, R. a J. PRAŠKO, 2016. *Syndrom vyhoření: jak se prací a pomáháním druhým nezničit: pohledem kognitivně behaviorální terapie*. Praha: Pasparta. 180 s. ISBN 978-80-88163-00-8.
- ŘEZÁČ, J., 2009. *Moderní management: manažer pro 21. století*. Brno: Computer Press. 480 s. ISBN 978-80-2511-959-4.
- ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. 155 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.
- SCHREIBER, V., 2000. *Lidský stres*. Praha: Academia. 106 s. ISBN 978-80-200-02402.
- SVOBODOVÁ, L., 2008. *Nenechte se šikanovat kolegu: mobbing - skrytá hrozba*. Praha: Grada. Poradce pro praxi. 112 s. ISBN 978-80-247-2474-4.
- ŠIMEČKOVÁ, E., 2023. *Nežádoucí chování na pracovišti: šikana, diskriminace, monitorování, whistleblowing*. Teoretik. Praha: Leges. 220 s. ISBN 978-80 7502-698-9.
- VITKOVÁ, M. a K. ZÁBRODSKÁ, 2014. Coping a rezistencia voči mobbingu v kontexte paradigmatického prístupu. In: *Československá psychologie*. Roč. 58, č. 3, s. 254-269. ISSN 0009-062X.
- ZÁKON č. 198/2009 Sb. *Zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)*. [online]. [cit. 2024-12-13]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-198>

Contact

Mgr. Tomáš Planka

Department of Social Work

Faculty of Education

Comenius University in Bratislava

e-mail: planka3@uniba.sk

Mgr. Mária Čulenová

Department of Social Work

Faculty of Education

Comenius University in Bratislava

e-mail: culenova2@uniba.sk

PhDr. Melinda Čakarová

Department of Social Work

Faculty of Education

Comenius University in Bratislava

e-mail: cakarova1@uniba.sk

ANALYSIS OF THE POSSIBILITIES OF APPLYING THE CHRISTIAN APPROACH IN SOCIAL WORK

prof. PhDr. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA

Author: prof. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD.
Publisher: Prešov University Press
Year of publication: 2024
ISBN: 978-80-555-3374-2.

Professor Tomáš Hangoni's monograph is unique in the field of social work. It provides a comprehensive view of the theory and practice of social work. It analyses the categories of social work, such as the social worker, his personal and professional prerequisites for the performance of social work, the social client with the characteristics of his typology. Last but not least, it deals with the ethics of social work. He characterizes all these issues through the prism of Christian conditioning of social work. In this way, he develops a spiritual paradigm in social work from which he later builds. He introduces a new method of social work based on the spiritual paradigm, namely the method of spiritual renewal. In the next parts of the monograph, it deals with the professionalization of Christian social work, specifying its peculiarities and peculiarities.

The monograph provides many inspiring themes for the development of social work theory, and is undoubtedly stimulating for practice as well. The present monograph aims to provide a general as well as a specific picture of the personality of the Christian social worker, how he should perceive himself, how he should be perceived by his neighbour, the client of social work, and how he should perceive his neighbour. The monograph also sought to point out the register of his competences, tasks, possibilities and activities, as well as the prerequisites for the exercise of his profession.

The offered monograph has the ambition to broaden the theological knowledge from the perspective of the Orthodox teaching of the Church from the social anthropological aspect in the context of the interdisciplinary approach of theology and social work.

The present monograph is intended for a wide professional public. It is a stimulating resource for the development of a spiritual paradigm in social work. Its inspirational basis is based on the author's high expertise and erudition. The whole monograph represents an inspiring process that can be developed either in developing the theory of Christian social work, but also through its realization in practice. I recommend the present monograph to the profes-

sional public as well as to workers seeking to apply a Christian approach in their work with clients.

Contact

prof. PhDr. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA

Riaditeľka Ústavu pedagogiky, andragogiky a psychológie

Fakulta humanitných a prírodných vied PU v Prešove

e-mail: lenka.pasternakova@unipo.sk

SPECIFICS OF EDUCATION

dr. Magdalena Leżucha, PhD.

Author: Dr. h. c. prof. PhDr. PaedDr. Gabriela Gabrhelová, PhD., DBA, LL.M
Publisher: Białystok: Wydawnictwo PRYMAT
Year of publication: 2024
ISBN: 978-83-7657-530-8.

The author of the scientific monograph is an experienced expert who deals with education and the possibilities of making it more effective. The topic of the scientific monograph is topical. It focuses on the issue of education with an emphasis on current social conditions. An important part of the educational process is the teacher and his/her tasks not only in the spectrum of education. The author was also interested in the area of undergraduate training for teaching professions. The personality of the teacher was defined and specified according to his/her typology. Education and its types were also characterized in detail, with the author devoting the largest part to online education. Wide interest was also devoted to didactics, a scientific discipline that deals with the laws of teaching and education. In this context, the author appropriately pointed out that the term didactics is used in various ways, some authors use it to collectively name the sciences of upbringing and education or as a theory of teacher education.

The logical arrangement and continuity of the individual chapters of the presented scientific text is undeniable. They pay attention to research already conducted related to the subject matter, and in the last part, the author's own research mapping the opinions of students of teacher study programs on the level of their undergraduate training is presented and described in detail. The objectives of the research were met through questionnaire research methods. The author thus analyzed the area of motivation for the teaching profession, for its study at a specific university, and also determined the difficulty of the given study according to their opinions. She compared the results of her own research with the findings of other experts who are dedicated to the issue of pedeutology and its research. She also appealed to the fact that in life it is very important not to be afraid of new challenges and to adapt quickly to changes. Large, but also small changes, can make students' approach to the lesson more effective in a positive direction. Therefore, a teacher should not be afraid to make such changes, and thus adapt to a turbulent society.

The presented scientific monograph will be of benefit to all who are not indifferent to the level of upbringing and education. The linguistic level of the

text is at a very good level, the text is written in a scientific style. The presence of professional terminology is relevant in the context of the analyzed issue.

Contact

dr. Magdalena Leżucha, PhD.

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Jarosławiu

e-mail: magdalena.lezucha@pwste.edu.pl

PODPORA PROFESIJNÉHO ROZVOJA PEDAGOGICKÉHO ZBORU

dr Karolina Czerwicz, PhD.

Autori: prof. PaedDr. Ivan Pavlov, PhD. a prof. PaedDr. Miroslav Krystoň, CSc.
Vydavateľ: Banská Bystrica: Belianum
Rok vydania: 2020
ISBN: 978-80-557-1668-8.

The authors of the university textbook have been working on the subject for a long time and have already presented their results in scientific studies and monographs. They are the researchers of scientific projects of both basic and applied educational research. The authors' effort was to provide readers with theoretical foundations related to current developments in the field of education through the university textbook. In the text, the authors of the textbook addressed the question of what is the management of adult learning in an organization, what are its peculiarities in the school environment, which processes accompany it and how they can be guided so that the set strategic goals in the development of schools and teaching staff are met. In the text, they also address the climate of the teaching staff, which is not adequately appreciated and the interest in research in this area is assessed as insufficient. Some experts state that the teaching staff as a working group is not a very frequent subject of research interest, not only in our country, but also abroad.

The aim of the presented publication, according to its authors, is to introduce readers to a model, a tool for supporting the professional development of teachers at school, by making professional learning more efficient at the individual level, i.e. the teacher and team members and school management, with an expected impact on the level of the entire organization, i.e. the school and educational processes. In this context, individual chapters pay attention to the management of adult learning, professional development and career in teaching and the possibilities of their support, as well as work motivation and evaluation of teaching learning needs. In today's rapidly changing world, where we are constantly surrounded by information, analysis of the subject area is very important. It is important to have the ability to pay full attention to what is happening around us, to perceive and understand details.

In a hectic school environment, we often get lost in the multitude of tasks and details, which leads to distraction and loss of contact with reality and the ability to become aware of and anchor our own experience. However, mindful-

ness is the key to a deeper and more fulfilling life. It allows us to be better partners in communication and cooperation, contributing to our own well-being and mental health. The text includes a number of author's images and diagrams related to the professional development of teachers. I consider the university textbook to be beneficial in the area of professional development of pedagogical staff.

Contact

dr Karolina Czerwiec, PhD.

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

e-mail: karolina.czerwiec@up.krakow.pl

ŽIACI SO ŠPECIÁLNYMI VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍMI POTREBAMI V PROSTREDÍ STREDNÝCH ODBORNÝCH ŠKÔL

dr Joanna Dworakowska, PhD.

Author: doc. PaedDr. Zuzana Geršicová, PhD. a doc. PaedDr. Dáša Porubčanová, PhD.
Publisher: Dubnica nad Váhom: Vysoká škola DTI
Year of publication: 2020
ISBN: 978-80-8222-019-6.

The presented publication was created as part of the output of the scientific project Psychoeducational Dimension of Inclusion of Secondary School Pupils. The authors' ambition was to focus the text on working with the most numerous groups of pupils, namely pupils with eating disorders, pupils with developmental learning disabilities, pupils with specific attention and concentration disorders, pupils from socially disadvantaged backgrounds and with behavioural disorders in ordinary school conditions. The authors state that a pupil with special educational needs is a pupil for whom it is necessary to provide additional resources to support effective education. The use of additional resources will allow the creation of a qualitatively new environment corresponding to the needs of pupils who require a special approach to education. Special educational needs are diagnosed in a pupil by the school educational counselling and prevention facility. University textbooks are designed into ten chapters, of which the first nine are theoretical in nature, and the last tenth chapter is of an applied nature.

This is not a new topic for the authors of the presented publication, they have been dealing with this issue for a long time. In the first part of the text, the basic terms of special education were defined and characterized in detail. The authors also described in detail inclusive education and its legislative anchoring. In the context of the analyzed issue, a separate chapter was devoted to developmental learning disorders and strategies in the education of students with developmental learning disorders. Attention was also paid to the education of gifted and talented students. An important part of the presented university textbooks are proposals for activities suitable for the reeducation of developmental learning disorders and attention in primary and secondary school students.

University textbooks are suitable for students of teaching faculties, especially for subjects related to the issues of special pedagogy and are also suitable for the subject of pedagogical diagnostics. They are written in a professional style,

at the beginning of each chapter, keywords clarify their content. The individual parts logically follow each other and are coherent in content. The authors refer to current and relevant theoretical sources, as well as to current legislation related to the given issue.

Contact

dr Joanna Dworakowska, PhD.

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Jarosławiu

e-mail: joanna.dworakowska@pwste.edu.pl

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

V tomto čísle nájdete:

- HORKÉ VODY V MÁRE (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR NA 2MJŽ 15, 22-27)
- VPLYV SOCIÁLNYCH MÉDIÍ NA DUŠEVNÉ ZDRAVIE A MOŽNÉ RIZIKÁ
- DEVELOPMENT AND SELF-ORGANIZATION ABILITY IN SOCIAL SYSTEMS
- LEADERSHIP ORGANIZÁCIE NIELEN V SOCIÁLNEJ PRÁCI
- DOBROVOĽNÍCTVO A SOCIÁLNA PRÁCA

ISSN 1338-290X (print)

ISSN 2730-096X (online)